

KATHOLIEKE UNIVERSITEIT LEUVEN

FACULTEIT SOCIALE WETENSCHAPPEN

OPLEIDING SOCIAAL WERK

**De Vlaamse cultuurcentra en
gemeenschapsvorming**

Symbiose of paradox?

Verkennde casestudy naar de visie van twee
cultuurcentra

Promotor : Prof. Dr. R. LAERMANS
Verslaggever: Prof. Dr. G. LOOSVELDT

MASTERPROEF
aangeboden tot het
verkrijgen van de graad
van Master in het Sociaal
Werk
door
Debbie VAN LAERE

academiejaar 2008-2009

Inhoudstafel

Lijst van figuren.....	3
Lijst van bijlagen	3
Lijst van afkortingen	4
Voorwoord.....	5
1 Probleemformulering.....	7
2 Decreet lokaal cultuurbeleid	9
2.1 Wat is een cultuurcentrum?	9
2.1.1 Streekgerichtheid	10
2.1.2 Opdrachten van het cultuurcentrum.....	11
2.2 De geest van het Vlaamse cultuurbeleid.....	15
3 De maatschappelijke relevantie van gemeenschapsvorming.....	19
3.1 Erosie van de gemeenschap.....	19
3.1.1 Dalend sociaal kapitaal	19
3.1.2 Meer voorwaardelijke solidariteit.....	23
3.1.3 Maatschappelijke tendensen aan de basis.....	24
3.2 Noodzaak van gemeenschapsvorming.....	28
3.3 Cultuur als facilitator van gemeenschap.....	28
4 Gemeenschap vormgeven	30
4.1 Verbindingen	30
4.1.1 Sociaal kapitaal	30
4.1.2 Sociale cohesie.....	31
4.1.3 Sterke en zwakke banden.....	32
4.2 Verbondenheid	33
4.2.1 Symbolische gemeenschap	34
4.2.2 Rol van ontmoeting en dialoog.....	37
4.3 Een conceptueel kader.....	39

5	Onderzoeksvragen.....	41
5.1	Onderzoeksvragen	41
5.2	Operationalisering van de onderzoeksvragen	42
5.2.1	Welke projecten starten de cultuurcentra in functie van hun gemeenschapsvormende opdracht op?	42
5.2.2	Hoe definiëren zij gemeenschapsvorming/ hoe moet aan gemeenschapsvorming worden gedaan?.....	43
5.2.3	Wat zien cultuurcentra als hun rol in gemeenschapsvorming?	44
5.3	Good practice versus bad practice	45
6	Onderzoekstechnisch ontwerp	46
6.1	Kwalitatief onderzoek	46
6.2	Onderzoekseenheden: de Vlaamse cultuurcentra	48
6.2.1	Keuze van de cases	50
6.2.2	Cultuurcentrum de Dahlia.....	53
6.2.3	Cultuurcentrum de Hyacint.....	54
6.3	Waarnemingsmethode	55
6.3.1	Bestaande documenten	55
6.3.2	Diepte-interviews.....	56
6.3.3	Andere methoden van dataverzameling.....	59
6.3.4	Overzicht.....	59
6.4	Dataverwerking	61
7	Resultaten	62
7.1	Situering projecten.....	62
7.2	Gemeenschapsvorming volgens de cultuurcentra	66
7.2.1	Bonding en bridging netwerken.....	67
7.2.2	Verbondenheid door ontmoeting of symbolen	79
7.2.3	Gemeenschapsvorming en cultuurparticipatie.....	86
7.3	Het belang van gemeenschapsvorming	88
7.3.1	Gemeenschapsvorming in het aanbod	88
7.3.2	De rol van cultuur in gemeenschapsvorming.....	89
7.3.3	Beïnvloedende factoren	91
7.4	Conclusies	97
7.5	Reflectie over het onderzoek	99

8	Algemeen besluit.....	101

	Referentielijst	105

	Bijlagen	113

	Bijlage 1: Vragenlijst diepte-interviews	113

	Bijlage 2: Informatieve peiling cultuurcentra naar gemeenschapsvormende activiteiten	117

	Bijlage 3: Codeboom visie cultuurcentra	119

Lijst van figuren

	Figuur 1 Conceptueel kader van het onderzoek.....	40

	Figuur 2 Model keuze van de cases	51

	Figuur 3 Overzicht analysemateriaal	60

Lijst van bijlagen

	Bijlage 1: Vragenlijst diepte-interviews	113

	Bijlage 2: Informatieve peiling cultuurcentra naar gemeenschapsvormende activiteiten	117

	Bijlage 3: Codeboom visie cultuurcentra	119

Lijst van afkortingen

VCOB	Vlaams Centrum voor Openbare Bibliotheken (tot 1 januari 2009)
Locus	Steunpunt voor bibliotheken, gemeenschaps- en cultuurcentra en lokaal cultuurbeleid in Vlaanderen
Cultuur Lokaal	Steunpunt voor lokaal cultuurbeleid in Vlaanderen (tot 1 januari 2009)
CC	Cultuurcentrum
CCH	Cultuurcentrum de Hyacint
CCD	Cultuurcentrum de Dahlia
CFH	Cultuurfunctionaris CC de Hyacint
CFD	Cultuurfunctionaris CC de Dahlia
cubelcoH	Cultuurbeleidscoördinator CC de Hyacint
cubelcoD	Cultuurbeleidscoördinator CC de Dahlia
documentH	intern document CC de Hyacint
documentD	intern document CC de Dahlia
cultuurbeleidsplanH	cultuurbeleidsplan CC de Hyacint
cultuurbeleidsplanD	cultuurbeleidsplan CC de Dahlia

Voorwoord

Ondanks ik de auteur ben van deze masterproef, kan ik er niet omheen dat zonder bepaalde mensen de realisatie van mijn masterproef niet gelukt zou zijn. Daarom wil ik graag in dit voorwoord mijn grootste dank betuigen aan deze mensen.

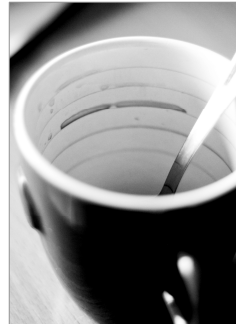
In de eerste plaats wil ik mijn ouders bedanken om mij de kans te bieden om deze opleiding te volgen. Mijn moeder wil ik graag bedanken voor de vrijheid die zij mij gegund heeft om mijn ambitie te volgen. Mijn vader wil ik bedanken voor de aanmoediging mijn mogelijkheden ten volle te benutten.

Ook mijn vriend Ruben wil ik graag bedanken voor de morele steun tijdens dit niet altijd gemakkelijke proces. Zo wil ik eveneens Daisy bedanken om mij met raad en daad bij te staan. Niet te vergeten zijn Dinora De Waele en Jef Verrydt, lectoren aan de KH Kempen, Maarten en Cindy, die hun kritisch oog over mijn thesis hebben doen dwalen. Verder wil ik nog Prof. Dr. Rudi Laermans, de promotor van deze masterproef, bedanken voor zijn inbreng. Het personeel van de bevraagde cultuurcentra wil ik ook ten zeerste bedanken voor hun enthousiaste medewerking aan deze masterproef., alsook de mensen van Locus die mij in de eerste stappen van het onderzoek hebben geholpen mijn weg te zoeken.

Aan alle mensen die niet met naam vermeld staan in deze masterproef, maar op welke manier dan ook toch een bijdrage hebben geleverd aan het proces en het product van deze masterproef, wil ik eveneens mijn oprechte dank betuigen.

*Zoals de kringen in een boomstam laten zien
hoe een boom groeide
van twijg naar bast*

*Zo kan ik besluiten dat
deze ervaring voor mij
een even groot groeiproces was.*

Bedankt!

Debbie Van Laere, 20 augustus 2009

1 Probleemformulering

De oorsprong van deze masterproef ligt in de lancering van een decreet waar de cultuur- en gemeenschapscentra in Vlaanderen een nieuwe richting inslaan. Het decreet houdende het stimuleren van een kwalitatief en integraal lokaal cultuurbeleid (verder het decreet lokaal cultuurbeleid genoemd) werd door het Vlaamse Parlement goedgekeurd op 13 juli 2001 en hield een aantal fundamentele wijzigingen in. De belangrijkste wijziging is de opdracht van de cultuur- en gemeenschapscentra. Vanaf 2001 werden cultuurcentra niet alleen huizen van cultuur, maar ook huizen met een maatschappelijke verantwoordelijkheid. Naast cultuurspreiding en het bevorderen van cultuurparticipatie, verwacht de Vlaamse overheid dat zij bovendien gemeenschapsvormende initiatieven ondernemen.

Wat gemeenschapsvorming precies inhoudt, is echter niet eenvormig te duiden. De memorie van toelichting bij het decreet lokaal cultuurbeleid specificceert het begrip gemeenschapsvorming als de activiteiten van een cultuurcentrum die de kwaliteit en de samenhang van de lokale gemeenschap versterken. Een dergelijke vage omschrijving van gemeenschapsvorming roept de vraag op hoe cultuurcentra met deze opdracht aan de slag zijn gegaan. Welke initiatieven ondernemen zij om aanspraak te kunnen maken op de subsidies die de Vlaamse overheid voorziet voor gemeenschapsvormende activiteiten? Een dergelijke sterke wijziging in de richting van cultuurcentra – van een sterk cultuuraanbod naar aandacht voor de versterking van de lokale gemeenschap – leidt mogelijk voor sterk cultuurgerichte centra tot een moeilijke parcoursverandering. Meer maatschappelijk gerichte centra of cultuurcentra met een sociale invalshoek, zal mogelijk beter de instap van gemeenschapsvorming kunnen waarmaken.

De vraag welke acties de cultuurcentra ondernemen in het kader van gemeenschapsvorming, is dus een eerste vraag die deze masterproef tracht te beantwoorden. Ten tweede kan men ook de vraag stellen welke visie achter de gemeenschapsvormende praktijk van een cultuurcentrum aanwezig is. Het steunpunt voor lokaal

cultuurbeleid Cultuur Lokaal¹ mag dan wel ‘good practices’ hebben bestudeerd (Corijn & Lemmens, 2007), maar hechten alle cultuurcentra evenveel belang aan gemeenschapsvorming? Wat zien zij als gemeenschapsvorming? Hebben zij voor het eigen cultuurcentrum of gemeentebestuur een traject uitgestippeld rond gemeenschapsvorming of is gemeenschapsvorming slechts een goedogende term zonder inhoud? Deze masterproef stelt zich als doel de visie van de cultuurcentra betreffende gemeenschapsvorming bloot te leggen.

Vooraleer deze masterproef zich aan deze vraagstelling waagt, spit ze eerst de literatuur uit over gemeenschapsvorming. De hoofdstukken volgen elkaar op in de volgorde van het gevoerde onderzoek. In hoofdstuk 1 bekijken we het decreet lokaal cultuurbeleid en trachten we de achterliggende betekenissen te vatten. In hoofdstuk 2 wordt in de literatuur gezocht naar de maatschappelijke processen die de hernieuwde aandacht voor gemeenschap verklaren. Waar de maatschappelijke relevantie van gemeenschapsvorming ligt, is de vraag die dit hoofdstuk tracht te beantwoorden. Hoofdstuk 3 gaat dieper in op het gegeven ‘gemeenschap’ en geeft de meest belangrijke theorieën over gemeenschap en gemeenschapsvorming aan. Zo bekijken we waaruit gemeenschap is opgebouwd en welke elementen noodzakelijk zijn om gemeenschap te vormen. Dit hoofdstuk biedt ook de basis voor het conceptueel kader in hoofdstuk 4, dat de onderzoeksvragen formuleert en uitdiept. Hoofdstuk 5 geeft aansluitend weer hoe het kwalitatieve onderzoek is opgebouwd in het onderzoekstechnisch ontwerp. De resultaten van de data-analyse zijn terug te vinden in hoofdstuk 6, waar de bevindingen rond de grote vraag van deze masterproef worden weergegeven. Daarna rondt deze masterproef af met het algemene besluit en beleidsaanbevelingen.

¹ Het steunpunt voor lokaal cultuurbeleid is op 1 januari 2009 gefusioneerd met VCOB en heet nu Locus. In deze masterproef wordt de oude benaming behouden, aangezien het gebruikte bronmateriaal van die tijdperiode afstamt.

2 Decreet lokaal cultuurbeleid

Het decreet lokaal cultuurbeleid heeft een aantal fundamentele wijzigingen aangebracht aan het stedelijke culturele landschap. Zo krijgt nu de lokale overheid – de gemeente – de bevoegdheid om het lokale culturele landschap uit te tekenen. Dit gebeurt door een cultuurbeleidscoördinator aan te stellen die een gemeentelijk cultuurbeleidsplan opstelt voor stedelijke culturele actoren zoals het cultuurcentrum, de stedelijke bibliotheek en dergelijke. Voordien tekenden de stedelijke culturele diensten aparte lijnen uit, die vaak niet over een meerjarenplan werden uitgedacht.

Aangezien de cultuurcentra het onderzoeksonderwerp vormen, is een heldere invulling van het begrip noodzakelijk. De werking van het cultuurcentrum wordt volgens het decreet gekaderd.

2.1 Wat is een cultuurcentrum?

Hoewel in de volksmond en zelfs bij de cultuurcentra zelf de term ‘culturele centra’ nog vaak gebruikt wordt, maakt het decreet lokaal cultuurbeleid een onderscheid tussen gemeenschapscentra en cultuurcentra. In wezen is een cultuurcentrum een gemeenschapscentrum met een bredere opdracht, zowel op territoriaal gebied als op het vlak van de functie van het centrum.

Het decreet lokaal cultuurbeleid 2001 en het decreet tot wijziging van dit decreet in 2007 geven de volgende betekenis aan een gemeenschaps- en cultuurcentrum:

Gemeenschapscentrum: culturele infrastructuur door de gemeente beheerd met het oog op cultuurparticipatie, gemeenschapsvorming en cultuurspreiding ten behoeve van de lokale bevolking en met bijzondere aandacht voor de culturele diversiteit.

Cultuurcentrum: een gemeenschapscentrum met daarnaast een breed en eigen cultuurspreidingsaanbod, gericht op de bevolking van een streekgericht werkingsgebied. (Vlaams Parlement art.2, 3° en 4°)

Verschillende elementen behoeven een nadere toelichting. Een eerste element is de ‘streekgerichtheid’ die het decreet lokaal cultuurbeleid beoogt. Vanaf hier gebruiken we enkel de term ‘cultuurcentrum’. Ook het gemeenschapscentrum heeft dezelfde opdrachten als een cultuurcentrum, maar het werkingsgebied en het belang van gemeenschapsvorming voor de werking verschilt. Aangezien we om deze reden ervoor geopteerd hebben om enkel de cultuurcentra te onderzoeken (cf. onderzoekstechnisch ontwerp), zal de term ‘gemeenschapscentrum’ niet langer betrokken worden.

2.1.1 Streekgerichtheid

De lokale werking vormt een speerpunt van het decreet lokaal cultuurbeleid en koppelt de ligging van een gemeenschaps- of cultuurcentrum aan de hoogte van de subsidie. Hoe hoger de subsidie, hoe groter de centrumfunctie van de gemeente waarin het gemeenschaps- of cultuurcentrum gelegen is. De cultuurcentra kunnen op basis van hun centrumfunctie ingeschaald worden als een gemeenschapscentrum, een cultuurcentrum C-categorie, B-categorie of A-categorie. De categorie-indeling wordt verruimd en afhankelijk gemaakt van de schaal en uitstraling van elke gemeente.

De categorie-indeling is gebaseerd op het onderzoek van Van Hecke over de hiërarchie van stedelijke kernen in Vlaanderen en de studie van Colpaert en De Kepper over cultuurspreiding in Vlaanderen (Van Hecke, 1997; Colpaert & De Kepper, 1998). Uit het laatste onderzoek blijkt dat de indeling van Van Hecke nauw samenhangt met de mate van aanwezige culturele infrastructuur in een gemeente en het aantal inwoners van een gemeente. Het decreet lokaal cultuurbeleid neemt deze hiërarchische indeling van centrumgemeenten grotendeels over. Het subsidiebeleid gebruikt deze indeling om een evenwicht in spreiding van gesubsidieerd aanbod te vinden (Laermans, Lievens & Waege., 2003, p.120).

Onder de A-categorie vallen de cultuurcentra die gelegen zijn in een regionaalstedelijk gebied. De centrumgemeenten die zich in een structuurondersteunend kleinstedelijk gebied bevinden, zijn ingeschaald volgens de B-categorie. De C-categorie omvat de kleinstedelijke gebieden op provinciaal niveau. Mits enkele

uitzonderingen in acht genomen die hier niet behandeld zullen worden, worden de andere voormalige culturele centra en de nieuwe aanvragen die niet tot deze drie categorieën zijn ingeschaald, als gemeenschapscentrum gesubsidieerd.

Het decreet lokaal cultuurbeleid herpositioneert de cultuurcentra in Vlaanderen en laat hen lokaalgericht werken. Het ‘streekgerichte werkingsgebied’ dat in het decreet genoemd wordt, hangt bijgevolg af van de centrumfunctie van de gemeente.

2.1.2 Opdrachten van het cultuurcentrum

De cultuurcentra worden bovendien verwacht om hun culturele infrastructuur in te zetten op drie grote functies, namelijk cultuurspreiding, cultuurparticipatie en gemeenschapsvorming. **Cultuurspreiding** is de meest fundamentele opdracht van de cultuurcentra, aangezien voor deze opdracht de cultuurcentra in het leven zijn geroepen. Na de verwerving van culturele autonomie van Vlaanderen in 1971, werd het inbedden van een Vlaamse identiteit in de Vlaamse samenleving belangrijk (De Saeger, 2007, p.48). We kunnen in die betekenis spreken van ‘cultuurverspreiding’. Het Vlaams ministerie van Cultuur beoogde een netwerk van gesubsidieerde culturele centra om deze taak van cultuurspreiding op zich te nemen. De Vlaamse overheid subsidieerde daarom 60% van de bouw van een cultureel centrum. De lokale overheid moest weliswaar het initiatief nemen, waardoor de spreiding van de culturele centra over het Vlaamse landschap niet gelijk was. Om dit traject te doen slagen, werden heel wat mensen en middelen vrijgemaakt (Cultuur Lokaal, 2003, p.3). De idee van de culturele centra lag analoog met de uitbouw van de scholen onder het beleidsdomein Onderwijs, dat trachtte om kennisoverdracht bij alle burgers te bevorderen (Colpaert e.a., 2007, p.17). Cultuuroverdracht moest gebeuren op geografisch niveau door de bouw van culturele centra over heel Vlaanderen aan te moedigen, maar ook op sociaal niveau. Alle sociale lagen van de bevolking moesten in contact komen met cultuur (Schramme, 2007, p.182). Samenvattend streefde de Vlaamse overheid met de oprichting van de cultuurcentra in de jaren '60 naar een vlotte toegang tot cultuur voor elke Vlaming en

naar voldoende culturele infrastructuur voor onder meer het verenigingsleven.

Onder cultuurspreiding wordt in het huidige decreet kunstpresentatie verstaan van zowel amateur- als professionele kunsten. Het tonen van deze kunstvormen is niet enkel een opdracht voor de cultuurcentra om zelf een aanbod te ontwikkelen, maar eveneens door hun infrastructuur ter beschikking te stellen van andere (culturele) actoren. Kunstpresentatie, zoals podiumkunsten, fotografie, schilderkunst of muziek, kan door verenigingen en andere organisatoren worden ontwikkeld. Deze laatste opdracht voor de cultuurcentra noemt men de receptieve activiteiten van een cultuurcentrum. Ook de opdracht tot **gemeenschapsvorming** kan door cultuurcentra worden ingevuld door receptieve activiteiten op te zetten. De memorie van toelichting bij het decreet lokaal cultuurbeleid 2001, licht de gemeenschapsvormende opdracht als volgt toe:

Onder *gemeenschapsvorming, -opbouw, -versterking* worden alle activiteiten begrepen die de kwaliteit en de samenhang van de lokale gemeenschap, waar het gemeenschapscentrum voor werkt, versterken. (Vlaams Parlement, 13.07.2001b, p.11)

Het decreet lokaal cultuurbeleid ziet het bevorderen van een samenhang als een nieuwe belangrijke opdracht voor de cultuurcentra. Het decreet geeft eveneens vier methoden mee hoe gemeenschapsvorming bereikt kan worden.

Een eerste methode is, in de lijn van het advies bij cultuurspreiding, het gebruik maken receptieve activiteiten. Het decreet maakt echter een onderscheid tussen passieve en actieve receptiviteit.

- Passieve receptiviteit: *“Het ter beschikking stellen van infrastructuur voor het lokale culturele leven, bij voorkeur tegen lage tarieven zodat het verenigingsleven en de amateurkunsten maximaal kunnen gebruik maken van de voorziening”* (Vlaams Parlement, 13.07.2001b, p.11);
- Actieve receptiviteit: *“Op een actieve wijze activiteiten opzetten met lokale actoren of er aan deelnemen (uit diverse terreinen, onder meer het sociaal-cultureel werk) met als*

doelen de kwaliteit te verhogen en het publieksbereik te vergroten, het begeleiden en ondersteunen van de organisatoren en het meewerken aan culturele en educatieve samenwerkingsverbanden” (Vlaams Parlement, 13.07.2001b, p.11).

Behalve receptieve activiteiten, kunnen de erkende cultuurcentra gemeenschapsvorming op nog twee andere manieren nastreven met het oog op subsidiëring:

- Zelf initiatieven nemen om het lokale weefsel te versterken via geïntegreerde projecten die samen met derden (buurt- en opbouwwerk, straathoekwerk, migrantencentra...) worden opgezet;
- het coördineren en aanvullen van het informele en het niet-formele educatieve aanbod in de gemeente (Vlaams Parlement, 13.07.2001b, p.11).

Gemeenschapsvorming is in het decreet lokaal cultuurbeleid van 2001 en het gewijzigde decreet in 2007 in de eerste plaats een stedelijke opdracht. De beleidslijnen van gemeenschapsvorming worden op het gemeentelijke of stedelijke niveau uitgetekend door een cultuurbeleidscoördinator. Toch kan niet naast het feit gekeken worden dat de cultuurcentra meer verantwoordelijkheid krijgen in deze materie. Het wijzigingsdecreet uit 2007 hield immers een wijziging in de subsidieregeling in.

Het decreet lokaal cultuurbeleid 2001 maakte een onderscheid tussen een basissubsidie voor elk cultuurcentrum op basis van de categorie waartoe deze behoorde, en een variabele subsidie (Vlaams Parlement, 13.07.2001a). Die variabele subsidie werd toebedeeld aan de gemeenten wanneer het cultuurcentrum zich toeleed op een aantal vooraf vastgelegde parameters. Deze criteria hielden initiatieven in op het vlak van het publieksbereik voor eigen activiteiten, de publiekswerking en –werving, de aard van de werking, het aantal voorstellingen, tentoonstellingen en vormingsactiviteiten, de concretisering van de culturele diversiteit, gemeenschapsvorming, de inbreng van de gemeente in de totale omzet, de grootte en de mogelijkheden van de culturele

infrastructuur en tenslotte de personeelsvorming en de invulling ervan (Vlaams Parlement, 13.07.2001a, p.11, art.33 §2).

Uitweiden over deze parameters zou ons te ver leiden en daarom beperkt deze masterproef zich tot de parameter gemeenschapsvorming. Onder deze parameter lichte het decreet lokaal cultuurbeleid 2001 gemeenschapsvorming toe als de manier waarop een cultuurcentrum de lokale gemeenschappen versterkt, met bijzondere aandacht voor moeilijke doelgroepen (Vlaams Parlement, 13.07.2001a, art.33 §2 °6). Deze definitie toont een logische overeenkomst aan met de definitie van de gemeenschapsvormende opdracht in de memorie van toelichting. Het decreet lokaal cultuurbeleid 2001 legt wat gemeenschapsvorming betreft, voornamelijk de nadruk op de lokale gemeenschapsvorming, moeilijk bereikbare doelgroepen, het ter beschikking stellen van de culturele infrastructuur voor alle culturele actoren en tenslotte, het bevorderen van de sociale samenhang (Vlaams Parlement, 13.07.2001a). Deze sociale samenhang betreft vooral de samenhang tussen de werking van het centrum, het gebruik van de infrastructuur en de lokale netwerking (onder meer de samenwerking met derden), participatiebevordering en presentatie van cultuur (Corijn & Lemmens, 2007, p.13).

De gemeenschapsvormende opdracht wint echter aan belang in het wijzigingsdecreet van 2007. De meest fundamentele wijziging in verband met deze opdracht is de afschaffing van de variabele subsidie. In de plaats wordt een subsidie toegekend van één euro per inwoner aan de gemeente voor gemeenschapsvormende initiatieven (Vlaams Parlement, 16.05.2007, art.21 §2). Verder geeft de memorie van toelichting bij het wijzigingsdecreet aan hoe aan gemeenschapsvorming gedaan moet worden: door ontmoeting en betrokkenheid te stimuleren, publieksverbreding en –vernieuwing na te streven en banden met en tussen de aanwezige gemeenschappen in de lokale gemeenschap te smeden (Vlaams Parlement, 16.05.2007, art.12). In het wijzigingsdecreet wordt bovendien ook de factor vrijwillig engagement uit de lokale gemeenschap betrokken (Vlaams Parlement, 13.07.2001b, art.12). Cultuurparticipatie wordt bovendien niet enkel meer gezien als het (passief) deelnemen aan culturele activiteiten. Deelnemers moeten cultuur ook mee vorm geven:

“cultuur moet mensen ook activeren om de gemeenschap en het samenleven mee te vormen” (Vlaams Parlement, 16.05.2007, art.12).

De **participatiebevorderende** opdracht tenslotte, ondersteunt de twee andere opdrachten en is bedoeld om meer mensen naar de cultuurcentra toe te leiden. De gemeenschapscentra moeten trachten de drempels naar cultuurparticipatie te verlagen voor het publiek en trachten vooral nieuwe mensen te initiëren met het cultuurgebeuren: *“Het is de uitdrukkelijke bedoeling dat de gemeenschapscentra zorgen voor de humuslaag van de cultuurparticipatie, het publiek initiëren in actuele podiumkunsten, muziek en educatie, de zin naar meer opwekken”* (Vlaams ministerie van Cultuur, 16.05.2001, p.12). Dit wil zeggen dat ook de cultuurcentra hun drempels moeten gaan verlagen, aangezien cultuurcentra in wezen ook gemeenschapscentra zijn. Cultuurparticipatie wordt sinds 18 januari 2008 ook in een apart decreet gesubsidieerd. Het Participatiedecreet beoogt meer participatie van alle lagen van de bevolking in het jeugdwerk, sport en cultuur.

Kortom, gemeenschaps- en cultuurcentra zijn de culturele infrastructuur in een gemeente of stad, die het decreet lokaal cultuurbeleid gebiedt om op het lokale niveau werkzaam te zijn. Deze opdrachten komen neer op het (ver)spreiden van cultuur, het bevorderen van de participatie aan cultuur en het vormen en versterken van de (lokale) gemeenschap. De scheidingslijn tussen deze opdrachten is echter niet altijd even goed te trekken.

2.2 De geest van het Vlaamse cultuurbeleid

Gemeenschapsvorming als een opdracht formuleren voor de Nederlandstalige culturele centra, is een geesteskind van de Vlaamse minister van Cultuur, Jeugd, Sport en Brussel Bert Anciaux (1999-2009). In zijn cultuurbeleidsnota heeft Anciaux zijn kerngedachten omtrent cultuur weergegeven. Het decreet lokaal cultuurbeleid kadert binnen deze visie en geeft de achterliggende visie weer op het gemeenschapsvormende traject dat van de cultuurcentra verwacht wordt.

Belangrijk is de visie op cultuur. Het is opmerkelijk dat na een lange periode waarin cultuurspreiding – waaronder het uitbouwen

van een eigen programma – centraal stond voor de cultuurcentra, een parcourswijziging wordt doorgevoerd. Cultuur krijgt een maatschappelijke rol toebedeeld. Waarom wordt cultuur ingezet om gemeenschap te creëren?

In de cultuurbeleidsnota voor de regeerperiode 1999-2004 beschrijft Anciaux cultuur als de beschaving van de mens, wat de mens van de natuur onderscheidt. Cultuur is zingeving, cultuur is *“essentieel en overkoepelend, moeilijk te meten evenwel, wezenlijk slechts te vatten in termen van beroering, beleving, expressie, bezinning, plezier, emotie, reflectie... niet in winstcijfers of balansen”* (Vlaams Parlement, 12.01.2000, p.5). Cultuur gedraagt zich volgens Anciaux bovendien niet altijd zoals de maatschappij zou willen, daar het een vrij autonoom proces is waar men weinig invloed op kan hebben. Des te meer heeft cultuur invloed op de maatschappij. *“Cultuur bepaalt de vormgeving van de ruimte, van gebouwen, van straatmeubilair, bepaalt onderwijs, mode en design van dagelijkse voorwerpen, televisie, muziek”*, zegt de cultuurbeleidsnota van 1999-2004, en duidt daarmee op de verwevenheid van cultuur in alle mogelijke maatschappelijke en beleidsdomeinen (Vlaams Parlement, 12.01.2000).

Verder in deze lijn, is cultuur de zingeving die mensen aan de wereld geven, waarbij normen en waarden een belangrijke rol spelen (Vlaams Parlement, 24.10.2004, p.13). Het cultuurbeleid geeft echter in deze twee beleidsperiodes een aantal normen en waarden mee. Het hecht duidelijk belang aan een aantal maatschappelijke tendensen waarvoor het gemeenten, cultuurcentra en andere culturele actoren inschakelt om mee aan de slag te gaan.

Zo wijzen beide cultuurbeleidsnota's op het belang van **culturele competentie** of met andere woorden het vermogen van individuen om met kunst en cultuur om te gaan (Vlaams Parlement, 12.01.2000, p.23; 24.10.2004, p. 18). Iedereen moet zijn eigen smaak ontwikkelen, cultuur kunnen beleven en leren omgaan met verschil, individuele exploratie, interpretatie en reflectie staan centraal. Deze verwoording duidt op een sterke

samenhang met de individualiserende samenleving en dus het verhogen van de individuele vermogens om zelf vorm te geven aan de eigen levensloop. De cultuurbeleidsnota 1999-2004 gaf bovendien te kennen dat cultuurcentra zich moeten toeleggen op cultuurparticipatie. Door onder meer hun communicatie aan te passen aan verschillende doelgroepen en middelen te zoeken om mensen naar cultuur toe te leiden. De culturele competentie is zo belangrijk in beide nota's, om onder meer vervreemding tegen te gaan. Deze vervreemding ontstaat door een steeds groter wordende diversiteit in de samenleving, waarbij de nota's voornamelijk doelen op de allochtone bevolking (Vlaams Parlement, 24.10.2004 p.16). Cultuur wordt daardoor niet meer die set van gedeelde waarden en normen die ons zingevingspatroon vormen, maar komt in aanraking met andere culturen die niet zonder slag of stoot te harmoniseren zijn.

Het is net deze dynamiek die de nota's van de minister aanhalen om de gemeenschapsvormende opdracht van de cultuurcentra te verklaren. Diversiteit wordt gezien als een oorzaak van segregatie van de maatschappij. *“De staatsgrenzen maken vandaag meer dan ooit plaats voor een wereld van gemeenschappen, grote en kleine, wereldgericht en buurtgebonden, fysieke en ‘virtuele’ Een eenduidige, herkenbare gemeenschap vervaagt, vele culturen schuren tegen elkaar aan”* (Vlaams Parlement, 24.10.2004, p.16). Cultuur is het cement dat tussen de mensen moet gevoegd worden (Vlaams Parlement, 12.01.2000, p.23). De verbindingen tussen verschillende gemeenschappen moeten aangehaald worden. Het interculturele model, dat in een volgend hoofdstuk nog besproken zal worden, doelt op een actieve ontmoeting tussen en een uitwisseling van culturen. Culturele competentie betekent het kunnen participeren aan de eigen cultuur. Kunnen samenleven met andere culturen, is dan interculturele competentie. De uitdaging ligt in het combineren van de waarde van de culturele eigenheid ontdekken en bewaren en de verbinding te maken met andere groepen in de samenleving (Vlaams Parlement, 24.10.2004, p.17).

Uit deze nota's is een duidelijk maatschappijbeeld te onttrekken. Diversiteit wordt in de nota's niet als een probleem gezien, *“wel als een gewenste realiteit”* (Vlaams Parlement, 24.10.2004, p.16). Doch

wordt vervreemding langs de kantlijn als een risico gezien en vormen segregatie en assimilatie van (allochtone) culturen blijkbaar toch een probleem. De cultuurbeleidsnota 2004-2009 schrijft voor hoe met diversiteit moet omgegaan worden. Gemeenschapsvorming moet gebeuren volgens een bepaalde wijze, namelijk het intercultureel model. De visie op de maatschappij van minister Anciaux is daarom een ervaring van diversiteit als een risico op weinig gemeenschappelijkheid – in waarden en normen cf. supra. Deze diversiteit en de daaruit volgende onzekerheid wordt veroorzaakt volgens de nota door het contact met niet-autochtone inwoners in de gemeenten (Vlaams Parlement, 24.10.2004, p.17) en verlangt een reactie van de overheid om deze onzekerheid (of diversiteit?) weg te werken. Een stijgende diversiteit en een verlies aan gemeenschap(pelijkheid) ziet de Vlaamse overheid als de motivatie om de cultuurcentra en de gemeenten in te zetten om deze gemeenschap opnieuw leven in te blazen. Een exploratie van gemeenschap en gemeenschapsvorming is daarbij wel op zijn plaats en komt in de volgende hoofdstukken aan bod.

3 De maatschappelijke relevantie van gemeenschapsvorming

Onze samenleving heeft reeds heel wat veranderingen ondergaan en ondergaat deze nog steeds. Deze veranderingen brengen onzekerheid met zich mee omdat deze ontwikkelingen geen vaststelbaar einddoel hebben. We zien verschillende tendensen opduiken die ervoor zorgen dat een verlies aan gemeenschap of een verlies van het sociale weefsel wordt ervaren. Zo zeggen een aantal voorstanders van sociaal kapitaal dat het sociaal kapitaal verslapt, doordat het traditionele verenigingsleven en het algemeen vertrouwen een daling kent. Solidariteit blijkt ook minder vanzelfsprekend te worden; onderzoek wijst uit dat we naar een meer voorwaardelijke solidariteit evolueren waar verdienste belangrijker wordt dan deel uitmaken van de gemeenschap. Tenslotte zien we de twee grote tendensen die met de vinger gewezen worden als de oorzaken van het verlies van gemeenschap: individualisering en meer diversiteit.

3.1 Erosie van de gemeenschap

Het is niet de bedoeling van dit hoofdstuk om een eenduidig antwoord te geven op de vraag of gemeenschap nu werkelijk afbrokkelt of niet. Dat de samenleving en daardoor ook gemeenschap beïnvloed wordt door een aantal maatschappelijke theorieën en tendensen, kunnen we weliswaar vaststellen.

3.1.1 Dalend sociaal kapitaal

Reeds in de jaren '90 leeft de perceptie leeft dat het sociale weefsel in de samenleving verslapt. De nood aan meer gemeenschap duidt op een nood aan meer samenhang, meer verbondenheid. Een samenleving bestaat uit talrijke verbindingen tussen of netwerken van mensen die samenleven. Deze netwerken tussen mensen

benoemt onder meer Putnam als het sociale kapitaal van een samenleving.

(...) 'social capital' refers to features of social organization such as networks, norms, and social trust that facilitate coordination and cooperation for mutual benefit. (Putnam, 1993, p.167; 1995, p. 67)

Deze netwerken worden gekenmerkt door gedeelde normen en een algemeen vertrouwen tussen de leden. Deze eigenschappen van sociaal kapitaal staan in functie van een betere coördinatie en samenwerking die het samenleven bevorderen. Almond & Verba toonden, vergelijkbaar met Putnam, aan dat voor de stabiliteit van een democratie, een democratische en participatieve politieke cultuur moet aanwezig zijn (Almond & Verba, 1963). Het sociaal kapitaal van een samenleving kan volgens Putnam gemeten worden door deelname aan verenigingen en het onderlinge vertrouwen van mensen. Hoe minder deze twee indicatoren aanwezig zijn in een samenleving, hoe minder sociaal kapitaal een samenleving bezit. Vrijwillige verenigingen verschaffen individuen immers meer handelingsmogelijkheden in een maatschappij. Collectieve doelstellingen van een vereniging kunnen een bijdrage leveren aan de (democratische) samenleving (Hooghe & Houtman, 2003, p.123). Deze netwerken, die noodzakelijk zijn voor de gezondheid van een maatschappij, zijn volgens Putnam echter aan het eroderen: de deelname aan het verenigingsleven en het algemene vertrouwen daalt²(1995).

Participatie aan het verenigingsleven

Rond zowel participatie aan verenigingen en algemeen vertrouwen duiken talrijke studies op. Hooghe onderzocht onder meer de participatie aan het verenigingsleven in Vlaanderen. Daaruit blijkt

² Het onderzoek van Putnam rond het verenigingsleven beperkt zich tot de Verenigde Staten. Ook in Vlaanderen heeft onder meer Marc Hooghe onderzoek gevoerd naar het sociaal kapitaal (2003).

dat participatie aan de – traditionele – verenigingen vooral samenhangt met levenbeschouwelijke betrokkenheid. Hoe meer men betrokken is in een bepaalde ideologie, hoe meer men blijkt te participeren aan traditionele verenigingen. Levenbeschouwelijke betrokkenheid heeft in de laatste decennia echter een stelselmatige daling doorgemaakt (Hooghe, 1999, p.359). Dit impliceert dan ook dat levensbeschouwelijke instituties een groot deel van hun invloed op het handelen van individuen verliezen. Individuele hechten minder belang aan voorgegeven sociale rollen (Hooghe & Houtman, 2003, p.116). Individualisering ligt aan de oorzaak van de bricolage van de grote, samenhangende verhalen in onze samenleving (cf. de verzuiling, geloofsbeleving). Hooghe en Houtman wijzen er echter op dat deze instituties niet louter de afbraak en fragmentering door individualisering afwachten, maar zich gaan aanpassen aan de maatschappelijke tendensen (2003, p.116). Een voorbeeldinstitutie is de Kerk, waarbij verschillende kerken hun geloofsinhoud, intern functioneren en hun rituelen hebben gemoderniseerd (Dobbelaere, 2003).

De resultaten uit Hooghes onderzoek wijzen inderdaad op een lager participatieniveau en zo een lager sociaal kapitaal volgens Putnam (Hooghe, 2003). Dat wil zeggen dat het samenleven wordt bemoeilijkt. Een verwijt aan Putnams adres is echter dat hij enkel de traditionele verenigingen ziet als een indicator voor een gezonde samenleving. Resultaten uit Hooghes onderzoek wijzen echter op de mogelijkheid dat het lagere participatieniveau aan de traditionele verenigingen gecompenseerd wordt door een hogere betrokkenheid bij nieuwe organisatievormen. *“De vraag blijft dan echter of deze nieuwe organisatievormen de functies van het meer traditionele verenigingsleven, zowel wat betreft socialisatie en betrokkenheid, kunnen overnemen”* (Hooghe, 1999, p.359). Hustinx en Lammertyn concluderen verder dat de traditionele vrijwilligers evolueren van een vanzelfsprekend deelnemen aan het traditionele verenigingsleven, naar reflexieve vrijwilligers. De reflexieve vrijwilliger combineert zowel oude als nieuwe organisatievormen. Het verenigingsleven maakt deel uit van het keuzegedrag van het individu (Hustinx & Lammertyn, 2000, p.21).

Algemeen vertrouwen

Onderzoek wijst verder uit dat deelname aan het vrijwillige verenigingsleven een belangrijke oorzaak, maar ook gevolg vormt van algemeen vertrouwen (Stolle, 1998, p.521). Verenigingen met een hoger aantal vreemdelingen als leden, met een hoog engagementsniveau en gebaseerd op zwakke banden (cf. 4.1.3), blijken volgens Stolle het meest bij te dragen aan het sociaal kapitaal van een samenleving. In dit soort verenigingen, in tegenstelling tot andere verenigingen waarbij vooral de interne groep centraal staat, blijkt wel een positief verband te bestaan tussen de lengte van het lidmaatschap en het algemeen vertrouwen (Stolle, 1998, p.521). Diversiteit tussen de leden vergroot vervolgens het algemeen vertrouwen.

Behalve aan het verenigingsleven, wordt ook onderzoek gedaan naar het onderlinge vertrouwen in de samenleving. Elchardus en Smits voerden een onderzoek naar onveiligheidsgevoelens in Vlaanderen. Onveiligheidsgevoelens wijzen immers op weinig algemeen vertrouwen. De gegevens zijn van 1998 tot 2002. (Elchardus & Smits, 2002, pp.2-4). De resultaten bevestigen de nood aan gemeenschapsvorming die de Vlaamse overheid ervaart. Een kleine stijging van de onveiligheidsgevoelens is merkbaar. Sociale isolatie blijkt eveneens een indicator te zijn voor onveiligheidsgevoelens, maar kan eveneens verbondenheid bevorderen. Een bedenking daarbij is dat de gemeenschappen die door onveiligheid bevorderd worden, mogelijk eerder leiden tot eilandvorming. Onveiligheidsgevoelens versterken mogelijk eerder de verbondenheid met mensen die als bekend en als gelijk ervaren worden. Wanneer de omgeving buiten de gemeenschap als bedreigend wordt ervaren, wordt de grens ten opzichte van de buitenwereld door de leden van de gemeenschap immers sterker benadrukt en de interne gelijkheid (en veiligheid) versterkt. Een andere vaststelling daarentegen is dat cultuurparticipatie en onveiligheidsgevoelens blijkbaar negatief correleren, wat kan wijzen op de positieve rol die cultuur kan spelen in het versterken van het algemeen vertrouwen (Elchardus & Smits, 2003, pp. 2-4). Uit onderzoek van de Vlaamse overheid blijkt dat de

onveiligheidsgevoelens in Vlaanderen hoog blijven, maar dat tussen 2004 en 2008 een gevoelige daling merkbaar is (Studiedienst van de Vlaamse Regering, 2009, p.23).

Vertrouwen in de medemens is bovendien ook een belangrijk onderdeel van sociaal kapitaal. Daarom bekijken we de tolerantie ten aanzien van de aanwezigheid van migranten, een belangrijke realiteit. De houding tegenover migranten bleef tussen 2002 en 2008 bijna dezelfde. Een kwart van de bevolking vindt dat migranten bijdragen tot de welvaart van de samenleving en bekijkt ze dan ook positief. Een ander kwart van de bevolking staat echter wantrouwig tegenover deze bevolkingsgroep en is voorstander van segregatie van etnische minderheden³. Bovendien is dit wantrouwen ook voornamelijk gekant tegen de islam: een derde van de bevolking staat negatief ten opzichte van deze godsdienst (Studiedienst van de Vlaamse Regering, 2009, pp25-26).

3.1.2 Meer voorwaardelijke solidariteit

Solidariteit is eveneens een begrip dat nauw samenhangt met gemeenschap. Ook in het Vlaamse overheidsbeleid komen we die vanzelfsprekendheid tegen. Zo stelt Corijn dat “*cultuur moet het draagvlak voor de verplichte solidariteit versterken*” (Corijn, 2007, in: Corijn & Lemmens, 2007, p.25). Verder vat Corijn de visie van het beleid als volgt samen:

Voor het beleid gaat het er om dat er een soort evidente cultuur van gemeenschappelijkheid ontstaat, waarin er een gevoelsmatige bereidheid leeft tot de verzekerings- en herverdelingsmechanismen die in onze samenleving worden georganiseerd. (...) Anderzijds heeft een dergelijke bereidheid ook met zeer spirituele verbanden te maken, met verbanden van liefde, van deelgenootschap enz. (Corijn, 2007, p.25)

³ Een kwart van de bevolking vindt dat etnische minderheden onder elkaar moeten trouwen.

Solidariteit is fundamenteel om niet alleen van een gemeenschap te spreken, maar vormt ook de basis waarop de klassieke welvaartstaat en de daarbij horende sociale zekerheid is gebouwd. Immers vormt de sociale zekerheid een compensatie voor mensen die welvaartsverlies lijden, door mensen die geen welvaartsverlies lijden (de Beer, 2005, p.29). Echter, die steun voor de onderlinge solidariteit kan maar blijven bestaan, wanneer een gevoel van verbondenheid tussen de mensen aanwezig is, ondanks dat men mekaar niet persoonlijk kent. Immers, solidariteit tussen personen die mekaar kennen, zoals bijvoorbeeld binnen een familie, steunt eveneens op deze pijler. Maar om van solidariteit te kunnen spreken tussen personen, moeten deze personen iets gemeenschappelijks hebben. (2005, p.29-30).

Bovendien ontwikkelt zich meer en meer een cultuur waarbij de persoonlijke verantwoordelijkheid van mensen belangrijker(er) wordt dan onvoorwaardelijke solidariteit. Gemeenschap bestaat voor een betekenisvol deel uit de paternele verplichting om met alle leden te delen, ongeacht hoe belangrijk ze zijn (Bauman, 2001, p.58). Dit wil zeggen dat de gemeenschap instaat voor de zwakkeren in die gemeenschap. Solidariteit is aldus een kenmerk van een gemeenschap. Volgens Bauman heeft er echter een verschuiving plaatsgevonden naar een meer meritocratisch gedachtegoed. De verdienste van de leden van de gemeenschap wordt belangrijker (2001).

3.1.3 Maatschappelijke tendensen aan de basis

Twee grote maatschappelijke tendensen spelen een rol in de keuzes van het cultuurbeleid, namelijk de individualisering van de westerse maatschappij en de toenemende diversiteit in de samenleving. We tonen hoe deze twee grote tendensen hun invloeden uitspelen in het samenleven. *“Het cultuurbeleid wordt vandaag geconfronteerd met een totaal andere maatschappelijke context dan pakweg vijftientig jaar geleden, met een maatschappij die gekenmerkt wordt door een toenemende segmentering en fragmentering”* (Corijn, 2007, p.25).

Fragmentering van het individu

De tendens naar individualisering één van de kenmerkende evoluties die in alle beschreven theorieën wordt aangehaald als de oorzaak van de nood aan gemeenschap. Wellman ondervond bijvoorbeeld dat allesomvattende gemeenschappen plaats geruimd hebben voor meer geïndividualiseerde en gefragmenteerde persoonlijke netwerken (Wellman, 1999; 2001). Wanneer we het over individualisering hebben, praten we over de individuele vrijheid, waar individuen en sociale groepen een emancipatiestrijd om geleverd hebben om de eigen levensloop te bepalen (Beck, 1992, p.128). ‘De gemeenschap’ had voordien een beschermend, maar ook verstikkend karakter voor het individu. Kunneman benoemt die vroegere samenleving als een ‘theemutscultuur’. Hoewel deze samenleving gekenmerkt werd door veel sociale ongelijkheid en weinig sociale mobiliteit tussen sociale klassen, was dit een leven dat voorspelbaarheid en geborgenheid bood (Kunneman, 1996, p.7). Terwijl in de industriële samenleving levensbeschouwingen net zoals categorieën van mensen, dingen en activiteiten duidelijk afgelijnd waren, zijn deze in de risicomaatschappij niet meer eenduidig te bepalen (Lammertyn, 2006, pp.58,60). Het individu heeft dus een grotere vrijheid in zijn eigen levensloop (cf. de do-it-yourself-biography volgens Beck, 1992), maar wordt ook meer aangesproken op zijn eigen verantwoordelijkheid. Volgens Bauman gaat die individuele vrijheid ook gepaard met een sterk verlies aan geborgenheid en zekerheden die de gemeenschap wel kon bieden. “*Missing community means missing security; gaining community, if it happens, would soon mean missing freedom*” (Bauman, 2001, pp. 4-5). Wanneer de samenleving steeds meer inzet op het individu, verliezen we aan gemeenschap en de daarbij horende bescherming en zekerheid.

Onzekerheid en gevoelens van onveiligheid ziet men dus als een gevolg van een tekort aan gemeenschap. Omgekeerd werkt een te sterke nadruk op gemeenschap verstikking in de hand (Bauman, 2001, pp. 4-5; Kunneman, 1996). Maar gemeenschap is in de eerste plaats ook een woord dat een warm gevoel oproept bij mensen. Volgens Bauman is het behoren en het opgenomen zijn in een gemeenschap nooit slecht, maar een gemeenschap zal nooit het

ideale evenwicht tussen vrijheid en geborgenheid kunnen vinden (Bauman, 2001, pp. 4-5). Individualisering gaat volgens deze redenering ten koste van de gemeenschap.

Diversiteit als bedreiging voor het samenleven

Dat de samenleving tegenwoordig door meer diversiteit gekenmerkt wordt, toont de stijgende immigratie reeds aan (Hooghe & Reeskens, 2009, pp.429-430). De Vlaamse samenleving zal, in lijn met de andere Westerse landen, de komende jaren nog kleurrijker worden (Hooghe, e.a., 2008). Waarom zou er een negatieve relatie kunnen zijn tussen diversiteit en gemeenschap? Hiervoor zijn vier argumenten te formuleren. Ten eerste is er het homofilie-argument van McPherson. Deze auteur zegt dat contact nu eenmaal sneller plaatsvindt tussen mensen die op elkaar lijken (McPherson e.a. 2001). Op basis van bepaalde persoonskenmerken gaan we sneller groepen vormen, bijvoorbeeld op vlak van leeftijd, opleiding, geslacht maar ook etnisch-culturele achtergrond. Bovendien stelt Hooghe dat vertrouwen sneller groeit in homogene settings (2007). Sociale cohesie in een gemeenschap wordt gevormd op basis van gemeenschappelijkheid, waardoor de leden zich verbonden voelen met elkaar (Hooghe, 2006, p.33). Hooghe noemt samenhang door homogeniteit de traditionele vorm van sociale cohesie. Mensen die niet tot de gemeenschap behoren, krijgen geen of beperkte toegang tot die gemeenschap (Hooghe, 2006, p.34). Die traditionele gemeenschapsverbanden verdwijnen door het verlies aan homogeniteit. Het verlies van die homogeniteit, is volgens Bauman reeds genoeg om de notie van gemeenschap te verwerpen. Een gemeenschap kan immers maar bestaan wanneer deze als vanzelfsprekend wordt aanvaard door de leden. Dit kan maar wanneer de gemeenschap niet in aanraking komt met andere gemeenschappen, aangezien dit de eigen gemeenschap *bewust* maakt. De vanzelfsprekende waarden en normen kunnen daarom kritisch worden bevraagd, wat de doodsteek brengt aan de homogeniteit die de gemeenschap is (Bauman, 2001, pp. 10-13).

Volgens Tajfel & Turner en hun conflicttheorie, kan diversiteit leiden tot een strijd tussen verschillende groepen, voornamelijk als

de inzet van de strijd beperkte publieke middelen zijn zoals arbeidsplaatsen (1986). Er is meer solidariteit tegenover leden uit de eigen groep dan tegenover leden van de andere groep. Naast economische goederen kunnen ook andere zaken de inzet worden van de strijd. Momenteel heerst er bijvoorbeeld een sterk conflict om het culturele behoud cf. het hoofddoekendebat (Sniderman & Hagendoorn, 2007). Tenslotte zegt Emile Durkheim in zijn *De la Division du Travail Social* dat snelle veranderingen in een samenleving voor onzekerheid tussen de mensen kan zorgen (1972 [1893]). Een snelle groei in diversiteit kan daarom gelijkaardige gevolgen hebben en ook een oorzaak zijn voor het bedreigende gevoel van diversiteit. Hoewel in theorie verklaringen gevonden kunnen worden voor een negatieve relatie, blijkt dat er in wezen geen problematische relatie bestaat tussen etnisch-culturele diversiteit en sociaal kapitaal (Hooghe & Reeskens, 2009, p.442). Sociaal kapitaal mogen we echter niet zomaar gelijkstellen aan gemeenschap, maar zoals we in het volgende hoofdstuk zullen zien, kan vertrouwen wel een belangrijke factor zijn. Tussen etnisch-culturele diversiteit en veralgemeend vertrouwen is een curvilineair verband te vinden. Dat wil zeggen dat het veralgemeend vertrouwen daalt tot een bepaald niveau van diversiteit en daarna weer stijgt (Hooghe & Reeskens, 2009, p.442). Alhoewel in Vlaanderen volgens Hooghe & Reeskens niet meteen bewijs kan gevonden worden dat etnisch-culturele diversiteit een negatieve invloed heeft op de gemeenschap, hebben we wel gegevens dat een kwart van de bevolking wantrouwig staat ten opzichte van migranten (Studiedienst van de Vlaamse Regering, 2009, p.25-26).

Als afsluitende bemerking willen we benadrukken dat diversiteit in verschillende vormen en niveaus kan bestaan. Diversiteit willen we niet verengen tot etnisch-culturele groepen, maar breed beschouwen als verscheidenheid die tussen groepen plaatsvindt. Dat verschil kan geloof zijn, maar ook andere persoonskenmerken, interesse, subcultuur of doelstelling. Diversiteit tussen individuen is ook een mogelijkheid en zelfs een realiteit in het kader van individualisering. Toch gebruiken we diversiteit tussen individuen niet verder en beperken we ons tot de intergroepsdiversiteit.

3.2 Noodzaak van gemeenschapsvorming

Gemeenschap duidt – zoals de term zelf zegt – inherent op verbondenheid tussen mensen gebaseerd op gemeenschappelijkheid. Wat gemeenschappelijk moet zijn, verschilt van gemeenschap tot gemeenschap en van visie tot visie, maar dat er iets gedeeld moet worden, staat vast. Hooghe duidt op het belang van een normatieve consensus om als gemeenschap te kunnen functioneren (2006, p.33). Een gemeenschap moet over een aantal basiswaarden beschikken waarover niet hoeft gediscussieerd te worden, maar die wel door iedereen gedeeld worden. Door deze gedeelde basiswaarden, voelen de leden van een gemeenschap zich ook verbonden met elkaar. Deze visie komt nauw overeen met de visie van Bauman die stelt dat wanneer deze basiswaarden zichtbaar worden, de gemeenschap in vraag gesteld kan worden en kan ophouden te bestaan (2001, p.4). Het probleem is dat een normatieve consensus in twee gevallen in gevaar komt (Hooghe, 2006, p.34). Een normatieve consensus heeft immers meer bestaansgrond wanneer het in een vrij homogene samenleving vertoeft. We hebben echter met een samenleving te maken die door multiculturaliteit gekenmerkt wordt, niet enkel tussen etnisch-culturele groepen, maar eveneens verschillende subculturen zoals jongerenculturen. Daarnaast kan een normatieve overeenstemming ook in het gedrang komen wanneer het individu belangrijker wordt dan de gemeenschap (Hooghe, 2006, p.34). Ook Bauman ziet het continuüm tussen individu en gemeenschap; de nadruk op het ene betekent verlies van het andere (Bauman, 2001, pp.4-5). De individualisering speelt dus een grote rol in het verlies van gemeenschappelijkheid. Door grote individuele verschillen is het moeilijker om (veel) overeenkomsten tussen elkaar te vinden.

3.3 Cultuur als facilitator van gemeenschap

Wat is dan de rol van cultuur in het gemeenschapsvormend verhaal? De idee dat cultuur een spilfiguur is in het creëren van een gemeenschap, gaat terug naar de idee van de natiestaat. Om de cultuur van de natiestaat te verspreiden, werd aan volksovoeding

gedaan. Na de verwerving van culturele autonomie van Vlaanderen in 1971, werd het inbedden van een Vlaamse identiteit in de Vlaamse samenleving belangrijk (De Saeger, 2007, in: Schramme & Gillard, 2007, p.48). Om de idee van de natiestaat te doen slagen, was het dus belangrijk dat mensen deelnamen aan cultuur. Cultuur staat immers gelijk aan het betekenis kader en de normen en waarden van de samenleving – of de natiestaat (Vlaams Parlement, 24.10.2004; Laermans, 2002, pp.24-27). Het is echter duidelijk dat heel wat sociale groepen zoals de allochtone gemeenschappen, kansarmen, laaggeschoolden, jongeren en senioren, slechts weinig deelnemen aan cultuur (Laermans, 2007, p.305). Dit wil zeggen dat de cultuur die de Vlaamse Gemeenschap uitdroeg voor de invoering van het nieuwe decreet, niet overeenkomstig was met de invulling van het volk. De verantwoording van het decreet lokaal cultuurbeleid is daarom in deze redenering terug te vinden; de noodzaak van interculturalisering van het volk, maar ook van de cultuurcentra, de beoogde samenwerking met de lokale actoren, het betrekken van moeilijk bereikbare doelgroepen, om iedereen evenwaardig bij de (Vlaamse) cultuur te betrekken.

Cultuurcentra vormen mee het overlegplatform waar deze dialoog moet plaatsvinden. Het decreet lokaal cultuurbeleid benadrukt daarom het deelhebben aan cultuur en niet enkel het (passief) deelnemen. De deelnemers moeten cultuur mee actief gaan vormgeven, wat de cultuurcentra uit hun muren zal moeten doen treden.

4 Gemeenschap vormgeven

In navolging van het vorige hoofdstuk dat de nadruk legde op ‘wat doet gemeenschap uit elkaar vallen?’ bekijkt dit hoofdstuk de vraag ‘wat houdt gemeenschap bij elkaar?’. Aangezien we in de volgende hoofdstukken een antwoord willen formuleren op de vraag hoe cultuurcentra invulling geven aan hun gemeenschapsvormende opdracht, is een conceptueel kader nodig over gemeenschap en gemeenschapsvorming. Deze vraag is echter niet eenduidig te beantwoorden. Gemeenschap is een containerbegrip dat bovendien wegens zijn brede invulling in de onderzoekswereld lang werd geschuwd. Dit hoofdstuk geeft verschillende belangrijke denkers rond gemeenschap aan en kernbegrippen in het debat, die relevant zijn in de context van gemeenschapsvorming en cultuurcentra.

We maken een onderscheid tussen twee onderdelen van gemeenschap, namelijk de verbindingen en de verbondenheid tussen mensen. We onderscheiden deze twee componenten als een structurele component en een affectieve component.

4.1 Verbindingen

Een samenleving bestaat uit talrijke verbindingen tussen of netwerken van mensen die samenleven. Deze netwerken tussen mensen benoemen Schnabel, Bijl en de Hart als sociale cohesie (2008, pp. 15-16) en Putnam als het sociale kapitaal van een samenleving.

4.1.1 Sociaal kapitaal

Reeskens en Hooghe vertalen de definitie van Putnam over sociaal kapitaal als “de eigenschappen van sociale organisatie, zoals vertrouwen, normen en netwerken die de efficiënte werking van een samenleving verbeteren door gecoördineerde interacties te vergemakkelijken” (2009, p.430). Dit zijn zowel professionele als

informele verbindingen tussen mensen (Putnam, 1995, p.10). Deze netwerken bevorderen het samenleven omdat ze zorgen voor een gemakkelijkere coördinatie en samenwerking tussen de leden.

Sociaal kapitaal bestaat uit twee vormen van sociale netwerken, namelijk **bonding netwerken** en **bridging netwerken**. Bonding sociaal kapitaal staat voor de sociale netwerken die mensen hebben met mensen binnen hun eigen groep of gemeenschap. De interactie die plaatsvindt tussen de leden is naar binnen gericht en draagt bij tot het versterken van de (exclusieve) identiteit en homogeniteit van die groep (Halpern, 2005). Op macroniveau kunnen we spreken van integratie. Sociale netwerken waarbij de interactie naar buiten gericht is en mensen interageren met mensen uit andere, gediversifieerde sociale netwerken, horen thuis onder de noemer van bridging sociaal kapitaal (Halpern, 2005, p.19). We kunnen bijna letterlijk spreken van sociale overbruggingen, aangezien dit soort sociaal kapitaal wordt gevoed door contact met gemeenschappen die niet meteen met de eigen gemeenschap zal geassocieerd worden. Beide netwerken zijn cruciaal voor een gezonde samenleving (Putnam, 1995).

4.1.2 Sociale cohesie

Een samenleving met gemeenschapszin is een samenleving met een hoge graad van sociale cohesie, met een *“sterke interne samenhang (...), waarbij de leden elkaar steunen en zich met de groep identificeren”* (Van Doorn, 1959, in: Schnabel, Bijl & de Hart, 2008, p.12). Sociale cohesie duidt hierbij op sociale samenhang, maar een verdere definitie van het begrip kunnen Schnabel e.a. niet geven. Blokland ziet sociale cohesie als de sociale banden tussen mensen. De densiteit van deze banden tussen mensen kan verschillen, alsook de aard. Zo kan een sterk samenhangende groep met veel en sterke banden zowel een criminele jeugdbende zijn, als een groep jonge soldaten op kamp (Blokland, 2000, p.60). Maar vaak worden onder de noemer van sociale cohesie, wanneer we het begrip als sociale banden bekijken, voornamelijk gemeenschapsgerelateerde zaken onderzocht: delen, behoren tot, deelnemen aan de gemeenschap en wederzijdse identificatie (Blokland, 2000, p.61). Sociale cohesie voelt immers als een minder normatief geladen term aan in

vergelijking met gemeenschap, de reden waarom studies naar gemeenschap in de jaren '50 uitdoofden (De Valk e.a., 1977, p.108).

Sociale cohesie komt dus neer op, ondanks de vele (normatieve) invullingen van het begrip, de verbindingen tussen mensen. Sociale netwerken zijn noodzakelijk om van een samenleving te kunnen spreken (Blokland, 2000, p.61). Een samenleving is maar een gemeenschap wanneer deze banden (*ties*) tussen mensen een affectieve component krijgen (*bonds* en *connections*). Bonds en connections hebben *sociability* met elkaar gemeen, wat we voorzichtig kunnen vertalen als een behaaglijk gevoel tussen mensen onderling (Blokland, 2000, p.65). Connections zijn de netwerken met voornamelijk rationeel waardegeoriënteerde banden zoals de leden van een voetbalclub. Bonds zijn het theoretische construct van de niet-rationele verbanden, gekenmerkt door affectie. Een voorbeeld daarvan zijn familiebanden. Beide soorten netwerken worden gekenmerkt door affiniteit tussen de leden, een gevoel van verwantschap. Gedeelde waarden kunnen volgens Blokland affiniteit en behaaglijkheid veroorzaken als mensen relaties ontwikkelen op basis van deze waarden, zowel persoonlijke banden of 'ingebeelde' verbanden (cf. 4.2.1 symbolische gemeenschap) (Blokland, 2000, p.65).

4.1.3 Sterke en zwakke banden

Veel onderzoek naar gemeenschap, samenleven en sociale cohesie vertrekt vanuit het insluiten en uitsluiten van mensen in een groep. Soenen vertrekt echter vanuit de vraag naar wat mensen bindt in plaats van naar de eigenschappen van deze mensen (Soenen, 2001, p.7). Ze merkt op dat banden tussen mensen niet steeds sterke banden zijn. Volgens Soenen (maar ook andere auteurs zoals de econoom Granovetter (1973)) is er een verschil aanwezig tussen sterke en zwakke banden tussen mensen. Granovetter toonde het belang aan van kleinschalige interacties en maakt als eerste een onderscheid tussen 'strong' en 'weak ties' (1973). Sterke banden zijn de relaties tussen mensen die tot dezelfde familie behoren of tot eenzelfde vriendenkring. Zwakke banden zijn dan eerder de relaties die men heeft met kennissen (Soenen, 2001, p.15). Zwakke banden

zijn echter belangrijk om nieuwe informatie te verkrijgen, zoals informatie over vacatures in het bedrijf van een kennis. Zwakke banden zijn ook vaker te vinden tussen mensen of groepen die meer verschillen van elkaar, dan sterke banden:

Weak ties are more likely to link members of different small groups than are strongones, which tend to be concentrated within particular groups. (Granovetter, 1973, p.1376)

Sterke bindingen zijn diepgaande relaties, meestal met vrienden en familie, die zich situeren binnen een groep van gelijken. Zwakke bindingen zijn minder diepgaande relaties die zich kunnen afspelen tussen verschillende groepen. Het gaat over potentiële sterke relaties die indien nodig geactiveerd kunnen worden.

Dit onderscheid tussen sterke en zwakke banden, is ook terug te vinden in het onderscheid dat Putnam maakt tussen bonding en bridging sociaal kapitaal. De bonding netwerken komen volgens Soenen overeen met sterke banden tussen mensen of groepen. Bridging netwerken zijn doorgaans lossere contacten met mensen die meer verschillen van onszelf. Bridging sociaal kapitaal wordt meer opgebouwd door zwakke banden (Soenen, 2001, p. 15). Beide soorten netwerken zijn noodzakelijk om het sociaal kapitaal in een diverse samenleving op te bouwen. Hoewel in een homogene samenleving vooral bonding netwerken sociaal kapitaal kunnen opbouwen, zal het in een diverse maatschappij segregatie teweegbrengen (Soenen, 2001, p.15; Verstraete, 2006, p.4).

4.2 Verbondenheid

“Vroeger was het beter”, hoort men wel eens zeggen. Meestal bedoelt men daarmee niet dat men het persoonlijk beter had, maar wel dat het samen beter was. Er was meer eenheid en iedereen kende nog zijn plaats; mensen hadden meer voor elkaar over en de onderlinge solidariteit was nog vanzelfsprekend. Men vertrouwde elkaar en voelde zich met elkaar verbonden. De samenleving was toen nog echt ‘samen leven’, alsook samen delen Deze gevoelens

geven blijk van nostalgie naar een verleden dat feitelijk nooit bestaan heeft, althans niet zo mooi was als het in de herinnering leeft; het was meer, en ook anders dan in de herinnering. Wat de nostalgische gevoelens echter tot uitdrukking brengen, is een gevoel van een tekort; een tekort dat in het verleden vervuld zou zijn geweest en dat men graag in de toekomst weer vervuld zou willen zien: verbondenheid (Schnabel, Bijl & de Hart, p.11).

Naast een structurele component van gemeenschap die we als netwerken hebben omschreven, heeft gemeenschap ook een affectieve component. Wat zorgt ervoor dat netwerken tussen mensen ontstaan en behouden blijven? Er bestaan verschillende theorieën rond wat gemeenschap maakt. We bespreken vervolgens de kracht van symbolen in een gemeenschap en de rol van ontmoeting en dialoog.

4.2.1 Symbolische gemeenschap

Anthony Cohen benoemt gemeenschap als een symbolische constructie, gebaseerd op basis van gemeenschappelijkheid. Die gemeenschappelijkheid kan gebaseerd zijn op gedeelde normen en waarden wanneer we over samenlevingen spreken. Op groepsniveau kunnen we vooral gemeenschappelijkheid op basis van interesse terugvinden zoals verenigingen. De leden van een gemeenschap delen het gevoel dat zij tot een bepaalde plaats behoren of in een bepaald relationeel verband staan met elkaar (Cohen, 1985; Jenkins, 2004, p.110). Bovendien identificeren zij zich ook met elkaar. Cohen noemt dit *collectieve identificatie*. Collectieve identificatie veronderstelt gemeenschappelijkheid tussen de leden, want zonder enige gelijkheid kan er geen collectiviteit bestaan (Jenkins, 2004, p.108). Dat wil zeggen dat hoe minder mensen met elkaar gemeen hebben, hoe problematischer de cohesie tussen deze mensen wordt. Toch, de gemeenschappelijkheid in een gemeenschap hoeft niet per definitie waarheid te zijn, maar kan ook ingebeeld, al dan niet belangrijk, sterk of zwak zijn (Jenkins, 2004, p.108). Gemeenschap is een symbolische constructie in die zin dat mensen uit een gemeenschap een symbolisch '*mask of similarity*' dragen, waar ook automatisch onderlinge solidariteit uit voortkomt (Jenkins, 2004,

p.110). De gelijkheid in een gemeenschap is daarom ingebeeld, de gemeenschap op zich echter niet. Drie argumenten kunnen gedestilleerd worden voor het symbolische karakter van gemeenschap:

- Symbolen zorgen voor een gevoel van ‘shared belonging’, een gedeeld gevoel van tot een gemeenschap te behoren. Rituelen of tekens symboliseren de gemeenschap, ook voor de gemeenschap zelf. Voorbeelden zijn de Belgische nationale feestdag, het teken van de chiro, enz.
- Gemeenschap is zelf een symbolische constructie dat mensen zich voor ogen houden wanneer zij over gemeenschap praten. Sommige handelingen worden in naam van de gemeenschap gesteld. Het zegt niet alleen hoe dingen zijn, maar ook hoe dingen zouden moeten zijn. Het bepaalt wie erbij hoort en wie niet.
- Lidmaatschap van een gemeenschap betekent ook dat een gemeenschappelijk beeld gedeeld moet worden. Dit impliceert echter niet dat zij dezelfde betekenis geven aan dit beeld of symbool, maar het beeld of symbool doet hen wel geloven dat zij dezelfde waarden delen.

Volgens Blokland-Potters gaat gemeenschap over sociale plaatsbepaling ten aanzien van anderen (1998). Ze kijkt daarbij naar de betekenis van die relaties voor mensen. Het zijn pogingen om onze sociale positie te bepalen in het alledaagse leven waarbij we onszelf vergelijken met anderen, met wie we overeenkomsten en verschillen zien. Zo'n sociale vergelijking kan de basis zijn voor affectieve betrokkenheid als er van 'wij en 'zij' gesproken wordt. Anderson noemt deze betrokkenheid tot de eigen groep en distantiëring van een andere groep *'imagined communities'* (Anderson, 1991).

Andersons theorie is echter voornamelijk gericht op naties. Gemeenschappen zijn van oudsher steeds terug te leiden naar een plaats. Zo heeft Strangleman onderzoek gedaan naar de ‘koolmijngemeenschappen’ in het Verenigd Koninkrijk (2001, pp.253-267), praten mensen over de Marokkaanse gemeenschap in Antwerpen en is het decreet lokaal cultuurbeleid gericht op het

versterken van een Vlaams gemeenschapsgevoel (Corijn & Lemmens, p.14). Andersons werk gaat over naties en bestudeert het persoonlijke en culturele gevoel van tot een bepaalde natie te behoren. Hij benoemt dit gevoel als *'imagined communities'* (Anderson, 1999). Dit heeft volgens Anderson nooit de gepaste aandacht gehad. Met 'imagined' wordt niet iets imaginair bedoeld, maar het ontastbare gemeenschapsgevoel geduid:

It is imagined because the members of even the smallest nation will never know most of their fellow-members, meet them, or even hear of them, yet in the minds of each lives the image of their communion. (Anderson, 1999, p.6)

Dus gemeenschap kan voor mensen niet alleen gebaseerd zijn op feitelijke relaties waarbij enkel een individueel belang centraal staat maar ook op 'verbeelde' relaties die een affectieve betrokkenheid, een wij-gevoel bevatten.

In de huidige Vlaamse (en Belgische) samenleving zijn volgens Görgöz slechts weinig symbolen terug te vinden die de uitdrukking zijn van de gemeenschap. *“Een vlag is hier een lap stof, een nationale feestdag een dag vakantie”* (Görgöz, 2006, p.80). Het beleid onderschat volgens haar het belang en de kracht van het emotionele karakter van gemeenschapsvorming. Het is daarom ook moeilijk om allochtone gemeenschappen, die vaak wel nog een sterke symbolische gemeenschap hebben, te integreren.

De teloorgang of de afwezigheid van de emotionele waarde van Vlaamse of Belgische symbolen zoals de nationale vlag en het nationale volkslied, wil echter niet zeggen dat er geen symbolen – en dus geen gemeenschap – meer bestaat:

Nooit eerder in de geschiedenis van de mensheid hebben grootschalige samenlevingen evenveel middelen en mensen ingezet om alle leden van de samenleving te socialiseren, te vormen, te onderwijzen en te beïnvloeden. In de wereld die aldus is gegroeid, zijn mensen als nooit tevoren omgeven door symbolen. (Elchardus, 2003, z.p.).

Volgens Elchardus worden symbolen van een samenleving nu minder eenduidig, maar des te meer verspreid (2003, z.p.). Hij ziet deze vorm van symbolen als een reactie van de overheid om controle te behouden op de steeds grotere keuzemogelijkheden van de burgers. Ook de inschakeling van het beleidsdomein cultuur kan in dit verhaal geplaatst worden naast andere initiatieven, bijvoorbeeld het toevoegen van burgerzin in de eindtermen van het secundair onderwijs (Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming, 17.08.2009).

4.2.2 Rol van ontmoeting en dialoog

Gemeenschap is niet langer een evidentie in een wereld waarin diversiteit hoogtij viert. Hoe moet men als samenleving omgaan met ‘anders-zijn’? Onder meer Görgöz vindt dat diversiteit en gemeenschap niet tegenover elkaar mag staan. Diversiteit bekijkt zij vanuit een natuurlijk verschillend-zijn. Diversiteit bestaat tussen individuen maar net zozeer tussen verschillende groepen (Görgöz, 2006, p.70). Met de stelling dat diversiteit en gemeenschap kunnen samenleven, gaat zij daarom in tegen de stelling van Bauman dat een samenleving steeds een keuze moet maken tussen individuele vrijheid (om te verschillen) en de gemeenschapsbelangen (Bauman, 2001).

Görgöz kiest voor een dialoog tussen verschillende groepen en individuen (2006, pp.77-80). Verlot reikt echter drie verschillende modellen aan, afhankelijk van de politieke positie die we innemen, om aan multicultureel samenleven vorm te geven. Segregatie, assimilatie en integratie zijn deze modellen (Verlot, 1999, in: Verstraete, 2006, p.4). Segregatie wil zeggen dat bepaalde groepen zich al dan niet vrijwillig afscheiden van de samenleving. Zij vormen aparte gemeenschappen. Dit model sluit een samenleving waarin verschillende – al dan niet etnische – groepen kunnen samenleven, uit. Assimilatie en integratie zijn modellen die dit samenleven wel als mogelijkheid zien. Assimilatie duidt op het aanpassen van de ondergeschikte groep aan de dominante groep. Zo worden allochtonen aangemoedigd om een inburgeringscursus te volgen. Vaak ten onrechte wordt zo’n inburgeringscursus ter bevordering van

de integratie genoemd (Knack, 11.09.2008); integratie wijst op een samenleving waarin de waarden van elke groep gelijkwaardig worden beschouwd (Verlot, 1999, p.4).

Deze modellen die Verlot aanreikt, zijn in wezen niet absoluut. Görgöz sluit immers een zekere vorm van segregatie niet uit in een multiculturele samenleving (Görgöz, 2006, p.77). Het beleid mag volgens haar echter geen maatregelen nemen die het 'wij-zijgevoel' versterken. Segregatie werkt immers stereotypering en stigmatisering in de hand. Het gemeenschapsgevoel moet volgens Görgöz gebeuren door dialoog en dat moet gebeuren door bridging netwerken te promoten. Als voorwaarde moeten groepen intern echter versterkt worden (bonding netwerken) vooraleer de dialoog aan te gaan. Een te sterke nadruk op bonding netwerken kan echter de dialoog in de weg staan, daarom dat initiatieven op beide fronten moeten worden genomen. Het doel is bridging capital op te bouwen. Dat zijn netwerken en gedeelde normen die bestaande gemeenschappen overstijgen (Görgöz, 2006, p.79). Verstraete volgt het voorbeeld van Görgöz en stelt als alternatief voor een multiculturele samenleving, een interculturele samenleving voor.

Een interculturele samenleving is een samenleving die vooral via dialoog wordt gestructureerd. Die dialoog moet kunnen vertrekken vanuit een gelijke basis. Vandaar dat burgers gelijke rechten en plichten moeten hebben en dat elke vorm van discriminatie moet bestreden worden. In de publieke sfeer kunnen burgers op een eerlijke en gelijke wijze participeren aan de dialoog en de negotiatie en dit zowel in de politieke als in de sociale discussie. (Verstraete, 2006, p.4)

Dialoog wordt aldus gezien als een noodzakelijke factor in de strijd tegen een gesegmenteerde samenleving. We plaatsen dialoog echter naast ontmoeting, aangezien beide begrippen vormen van contact zijn met andere groepen. Soenen haalt in haar onderzoek naar korte contacten uit naar onder meer Granovetters veronderstelling dat korte contacten tussen mensen geen sociale betekenis hebben (2006, p.42). Soenen geeft vlottende sociale contacten, waaronder ze small talk en het non-verbale contact tussen onbekenden verstaat, een belangrijke betekenis in het gemeenschapsdenken. Vlottende sociale contacten

kunnen volgens haar een aangenaam tijdelijk samenzijn creëren. Mensen zijn echter niet verplicht om in te gaan op small talk wanneer men wordt aangesproken; men kan heen en weer springen tussen ontmoeting en vermijding van de ander (Soenen, 2006, p.48). Dat is een heel andere opvatting dan de traditionele opvatting van gemeenschap waarbij gemeenschap diepgang en wederzijdse verplichtingen veronderstelt. Traditionele theorieën hechten geen belang aan kortstondige ontmoetingen tussen onbekenden, doch kunnen deze niet-duurzame relaties volgens Soenen toch een gevoel van behoren creëren (2006, p.51). De rol van ontmoeting en dialoog op vertrouwen zien we in de Vlaamse Regionale Indicatoren 2009. Mensen die in een buurt wonen waar veel vreemdelingen wonen, staan 15 keer zo positief tegenover de vraag of ze in een buurt zouden willen wonen met veel vreemdelingen (Studiedienst van de Vlaamse Regering, 2009, p.26). Door deze bevindingen in beschouwing te nemen, verbreden we dialoog dus met ontmoeting. Beide zijn immers vormen van contact, al veronderstelt dialoog impliciet een intensiever contact dan ontmoeting.

4.3 Een conceptueel kader

Gemeenschap is een moeilijk begrip om te definiëren. Je weet wat het is, tot je het probeert uit te leggen. We hebben in zekere zin, maar zonder dit standpunt als zaligmakend te zien, gemeenschap afgebakend. Gemeenschap hebben we gezien als bestaande uit twee componenten, namelijk een structurele en een affectieve of normatieve component. Structureel zien we dat om een gemeenschap te vormen, in de eerste plaats sociale netwerken aanwezig moeten zijn tussen mensen. In de huidige maatschappij, pleiten heel wat auteurs voor het stimuleren van zowel bonding als bridging netwerken (Görgöz, 2006; Hooghe, 2003; 2006; Halpern, 2005). Echter, sociale banden tussen mensen zijn echter niet genoeg om van een gemeenschap te spreken. Een economische transactie bijvoorbeeld tussen een kruidenier en zijn klant, is wel een eigenschap van een samenleving, maar men kan niet spreken van gemeenschap. Gemeenschap herbergt een intrinsieke, affectieve component. De sociale netwerken moeten een gevoel van

verbondenheid in zich hebben. Deze affectieve component ziet Blokland in twee vormen van sociale netwerken terugkomen: connections tussen leden van een gemeenschap met een gedeelde interesse of doelstelling en bonds tussen mensen die een voornamelijk affectieve band met elkaar delen zoals familie. Hoe deze affiniteit tussen leden van een gemeenschap – die er is of die het beleid wil vormen – kan worden geschapen, hebben we afgebakend met het begrip ‘symbolen’, dat een al dan niet ingebeelde gemeenschappelijkheid herbergt, en ontmoeting en dialoog, dat de gemeenschappelijkheid in een groep doet ontdekken en versterken. Volgend conceptueel model kunnen we uit het bovenstaande ontwikkelen:

<i>netwerken</i>	bonding	bridging
<i>verbondenheid</i>	symbolen	ontmoeting - dialoog

Figuur 1 Conceptueel kader van het onderzoek

Deze vier kernbegrippen vormen het conceptuele kader van het verdere onderzoek naar de betekenis van gemeenschapsvorming voor de cultuurcentra.

5 Onderzoeksvragen

In de literatuurstudie hebben we een conceptueel model ontwikkeld over gemeenschapsvorming. De vier kernconcepten – bonding en bridgingnetwerken en verbondenheid op basis van symbolen of ontmoeting – hebben we gefundeerd vanuit wetenschappelijke theorieën en onderzoek. Het wordt echter tijd dat we ons opnieuw focussen op de probleemstelling van deze masterproef. We hebben geschetst hoe het beleid richting geeft aan de cultuurcentra door het nieuwe cultuurbeleid. We hebben ons daar heel wat vragen bij gesteld. In dit hoofdstuk stellen we deze onderzoeksvragen scherp.

5.1 Onderzoeksvragen

De hoofdvraag van deze masterproef is wat de visie is van de cultuurcentra op de gemeenschapsvormende opdracht die sinds het decreet lokaal cultuurbeleid in 2001 werd opgelegd. Om een degelijk antwoord te kunnen geven op deze onderzoeksvraag, hebben we een aantal deelonderzoeksvragen geformuleerd. Ongetwijfeld zijn er nog meer vragen te stellen bij de gemeenschapsvormende opdracht, maar deze verhandeling beperkt zich tot het onderzoek van de volgende onderzoeksvragen.

Wat is de visie van de cultuurcentra op hun gemeenschapsvormende opdracht?

- Welke projecten starten de cultuurcentra in functie van hun gemeenschapsvormende opdracht op?
- Hoe definiëren zij gemeenschapsvorming/ hoe moet aan gemeenschapsvorming worden gedaan?
- Hoe zien zij de eigen rol (van cultuur, van het cultuurcentrum) in het gemeenschapsvormende beleidsproces? Welke plaats krijgt gemeenschapsvorming in het cultuurcentrum?

5.2 Operationalisering van de onderzoeksvragen

Deze onderzoeksvragen vereisen een nadere toelichting en verantwoording. De hoofdonderzoeksvraag stelt de onderzoekshypothese dat de cultuurcentra een verschillende invulling geven aan het begrip ‘gemeenschapsvorming’. Dit kadert in de probleemstelling die aan het begin van deze masterproef werd gesteld. Het beleid kan immers in verschillende cultuurcentra met eigen tradities, werknemers en context, een andere kijk creëren op gemeenschap, op gemeenschapsvorming en de rol van het cultuurcentrum daarin.

De onderzoeksvraag hebben we opgedeeld in een aantal deelonderzoeksvragen. Deze lichten we nader toe in de volgende paragrafen. Op basis van deze deelvragen is de vragenlijst voor de respondenten opgesteld (bijlage 1).

5.2.1 Welke projecten starten de cultuurcentra in functie van hun gemeenschapsvormende opdracht op?

De hoofdonderzoeksvraag naar de invulling van de gemeenschapsvormende opdracht, leidt in de eerste plaats naar een analyse van een gemeenschapsvormend project van het cultuurcentrum. De analyse van dergelijke projecten laat toe om een beeld te vormen over hoe de gemeenschapsvormende opdracht door de cultuurcentra wordt vormgegeven. Deze weergave biedt in de volgende onderzoeksvragen een referentiepunt. De schriftelijke uitwerking van het project is gecontroleerd en eventueel aangevuld door een medewerker van het cultuurcentrum. Deze controle zorgt ervoor dat de schriftelijke beschrijving een getrouwe weergave geeft van de kijk van het cultuurcentrum op het project.

We kijken echter ook naar de samenwerking met partners en de relatie met de partners. Hierover hebben we enkele vragen geformuleerd in de vragenlijst (bijlage 1). Hoe definiëren cultuurcentra gemeenschapsvorming?

5.2.2 Hoe definiëren zij gemeenschapsvorming/ hoe moet aan gemeenschapsvorming worden gedaan?

Deze onderzoeksvraag gaat dieper kijken naar welke **betekenis gemeenschapsvorming** krijgt in een cultuurcentrum. Wat is gemeenschapsvorming voor de betrokkenen bij het project dat als doel gemeenschapsvorming heeft? Wat maakt een project gemeenschapsvormend volgens de betrokkenen? Het onderstaand conceptueel kader is gebruikt in het opstellen van de vragenlijst (bijlage 1), die peilde naar de inhoudelijke betekenis van gemeenschapsvorming in de organisatie. Deze begrippen uit de literatuurstudie vormen de spil van de bevraging en analyse van de dataverzameling.

<i>netwerken</i>	bonding	bridging
<i>verbondenheid</i>	symbolen	ontmoeting - dialoog

Tabel 1 Gemeenschap vormen. Conceptueel kader bij onderzoeksvraag 2.

Als voorloper op de meer theoretische vragen, werden inleidende vragen en concrete vragen gesteld waardoor de respondenten konden wennen aan de interviewcontext. Daarna werd naar meer theoretische inzichten gepeild. Zo hebben we voor we aan het conceptueel kader begonnen, ook de maatschappelijke context aangehaald in de vragenlijst. Dit betrof enkele vragen over individualisering en diversiteit (bijlage 1). Voor bonding en bridging netwerken peilden we naar de volgende vragen:

Omgaan met diversiteit:

- Door gemeenschappen te versterken
- Door gemeenschappen onderling te mengen

De vragen zijn eerder bedoeld als “sensitizing concepts”, met de bedoeling de inzichten van de respondent los te laten komen. Zo werden heel wat bijvragen geformuleerd naargelang de antwoorden van de respondenten. Er werd zeker gevraagd naar de benaderingen die volgens de respondent het meest aangewezen zijn om om te gaan met diversiteit. We vroegen door over hoe de respondent deze ideeën eventueel in zijn eigen werk ziet terugkomen of in het project.

Vragen over de verbondenheid tussen mensen, hebben we als volgt geformuleerd:

Opvatting ‘gemeenschap’:

- Een collectieve gemeenschappelijke identiteit opwekken tussen deelnemers en de mensen die er invloed van ondervinden. De focus ligt op het herkennen van gelijkheid dat het verschil overstijgt;
- Of een gegeven dat gericht is op dialoog tussen mij en de ander. Het verschil staat centraal en wordt gerespecteerd. (Leren) dialoog voeren met de ander, zonder gelijkheid als doel te hebben, is noodzakelijk in deze diverse samenleving.

Deze vraag werd steeds uitvoerig besproken en bracht heel wat standpunten van de respondenten naar boven. Naast deze vraag hebben we nog een stelling geformuleerd.

“Werken aan een gemeenschappelijke identiteit in Vlaanderen is nutteloos”.

De bedoeling van deze vraag is om dieper in te gaan op symbolische gemeenschap met de respondent.

5.2.3 Wat zien cultuurcentra als hun rol in gemeenschapsvorming?

Deze vraag impliceert meerdere vragen. De vorige onderzoeksvraag wilt peilen naar het inhoudelijke aspect van gemeenschapsvorming,

terwijl deze vraag meer peilt naar het **belang van gemeenschapsvorming** in de organisatie. Welke plaats krijgt gemeenschapsvorming in het cultuurcentrum? Wie is met deze opdracht belast? Is er een specifiek beleid aanwezig in het cultuurcentrum over gemeenschapsvorming? Hoe groot is het aandeel van gemeenschapsvormende activiteiten ten opzichte van alle activiteiten van het cultuurcentrum? Hoe zien zij hun rol ten opzichte van lokale gemeenschap en welke initiatieven nemen zij om de lokale gemeenschap in hun activiteiten te betrekken?

De rol van cultuur hebben we bevraagd door middel van een vraag naar de relatie tussen het cultuurcentrum en het scheppen van een (Vlaamse) cultuur. Door verder door te vragen kwam de rol van cultuur naar boven in het gemeenschapsvormende traject. We bekijken bovendien in de documenten hoeveel gemeenschapsvormende projecten de cultuurcentra doen en hoeveel werkingsmiddelen hier naartoe gaan. We kijken ook naar hoe gemeenschapsvorming is ingebed in de organisatie. Zo hebben we reeds kennisgemaakt met een cultuurfunctionaris die als functie gemeenschapsvorming heeft.

5.3 Good practice versus bad practice

Er is reeds onderzoek gevoerd naar ‘good practices’ door het steunpunt voor lokaal cultuurbeleid, voormalig Cultuur Lokaal (Corijn & Lemmens, 2007). Het steunpunt wil richting geven aan de cultuur- en gemeenschapscentra om aan gemeenschapsvorming te doen. Maar staan alle cultuurcentra wel even open voor deze gemeenschapsvormende opdracht? In deze masterproef hebben we twee heel verschillende projecten tegenover elkaar gezet. Het ene project is een ‘good practice’ zoals het steunpunt dit voorschrijft: een streekgerichte betrokkenheid creëren, actief in de omgeving participeren en zoveel mogelijk bruggen slaan tussen (niet zo vanzelfsprekende) doelgroepen. Het andere cultuurcentrum zetten we tegenover het mooie voorbeeld. We stellen ons daarbij de vraag of we dan van een ‘bad practice’ moeten spreken als de gemeenschapsvormende opdracht niet loopt zoals het steunpunt voorziet?

6 Onderzoekstechnisch ontwerp

Deze masterproef wil de cultuurcentra peilen naar de visie die zij – al dan niet – hebben ontwikkeld op gemeenschapsvorming. Het steunpunt voor lokaal cultuurbeleid Cultuur Lokaal heeft reeds heel wat ‘good practices’ van het nieuwe cultuurdecreet in boekvorm uitgegeven. Deze masterproef wil er echter niet vanuit gaan dat alle cultuurcentra zich eenvoudigweg verzoenen met dit decreet. We gaan kijken op welke manier cultuurcentra invulling geven aan de gemeenschapsvormende opdracht.

6.1 Kwalitatief onderzoek

Het analyseonderdeel van deze masterproef gaat op zoek naar een antwoord op de vraag ‘Wat is de visie van de cultuurcentra op hun gemeenschapsvormende opdracht?’. Reeds in de opdeling van de onderzoeksvraag is duidelijk dat de onderzoeksvraag op zoek is naar de betekenisgeving van cultuurcentra aan hun gemeenschapsvormende opdracht. Wanneer een onderzoek wordt gevoerd naar betekenissen, is het aangewezen om voor kwalitatief onderzoek te kiezen (Mortelmans, 2007, p.20). De gebruikte onderzoeksmethoden moeten het mogelijk maken om de onderzoeksvraag vanuit het perspectief van de onderzoekseenheden te leren kennen, met het doel om het te beschrijven en zo mogelijk te verklaren (Boeije, 2005, p.27).

Bovendien biedt het voorgaande onderzoek van het steunpunt voor het lokale cultuurbeleid, enkel een standpunt over wat gemeenschapsvorming zou moeten zijn. Er is nog geen onderzoek gedaan naar cultuurcentra die op een andere wijze tewerk gaan. Dit onderzoek hoopt een realistisch beeld te scheppen over de visie van cultuurcentra in Vlaanderen. Ook om deze reden, is kwalitatief onderzoek aangewezen (Boeije, 2005, p.35).

Omdat dit onderzoek vragen stelt over hoe de cultuurcentra de gemeenschapsvormende opdracht invullen, en we aandacht willen besteden aan de context die al dan niet bepalend is voor de keuze van

de cultuurcentra, is een casestudy de aangewezen methode om het onderzoek uit te voeren. Volgens Baxter & Jack is een casestudy nuttig wanneer:

- (a) the focus of the study is to answer “how” and “why” questions;
- (b) you cannot manipulate the behaviour of those involved in the study;
- (c) you want to cover contextual conditions because you believe they are relevant to the phenomenon under study; or
- (d) the boundaries are not clear between the phenomenon and context. (Baxter & Jack, 2008, p.545)

Naast het willen onderzoeken van het ‘hoe’ en ‘waarom’ cultuurcentra aan gemeenschapsvorming doen, zijn ook de tweede en derde reden volgens Yin toe te passen op de hoofdonderzoeksvraag. We kunnen en willen het gedrag van de cultuurcentra niet veranderen, maar willen onderzoeken wat en waarom zij hun keuzes hebben gemaakt. Bovendien is onderzoek naar de context van de cultuurcentra eveneens nodig, omdat zij hoogst waarschijnlijk een invloed zullen hebben op de keuzes die de cultuurcentra hebben gemaakt.

De casestudies van twee observatie-eenheden staan in functie van de analyse van het verschil in visie tussen de twee cultuurcentra en het verschil in visie tussen de cultuurcentra en het beleid. We noemen dit soort casestudy een ‘*multiple-casestudy*’ (Baxter & Jack, 2008, p.548). Het onderzoek peilt naar de verschillen tussen de verschillende cases in een vergelijkbare setting. Het is de bedoeling dat de keuze van deze cases zo wordt genomen dat het mogelijk vergelijkbare resultaten kan voorspellen in andere cases (cf. onderzoekseenheden) (Yin, 2003). Behalve een multiple-casestudy, heeft deze masterproef ook een verkennende functie. Er is immers nog maar weinig onderzoek gedaan naar atypische cultuurcentra, of met andere woorden, cultuurcentra die niet aan de ‘good practices’ van het steunpunt lokaal cultuurbeleid (in navolging van de bedoeling van het decreet lokaal cultuurbeleid) voldoen, maar weliswaar toch subsidies ontvangen. Tenslotte heeft deze casestudy ook een descriptieve functie (Baxter & Jack, 2008, p.548; Yin,

2003). Het onderzoek brengt eveneens een beschrijving van hoe de cultuurcentra gemeenschapsvorming vormgeven in de eigen organisatie, met zijn eigen context.

Naast wat deze casestudy wel zal bestuderen, is het waardevol ook aan te geven wat niet onderzocht zal worden (Baxter & Jack, 2008, pp.546-547). Zo beperkt dit onderzoek zich tot een studie van de gemeenschapsvormende activiteit van de cultuurcentra uit de periode februari tot juni 2008. Naast ander onderzoeksmateriaal (cf. 6.3 Waarnemingsmethode), zal het onderzoek van de gemeenschapsvormende activiteit van een cultuurcentrum, voornamelijk herleid worden naar het gemeenschapsvormende project dat het cultuurcentrum als 'het meest gemeenschapsvormend' aangeeft. Dit project werkt, behalve als een onderzoeksobject op zich, als een eerste basis om de betekenis en het belang van gemeenschapsvorming in de cultuurcentra vast te kunnen stellen door middel van diepte-interviews.

6.2 Onderzoekseenheden: de Vlaamse cultuurcentra

Een kwalitatief onderzoek blijkt volgens Boeije de meest aangewezen keuze om de onderzoeksvraag te beantwoorden (Boeije, 2005, p.50). Een analyse van twee uitgesproken cases, blijkt een haalbare troef binnen het kader van deze masterproef. Aangezien slechts twee cases kunnen bestudeerd worden, is een doelgerichte steekproef de aangewezen methode om dit kwalitatief onderzoek uit te voeren. Een doelgerichte steekproef biedt een grotere garantie op het vinden van een antwoord in kwalitatief onderzoek (Mortelmans, 2007, p.150; Boeije, 2005, p.50). Er moet weliswaar worden opgemerkt dat op deze manier geen statistische representativiteit kan worden gerealiseerd. Een doelgerichte steekproef trekken, gebeurt vanuit een aantal criteria die relevant zijn in het kader van het onderzoek (Mortelmans, 2007, p.150).

De cultuurcentra zijn verdeeld over drie categorieën, namelijk de A-, de B-, en de C-categorie. Uit een onderzoek van Cultuur Lokaal blijkt dat de cultuurcentra uit de A-categorie en de gemeenschapscentra de uiteinden van een continuüm vormen als het om het aantrekken van een bepaald soort publiek gaat (Cultuur

Lokaal, 2008, pp.1-3). Zo trekken de cultuurcentra uit de A-categorie een gemiddeld jonger publiek aan. 30- tot 44-jarigen gaan meer naar cultuurcentra uit de A-categorie ten opzichte van 48 jaar voor de gemiddelde gebruiker van de cultuurcentra. 60-plussers komen dan weer meer in de gemeenschapscentra. De cultuurcentra uit de A-categorie trekken een hoger opgeleid publiek ten opzichte van een lager opgeleid publiek in de gemeenschapscentra. Ze trekken meer alleenstaanden, en publiek met een hoger (gezins)inkomen (>3000 euro) (Laermans, 2007; Colpaert & Heute, 11.03.2008). Een ander publiek heeft mogelijk een andere uitwerking van de gemeenschapsvormende opdracht als gevolg.

Aangezien deze masterproef een beeld wil schetsen van de cultuurcentra in Vlaanderen, kiezen we ervoor om geen extremen te bevragen. We gebruiken daarom een gepubliceerde lijst van cultuurcentra uit de B-categorie om de doelgerichte steekproef te trekken. De optie om voor twee cultuurcentra uit eenzelfde categorie te kiezen, is gefundeerd uit de idee dat de cultuurcentra vanuit een gelijkaardige achtergrond vertrekken. Interessant is te onderzoeken of de cultuurcentra, ondanks eenzelfde grootte, een andere visie op gemeenschapsvorming erop na houden.

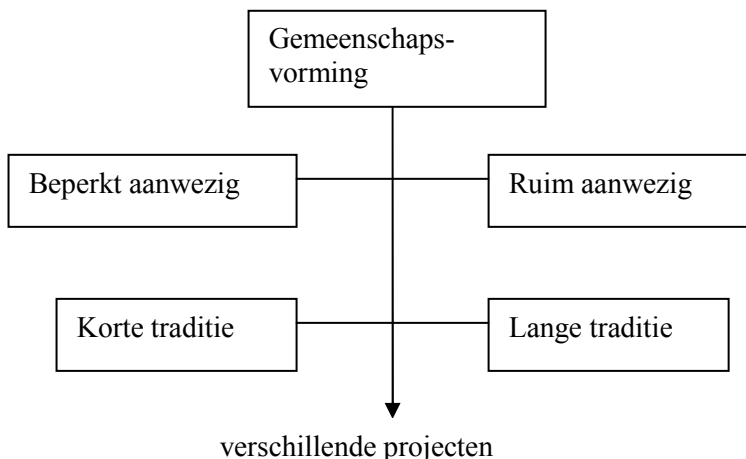
Gemeenschapscentra moeten bovendien uit de steekproef worden weggelaten omwille van hun essentieel andere invulling. De gemeenschapscentra hebben een prioritaire rol gekregen in de gemeenschapsvorming, terwijl in de cultuurcentra, in navolging van de jarenlange traditie, de cultuurspreiding nog een belangrijke functie krijgt toebedeeld. Bovendien is de werking van de cultuurcentra niet beperkt tot het kleine, lokale niveau, maar werken de cultuurcentra door hun grotere centrumfunctie streekgericht. De cultuurcentra in Vlaanderen vormen dus de onderzoekspopulatie van deze masterproef (Vlaams Parlement, 13.07.2001b).

Belangrijk voor dit onderzoek, is de betekenis van gemeenschapsvorming voor de cultuurcentra. Daarom is er in de eerste plaats een e-mail gestuurd naar de cultuurcentra uit de B-categorie dat via een korte, informatieve vragenlijst (bijlage 2) peilt naar de gemeenschapsvormende activiteiten van deze cultuurcentra.

6.2.1 Keuze van de cases

Alle cultuurcentra uit de B-categorie kregen een vragenlijst zoals hierboven vermeld, toegestuurd. Na een periode van twee weken, werden de cultuurcentra die nog niet elektronisch geantwoord hadden, telefonisch gevraagd om deze vragenlijst alsnog in te vullen om de respons te verhogen. Uiteindelijk hebben 15 van de 20 cultuurcentra de vragenlijst beantwoord, waaruit twee cultuurcentra voor verder onderzoek zijn uitgekozen.

Voorwaarden om een keuze te maken tussen de verschillende cultuurcentra, is dat de cultuurcentra een verschillende invulling geven aan de gemeenschapsvormende opdracht. Bovendien trachten we, in de veronderstelling dat er een verschil in visie bestaat tussen cultuurcentra die reeds lange periode een gemeenschapsvormende insteek kennen, en de cultuurcentra die gemeenschapsvorming slechts recentelijk in hun werking hebben opgenomen, de traditie van het cultuurcentrum in gemeenschapsvorming te laten tellen. Ook wordt in de informatieve vragenlijst gepeild naar hoe gemeenschapsvorming in de organisatie tot uiting komt. De (invloed van de) plaats van gemeenschapsvorming in de organisatie kan immers een effect hebben op de visie van een cultuurcentrum. In het onderzoek verwachten we dat op deze twee fronten verschillen zullen optreden.

Figuur 2 Model keuze van de cases

De keuze is gevallen op twee cultuurcentra, die we vervolgens cultuurcentrum De Dahlia en cultuurcentrum De Hyacint zullen noemen. Deze twee cultuurcentra blijken heel wat omgevingsfactoren te delen. Ten eerste zijn ze beiden cultuurcentra uit de B-categorie. Aangezien deze categorieën gebaseerd zijn op de mate van stedelijkheid van de stad waarin het cultuurcentrum staat, wil dit zeggen dat de twee cultuurcentra een gelijke centrumfunctie (Van Hecke, 1997) en streekgerichte werking moeten hebben (Vlaams Parlement, 13.07.2001b). Het aantal inwoners van beide steden bijvoorbeeld, verschilt slechts miniem – 35500 inwoners ten opzichte van 37067 inwoners. Bovendien zijn in beide steden heel wat vergelijkbare organisaties aanwezig die specifiek voor bijzondere doelgroepen bedoeld zijn. Zo hebben beide steden instellingen voor psychiatrische patiënten en mensen met een mentale of fysieke handicap. Bovendien zijn beide steden begunstigd met een groot aantal actieve verenigingen in de stad. In het kader van het beleid moeten cultuurcentra actief gebruik maken van hun omgeving om aan gemeenschapsvorming te doen. Ook deze factor speelt mee in de analyse van deze twee cultuurcentra.

We zien echter ook fundamentele verschillen tussen de twee cultuurcentra. We vroegen hen het meest gemeenschapsvormende

project te typeren uit hun werking. Deze projecten vormen het startpunt om de visie van de cultuurcentra bloot te leggen. CC de Dahlia zegt reeds vrij lang een traditie van gemeenschapsvorming te bezitten. Zo biedt CC De Dahlia zijn culturele infrastructuur en expertise reeds lang aan aan democratische prijzen voor lokale culturele gezelschappen. In het decreet lokaal cultuurbeleid is deze vorm van gemeenschapsvorming terug te vinden onder de noemer ‘receptieve activiteiten’. Recentelijk heeft CC De Dahlia actief rond gemeenschapsvorming gewerkt. Twee projecten zijn opgestart, nl. een project waar ieder jaar plaatselijk in de deelgemeenten een culturele activiteit plaatsvindt, en een project rond een toegankelijk cultuurmagazine. In dit cultuurcentrum wordt niet specifiek rond gemeenschapsvorming gewerkt; *“niemand van de staf is echt belast met gemeenschapsvorming, maar elk staflid heeft een stukje van de bevoegdheid”*(directeur CC De Dahlia). CC De Hyacint heeft echter een cultuurfunctionaris die volledig belast is met de taak gemeenschapsvorming en daarvoor een eigen budget hanteert. Er is in CC De Hyacint reeds een lange traditie betreffende gemeenschapsvorming aanwezig door voornamelijk bijzondere doelgroepen bij cultuur te betrekken. Naast het huidige gemeenschapsvormende project, zijn reeds heel wat andere sociaal-artistische projecten voorafgegaan.

Duidelijk is dat deze twee cultuurcentra zich situeren aan de uiteinden van het model dat we hierboven hebben geschetst. Zo is CC de Dahlia eerder beperkt met gemeenschapsvorming bezig en heeft een korte traditie van gemeenschapsvorming. CC de Hyacint is reeds langer met gemeenschapsvorming bezig en het maakt een groot deel van hun werking uit. De volgende paragrafen gaan dieper in op het gemeenschapsvormende project dat de cultuurcentra als hun huidige gemeenschapsvormende topper aangeven. De beschrijving van deze projecten is gebeurd op basis van documenten van het cultuurcentrum en getoetst bij de cultuurcentra om een zo waarheidsgetrouw beeld te scheppen van het project.

6.2.2 Cultuurcentrum de Dahlia

Cultuurcentrum De Dahlia heeft als voornaamste project met gemeenschapsvormende insteek, een cultuurmagazine gelanceerd. Dit is een magazine dat driemaandelijks in alle brievenbussen van de stad te vinden is en verder verspreid wordt via de plaatselijke handelaren. De juni-editie wordt ook in de omliggende gemeentes huis-aan-huis verspreid. De andere drie edities worden naar geïnteresseerden verstuurd.

Het cultuurmagazine heeft als doel het cultuuraanbod laagdrempelig aan te bieden aan de bevolking van de stad. Het culturele aanbod wordt ruim bekeken. Alle socio-culturele verenigingen die in de cultuurraad van de stad vertegenwoordigd zijn, mogen voor hun activiteiten die voor het publiek opengesteld zijn (d.w.z. niet enkel de eigen leden) de gegevens in dit magazine plaatsen. Het project kadert binnen het communicatieplan van het cultuurcentrum. Zo wordt uitvoerig aandacht besteed aan de vormgeving en de redactionele afwerking. De redactionele verwerking zoals het aanpassen van de teksten en lay-out, gebeurt door een team van vrijwilligers en communicatieverantwoordelijken van de culturele partners in de stad. De opmaak gebeurt door een extern reclamebureau. Ook is het de bedoeling dat het cultuurcentrum bij iedere uitgave voor een interview zorgt met een deelnemer aan een socio-culturele activiteit. Daardoor zouden mensen die voordien niet aangesproken werden door culturele activiteiten, zich meer aangesproken voelen. Tot op heden is dit nog niet gebeurd. De vormgeving is ook specifiek gericht op het bereiken van een publiek dat niet of niet op regelmatige basis deelneemt aan culturele activiteiten. Zo bestaat het cultuurmagazine volledig in kleur met veel beelden en foto's. Verder wil het cultuurcentrum cultuur ook toegankelijker maken voor jongeren en maakt het ook een afzonderlijke jongerencover aan de achterzijde van het cultuurmagazine met enkele aangepaste jongerenpagina's.

Voor dit project wordt samengewerkt met verschillende partners, namelijk het kunstencentrum, een museum, de bibliotheek, de erfgoedcel, de monumentenbeheerder, het archief, de academie voor Muziek, Woord en Dans, de academie voor Beeldende Kunsten, en

lokale socio-culturele verenigingen. In het overleg over het cultuurmagazine zijn vertegenwoordigers aanwezig van het cultuurcentrum, de cultuurbeleidscoördinator van de stad, de musea, de bibliotheek, de erfgoedcel en beide academies. De eindverantwoordelijkheid en beslissingsbevoegdheid ligt bij het cultuurcentrum. Het doel van dit project beschrijft de directeur van het cultuurcentrum als *“het scheppen van een duidelijk beeld van het ruime culturele landschap en het creëren van een groter maatschappelijk draagvlak en wederzijds begrip”*. De samenwerking in functie van de gemeenschapsvormende werking van het cultuurcentrum, gebeurt in hoofdzaak met de andere stedelijke culturele diensten. Het project werkt eveneens samen met de sociaal culturele verenigingen in de stad, zij het dat deze enkel materiaal leveren voor de inhoud van het cultuurcentrum.

6.2.3 Cultuurcentrum de Hyacint

Het project van CC de Hyacint kadert niet enkel in gemeenschapsvorming, maar vooral binnen cultuurparticipatie. Er wordt een poging gedaan om mensen uit bijzondere doelgroepen naar het culturele aanbod van het cultuurcentrum of receptieve activiteiten in het cultuurcentrum te leiden.

Het project vond zijn start bij de ervaring dat mensen uit een bijzondere doelgroep, zoals kansarmen of mensen met een mentale handicap, enkel in groep naar een voorstelling gingen kijken. Aangezien deze groep moeilijk ongemerkt voorbij kan gaan aan de rest van het publiek, kwam de idee op om geïnteresseerde mensen uit de doelgroep samen met een vrijwilliger naar een voorstelling te laten gaan. Deze vrijwilligers worden gekoppeld aan een deelnemer uit de doelgroep om in koppel een voorstelling in CC de Hyacint bij te wonen. De vrijwilliger pikt de deelnemer thuis op en begeleidt hem of haar de hele avond.

De partners van het project zijn personeelsleden van organisaties die specifiek met een bepaalde doelgroep bezig zijn: de afdeling vrije tijd van een psychiatrische zorginstelling, de dienst vrije tijd en vorming van een instelling voor minderjarigen en volwassenen met een mentale handicap, een vormingsorganisatie voor volwassenen

met een verstandelijke beperking, een buurtwerking voor mensen in kansarmoede, een steunpunt voor vrije tijd voor mensen met een handicap, een volkshogeschool (terugtrekend) en naar de toekomst toe een vzw met voorzieningen voor bijzondere jeugdbijstand.

Bij tien voorstellingen per seizoen ofwel ongeveer één voorstelling per maand, worden plaatsen voorbehouden voor een persoon uit een doelgroep met een vrijwilliger. Deze plaatsen zijn, in tegenstelling tot wanneer zij in groep naar het cultuurcentrum komen, verspreid tussen het gewone publiek. Deze voorstellingen worden in gezamenlijk overleg met alle deelnemende partners gekozen met oog voor een divers aanbod en de moeilijkheidsgraad.

6.3 Waarnemingsmethode

In kwalitatief onderzoek is het aangewezen om zich niet vast te pinnen op één dataverzamelmethode (Mortelmans, 2007, p.23, Billiet & Waeghe, 2006, p.321). We kiezen er dan ook stellig voor om ons niet enkel te baseren op diepte-interviews met een aantal personen, maar om ook bestaande documenten te bestuderen. De volgende paragrafen handelen over beide waarnemingsmethoden.

6.3.1 Bestaande documenten

In de organisatie zijn intern heel wat documenten aanwezig die over de gemeenschapsvormende activiteit in dat cultuurcentrum gaan. De beperking in deze dataverzameling is dat de cultuurcentra zelf hun interne documenten ter beschikking stelden. Bij cultuurcentrum de Hyacint werden meer documenten beschikbaar gesteld dan bij cultuurcentrum de Dahlia.

Deze documenten hebben een verschillende functie en niveau. Op het niveau van het cultuurcentrum en op het niveau van de activiteit die het cultuurcentrum als uitermate gemeenschapsvormend omschrijft, zijn documenten verzameld. Beide cultuurcentra hebben een (lokaal) cultuurbeleidsplan beschikbaar voor de periode 2008-2013, waar het cultuurcentrum subsidies voor ontvangt. Voor CC de Hyacint hebben we meer concreet het actieplan beschikbaar voor het

jaar 2008 en een verslag van een werkgroep gemeenschapsvorming met stedelijke partners en partners uit de streek. Voor CC de Dahlia is het communicatieplan van het cultuurcentrum onderzocht, aangezien de gemeenschapsvormende activiteit in dit beleidsplan past. Op het niveau van het project zijn drie interne documenten van CC de Hyacint respectievelijk twee documenten van CC de Dahlia geanalyseerd. Deze documenten toonden vooral hun nut in de ontwikkeling en de concrete uitvoering van het project.

6.3.2 Diepte-interviews

Een tweede vorm van dataverzameling is gebeurd door middel van diepte-interviews. Aan de hand van een topiclijst werd een interview afgenomen met verschillende respondenten (cf. bijlage 1).

6.3.2.1 De topiclijst en het interview

De keuze voor de onderwerpen in deze topiclijst, zijn gefundeerd vanuit literatuur, theorie en onderzoek. Het doel van deze topiclijst is dat de data, die verzameld wordt door interviews met verschillende respondenten, vergelijkbaar is (Billiet & Waege, 2006, p.333).

Deze topiclijst diende om de interviews met de geïnterviewden richting te geven, zonder een natuurlijk verloop van het gesprek in de weg te staan. De opbouw van de topiclijst is zo gebeurd dat eerst gemakkelijke en concrete vragen werden gesteld naar de eigen job, het project en de eigen ervaringen. Pas later in het gesprek werd het gesprek in de richting gestimuleerd waarin de achterliggende standpunten en betekenissen werden bevraagd. Deze opbouw tracht de respondent vertrouwd te maken met het interview (en de digitale opname van het gesprek) en zorgt ervoor dat de respondent niet meteen zware onderwerpen geserveerd worden.

Wanneer nodig, is doorgevraagd bij onderwerpen waar de respondenten niet meteen verder op ingingen en is de rangorde van de vragen gewijzigd naargelang het interview evolueerde. Alle gesprekken met respondenten zijn opgenomen met een digitale dictafoon en nadien volledig uitgetypt.

6.3.2.2 De respondenten

De respondenten zijn net zoals de documenten in verschillende groepen op te delen. De cultuurcentra vormen de onderzoekseenheden van dit onderzoek. Daarom zijn de belangrijkste ondervraagden in dit onderzoek, de betrokken cultuurfunctionaris en de cultuurbeleidscoördinator. De *cultuurbeleidscoördinator* geeft immers mee vorm aan het stedelijke cultuurbeleid: iedere gemeente die aanspraak wil maken op een subsidie volgens het decreet lokaal cultuurbeleid, is verplicht een cultuurbeleidscoördinator aan te stellen (Vlaams Parlement, 13.07.2001b, art.22 §1). Een vooronderstelling is dat de cultuurbeleidscoördinator een waardevolle rol speelt in de visie van het cultuurcentrum. Dit vermoeden werd gevoed doordat de cultuurbeleidscoördinator in beide cultuurcentra zijn kantoor heeft en omdat het lokaal cultuurbeleidsplan, waar ook het cultuurcentrum zijn input in heeft, door deze persoon geschreven wordt. Communicatie tussen de cultuurbeleidscoördinator en het cultuurcentrum is noodzakelijk aangezien de cultuurbeleidscoördinator om de vijf jaar een lokaal cultuurbeleidsplan moet schrijven.

Ten tweede is de *cultuurfunctionaris* die binnen de organisatie het meeste met gemeenschapsvorming bezig is, een belangrijke respondent. In cultuurcentrum de Hyacint is dit logischerwijze de cultuurfunctionaris met de functie ‘gemeenschapsvorming’. In cultuurcentrum de Dahlia is de cultuurfunctionaris bevraagd die met het cultuurmagazine bezig is. We gaan er vanuit dat, ondanks dat een cultuurfunctionaris niet het gehele takenpakket gemeenschapsvorming in handen heeft, hij toch de visie uitdraagt van het cultuurcentrum.

Ten derde worden er in beide projecten *partners* betrokken waarmee een samenwerking wordt opgezet. Deze samenwerking valt in het decreet onder de noemer van actieve receptiviteit en het nemen van initiatieven om het lokale weefsel te versterken samen met derden (Vlaams Parlement, 13.07.2001b, p.11). We gaan in de eerste plaats na wie deze partners zijn en waarom het cultuurcentrum kiest voor een samenwerking met deze partners. Ook is de vraag hoe deze samenwerking precies verloopt, een interessant gegeven om te

onderzoeken. De partners maken ook deel uit van de respondenten bij deze analyse, aangezien zij een belangrijke rol spelen in de samenwerking. De interviews met de verschillende partners hebben een eerder flankerende rol. Hoe verloopt de samenwerking met het cultuurcentrum? Hoe zien zij de visie van het cultuurcentrum in de samenwerking? Eventuele zaken die door de respondenten uit het cultuurcentrum niet gezegd zijn, kunnen door deze groep respondenten aangehaald worden. We willen een gefundeerde uitspraak doen over de visie van de cultuurcentra: wordt de visie uitgesproken en zo ja, wordt deze gedragen door alle personeelsleden of is het een vals statement?

De keuze van de respondenten in de groep partners moet gekaderd worden. Na de keuze van de twee waarnemingseenheden, was het oorspronkelijk de bedoeling om alle betrokken actoren (cultuurbeleidscoördinator, cultuurfunctionaris en alle partners) te bevragen. Bij cultuurcentrum de Hyacint zijn alle partners bevraged, behalve een uittredend lid. Doordat de interviews met de partners, cultuurfunctionaris en cultuurbeleidscoördinator slechts in juli konden plaatsvinden, was er niet voldoende tijd om alle partners te bevragen voor de indientijd van deze masterproef. Twee voorname partners zijn echter wel aan bod kunnen komen. Één partner in CC de Dahlia is bovendien niet ingegaan op het verzoek om een interview af te nemen, doch heeft een e-mail gestuurd met de uitdrukkelijke verantwoording waarom niet. Deze e-mail is ook opgenomen in de analyse. Bijkomende interviews waren ook niet mogelijk, doordat de eerste data reeds verzameld werd in het voorjaar 2008. De voltooiing van deze masterproef gebeurde in 2009. Dit brengt een onevenwicht tussen de twee cases met zich mee, doch zijn de kernrespondenten (cultuurfunctionaris en cultuurbeleidscoördinator) behouden.

Een overzicht van de verschillende respondenten is terug te vinden in de tabel in de volgende paragraaf. De afkortingen achter de benamingen worden gebruikt in de citaten in de analyse. De partners waar geen afkorting staat, zijn niet betrokken in het project door beperkte tijd en middelen om deze interviews te doen. Bij cultuurcentrum de Hyacint is bovendien nog een ex-werknemer (functie directeur) van het cultuurcentrum betrokken. Deze persoon heeft het gemeenschapsvormende traject van het cultuurcentrum in

gang gezet en kan dus een meerwaarde betekenen voor het onderzoek naar de context.

6.3.3 Andere methoden van dataverzameling

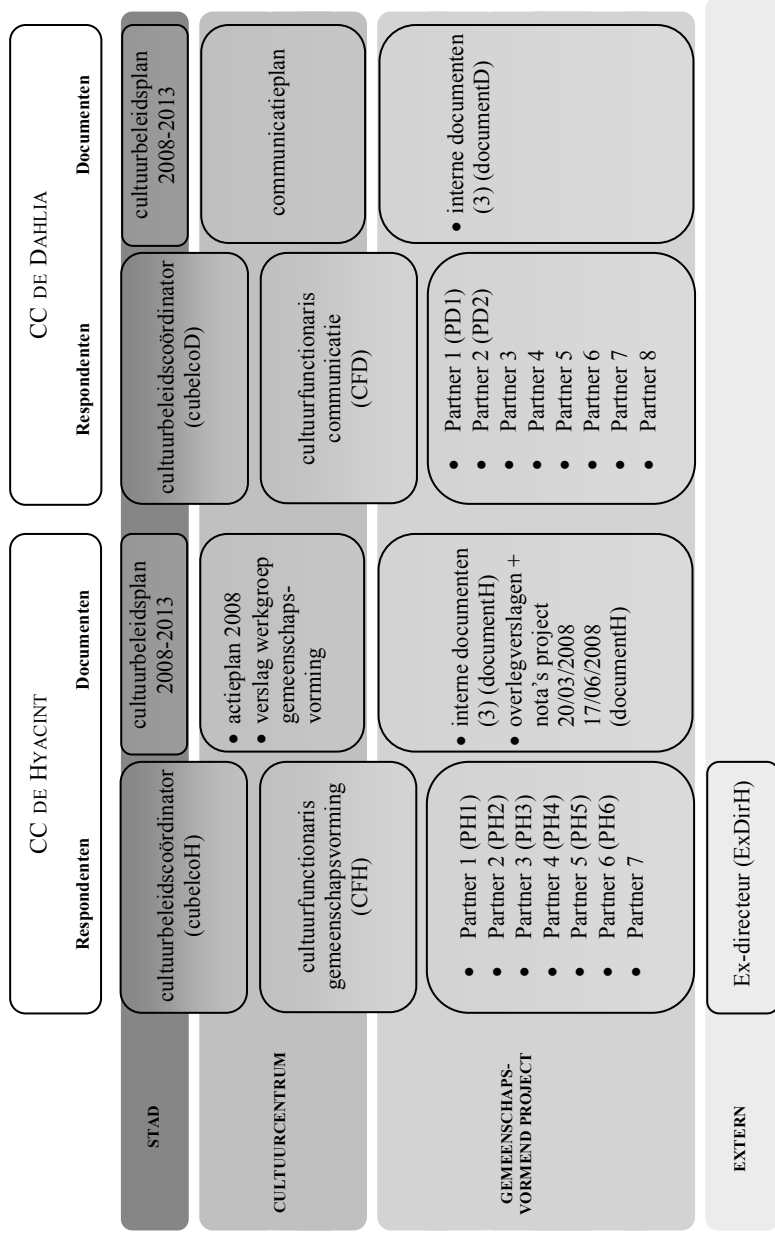
Naast een analyse van de bestaande documenten en de diepte-interviews, moeten enkele overlegverslagen van het project van CC de Hyacint in de analyse betrokken worden. Door middel van participerende observatie zijn twee overlegmomenten vastgelegd door een verslag en persoonlijke nota's.

6.3.4 Overzicht

Een overzicht van alle waarnemingsmethoden is aan te raden. De horizontale lijnen van de verschillende onderzoekniveaus zijn niet strikt getrokken. Een cultuurbeleidscoördinator kan niet eenzijdig op het niveau van de stad geplaatst worden, daar hij frequent samenwerkt met het cultuurcentrum. Ook omdat de cultuurbeleidscoördinator in realiteit zijn kantoor in beide cultuurcentra bij de personeelsleden van het cultuurcentrum heeft, lijkt het moeilijk de scheidingslijn enkel bij de stad te leggen.

De cultuurfunctionaris bevindt zich op het niveau van het cultuurcentrum, maar logischerwijze is hij nauw betrokken bij het gemeenschapsvormend project. Hij is bovendien initiatiefnemer van het project in beide gevallen en is dus ook niet buiten het project te plaatsen. De partners daarentegen bevinden zich uitsluitend op het niveau van het gemeenschapsvormende project.

In tegenstelling tot de respondenten, zijn documenten steeds op een bepaald niveau terug te vinden. De cultuurbeleidsnota wordt voor de stad opgemaakt, een actie- of communicatieplan wordt voor het cultuurcentrum ontworpen en documenten over het project horen natuurlijk thuis onder dat niveau.

Figuur 3 Overzicht analyse materiaal

6.4 Dataverwerking

Omdat we op zoek zijn naar de betekenis en het belang dat cultuurcentra aan gemeenschapsvorming geven, is de keuze voor kwalitatief onderzoek vanzelfsprekend. De analyse van de dataverzameling heeft hetzelfde doel voor ogen. Om de verzamelde data te analyseren, onderscheidt Boeije twee fasen van dataverwerking, namelijk het uiteenrafelen van de data en het structureren in functie van de onderzoeksvraag (2005, pp.84-116). Het uiteenrafelen van de data gebeurt door middel van open en axiaal coderen. Het structureren van de gegevens gebeurt door selectief coderen. Alle verzamelde gegevens uit de dataverzamelingsfase zijn in de analyse eerst open gecodeerd. Dit houdt in dat de gegevens zorgvuldig gelezen zijn en in fragmenten ingedeeld (Boeije, 2005, p.85). Deze fragmenten krijgen in functie van het onderzoek een betekenisvol label opgeplakt, namelijk een code.

Een code is niet slechts een benaming voor een categorie, maar moet uiteindelijk een betekenisvolle interpretatie opleveren van de gegevens. (Boeije, 2005, p.80)

De tweede fase in de codering, de axiale codering, ordent de geformuleerde codes tijdens het open coderen. Het kent ze een waarde toe in het onderzoek (hoofdcodes en subcodes) en het reduceert de omvang van de gegevens en het aantal codes (Boeije, 2005, p.99). De selectieve codering structureert de gegevens door verbanden tussen verschillende categorieën te leggen. De resultaten van de codering zijn terug te vinden in bijlage 3. Voor de verwerking van de verzamelde data is het kwalitatief dataverwerkingsprogramma QSR NVivo gebruikt om het onderzoeksmateriaal te coderen.

7 Resultaten

We formuleren de verschillende vragen op dezelfde wijze als we de onderzoeksvragen hebben geformuleerd. Achtereenvolgens bekijken we de bevinden over hoe de gemeenschapsvormende projecten van de waarnemingseenheden eruit zien, welke betekenis de cultuurcentra aan gemeenschapsvorming geven aan de hand van het conceptuele kader en tenslotte hoeveel belang cultuurcentra hechten aan gemeenschapsvorming.

7.1 Situering projecten

Deze paragraaf handelt over waar het project zich situeert in het decreet lokaal cultuurbeleid naar analogie met de eerste deelonderzoeksvraag. Niet enkel het project, maar ook de eventueel andere gemeenschapsvormende projecten worden onder de noemers van het decreet geplaatst. Naast het project vormt ook de samenwerking met en de keuze van partners van het cultuurcentrum de moeite waard om te bestuderen.

De projecten

Zo kunnen we in de eerste plaats het project van CCH plaatsen bij het nemen van eigen initiatieven om het sociale weefsel te versterken. CCH spreekt immers partners aan om samen op zoek te gaan naar vrijwilligers om met iemand van de doelgroep naar een voorstelling in het cultuurcentrum te gaan. Duidelijk is dat niet enkel gemeenschapsvorming beoogd wordt tussen mensen uit bijzondere doelgroepen en mensen uit het reguliere publiek, maar ook cultuurparticipatie van ondervertegenwoordigde groepen. Het publiek van het cultuurcentrum moet een weerspiegeling zijn van de regio.

Het cultuurmagazine van CCD past voornamelijk onder actieve receptiviteit. Er wordt immers een actieve samenwerking opgezet

tussen het cultuurcentrum, de plaatselijke verenigingen en de stedelijke culturele actoren van de stad.

Uit de beschikbare data blijkt dat beide cultuurcentra ook activiteiten hebben die onder de receptieve activiteiten vallen. CCD benadrukt zeer sterk dat hun gemeenschapsvormende werking gericht is op het ter beschikking stellen van culturele infrastructuur aan verenigingen en culturele spelers uit de stad. Dit doen zij aan lage huurtarieven. Ook CCH verhuurt zijn culturele infrastructuur aan verenigingen en lokale culturele spelers.

CCD heeft bovendien nog een gemeenschapsvormend project met de deelgemeenten. Ieder jaar wordt één deelgemeente van de stad uitgelicht waar een laagdrempelig cultureel aanbod plaatsvindt. Dit gebeurt in samenspraak met de plaatselijke verenigingen. Dit gemeenschapsvormend project is een initiatief vanuit het cultuurcentrum zelf en geen receptieve activiteit. CCH heeft een gelijkaardig project dat in de startblokken staat.

De keuze van de partners

Wanneer we de partners bekijken, zien we dat CCH voornamelijk een regionale werking heeft. De partners zijn niet enkel uit de stad waar het cultuurcentrum zich bevindt. Een cultuurcentrum (van de B-categorie) heeft niet enkel de eigen stad, maar de eigen streek als werkingsgebied: *“er moet een gemeentelijk cultuurcentrum zijn dat voldoet aan de voorwaarden inzake infrastructuur en dat de drie hoofdopdrachten vervult, het bevorderen van de cultuurparticipatie, de gemeenschapsvorming en het zorgen voor een breed, eigen cultuurspreidingaanbod, gericht op de bevolking van een **streekgericht werkingsgebied**, met bijzondere aandacht voor de culturele diversiteit”* (Vlaams Parlement, 13.07.2001b, art.28 §1). Het zijn de gemeenschapscentra die een lokaal werkingsgebied hebben, terwijl de cultuurcentra een verder bereik hebben in de omliggende gemeenten. CCH geeft echter blijk van een nog groter gebied te willen bereiken door middel van partners te betrekken die zelf een regionale werking hebben. CCD geeft daarentegen duidelijk te kennen in de documenten en diepte-interviews dat de gemeenschapsvormende werking beperkt blijft tot de eigen stad. De

stedelijke culturele diensten maken deel uit van de samenwerking. Verenigingen hebben geen actieve inbreng; de inbreng van de verenigingen uit de stad blijft beperkt tot het publiceren van hun activiteiten in de agenda van het cultuurmagazine. De samenwerking met partners is dus geconcentreerd in een stedelijk front. In CCH is een sterke samenwerking met stedelijke diensten moeilijk; het cultuurcentrum opereert voornamelijk vanuit het eigen centrum. Hoewel in beide cultuurcentra de cultuurbeleidscoördinator, een werknemer van de stad, in het cultuurcentrum gehuisvest is, zien we een andere relatie opduiken. In CCD is de cubelcoD zeer betrokken bij de gang van zaken in het cultuurcentrum. In CCH is er een zekere afstand op te merken tussen stedelijke diensten en cultuurcentrum.

Sinds het decreet van lokaal cultuurbeleid zitten we veel meer samen met stedelijke diensten en de cultuurbeleidscoördinator. Dat werkt op een bureaucratische manier. Die diensten zouden moeten bijbenen maar ze doen het niet. (...) 'k heb nog nooit zo fel het gevoel gehad dat we toch allemaal zo apart bezig zijn. (CFH)

Samenwerking met stedelijke diensten ervaart CCH eerder als een belemmering dan een verrijking. De oorzaken van deze moeilijk functionerende samenwerking bevinden zich volgens CFH bij de stedelijke diensten zelf. Hoewel uit de diepte-interviews bleek dat de cubelcoH niet uitgebreid op de hoogte is van het reilen en zeilen in het cultuurcentrum, ziet de respondent alleszins geen graten in de samenwerking.

Voor het overige hebben wij eigenlijk heel veel contact, we zitten ook in dit huis, wat een voordeel is. Wij zijn dan ook zo klein behuisd maar ook qua personeelsbezetting, dat wij ook dankbaar gebruik maken van de opvang via de balie. (cubelcoH)

Verder vinden we in het decreet lokaal cultuurbeleid terug dat de cultuurcentra zich moeten richten op de diversiteit in hun regio. Beide cultuurcentra maken in hun omgevingsanalyse in het cultuurbeleidsplan meer dan eens melding van de aanwezigheid van verschillende zorginstellingen waar heel wat bewoners voor lange of

permanente tijd verblijven. We zien echter dat in CCH de werking met deze zorginstellingen sterk wordt uitgebouwd, terwijl in CCD de bijzondere doelgroepen niet tot de prioriteiten van het cultuurcentrum behoren. Tenslotte nemen de cultuurcentra in de gemeenschapsvormende projecten met partners de coördinerende rol op zich. In zowel CCH als CCD zien we dat het cultuurcentrum het project ook helemaal financiert.

Heeft de keuze van de partners te maken met de betekenis die cultuurcentra aan gemeenschapsvorming geven? Uit de data blijkt dat we deze vraag positief kunnen beantwoorden.

De relatie met partners

Kort willen we nog even wijzen op de samenwerking tussen de verschillende partners. Zo kunnen we vaststellen dat de samenwerking tussen partners – stedelijke diensten of zorginstellingen en socioculturele organisaties – niet steeds van een leien dakje loopt. Zo vinden we bij CCD een partner niet bereid tot medewerking aan het onderzoek aangezien de planlast van het nieuwe project te hoog ligt voor deze organisatie.

Maar 't is wel een beetje zoeken van puur praktisch gezien van ja teksten schrijven en en en foto's nemen, dat klinken nu stomme, dat lijken nu stomme details maar daar komt echt wel veel bij kijken. (cubelcoD)

Ook zien we dat de visie van de partners niet steeds strookt met de visie van de cultuurcentra (zie bonding en bridging netwerken). De verwachtingen van het cultuurcentrum ten opzichte van de inbreng die de organisatie heeft, weegt volgens deze partner niet tegen elkaar op. In CCH zien we een zeer harmonieuze samenwerking, waarbij alle partners aangeven een zeer nauwe samenwerking met het cultuurcentrum te hebben. Ook zien we dat de visie van deze partners zeer sterk strookt met de visie van het cultuurcentrum. Slechts één organisatie voelt zich minder goed in deze samenwerking. Het succes van deze samenwerking zien cultuurcentrum en partners in de projecten die reeds tussen een aantal van de partners en het

cultuurcentrum hebben plaatsgevonden. Bovendien hebben CCH en partners een voorbereidend jaar ingelast om het huidige gemeenschapsvormende project uit te denken. De partners en cultuurcentrum zitten daarom sterk op één golfengete.

In CCD zien we dat het cultuurcentrum een leidinggevende rol opneemt. Ze benadrukken het feit dat het cultuurcentrum de anderen meeneemt in hun project.

veel van hun bijvoorbeeld zoals de bibliotheek die kijkt van ah het cultuurcentrum die kunnen altijd zo'n mooie brochure uitbrengen. Die hebben veel meer communicatiebudget als ons en zo. En dat we dat nu opentrekken en zeggen van kijk kom bij ons in in dit magazine en we treden buiten ons cultuurcentrum als als we zijn allemaal evenwaardig.(...)

aan ene kant zijn ze heel enthousiast maar aan de andere kant is het ook soms wat trekken en sleuren van stuur nu alle informatie te goei door en zo. (cubelcoD)

Besluit

We zien dat zowel CCD als CCH voor een project kiezen dat een actieve inbreng van het cultuurcentrum vraagt en hebben beiden daarnaast nog een passieve receptieve werking. Het grote verschil in gemeenschapsvormende projecten zit voornamelijk in het werkingsgebied. Hoewel het decreet lokaal cultuurbeleid doelt op een streekgerichte werking voor de drie opdrachten van het cultuurcentrum, zien we dat CCD binnen de lijntjes van de stad kleurt en CCH erbuiten.

7.2 Gemeenschapsvorming volgens de cultuurcentra

Het antwoord verkrijgen op deze onderzoeksvraag, is gebeurd op basis van zowel de beleidsplannen van de onderzochte cultuurcentra, en de documenten die beschikbaar werden gesteld, als de interviews met de betrokken personen bij het gemeenschapsvormende project. In de bevraging van de respondenten werd, naast gerichte vragen in

navolging van het conceptueel kader, ook ruimte gelaten aan de respondenten om zelf te vertellen over het project en de gemeenschapsvormende werking van het cultuurcentrum.

De kernconcepten zelf zijn op een niet-directe manier bevestigd. Door de termen *bonding*, *bridging*, *symbolische gemeenschap* en *ontmoeting* niet letterlijk te gebruiken in de vraagstelling, maar eerder een beschrijving van mogelijkheden te geven, trachtte het vraaggesprek de werkelijke visie bloot te leggen. Immers, *bonding* en *bridging* zijn recente, in de literatuur bekende termen en zouden sociaal wenselijke antwoorden kunnen genereren.

7.2.1 Bonding en bridging netwerken

De structurele component van gemeenschap, namelijk de sociale netwerken die in een gemeenschap aanwezig zijn, vormen het onderwerp van deze paragraaf. Welke vorm van netwerken willen de cultuurcentra stimuleren door hun gemeenschapsvormende werking? Doen zij dat ook? Onderzoek van het gemeenschapsvormende project en de data verzameld uit de diepte-interviews leveren een zeer tegengestelde visie op tussen de twee cultuurcentra.

7.2.1.1 CC de Hyacint

In CCH heeft men een consistente en duidelijke visie op gemeenschapsvorming. Uit eigen initiatief hebben de respondenten uit het cultuurcentrum over ‘wat gemeenschap is’ gepraat. Dit bundelen we eerst en vooral. Daarna komt de invulling van CCH over netwerken aan bod en hoe zij *bonding* en *bridging* in hun werking zien.

Het (over)lappen(d)deken

In de bevraging kwam uit beide respondenten van het cultuurcentrum, namelijk de cultuurbeleidscoördinator en de cultuurfunctionaris, een duidelijke kijk op gemeenschappen naar

boven. Gemeenschappen worden door de beide respondenten van CCH gezien als een relatief begrip. Een gemeenschap afbakenen is vervolgens bijna onmogelijk.

Als ge tot verschillende gemeenschappen behoort, en dat doet iedereen, dat is zo'n multidimensionaal gegeven dat ge volgens mij heel moeilijk over grenzen en dergelijke... Ik denk dat dat eerder vage vlekken zijn die overgaan, die ook bewegen. (cubelcoH)

Voor de werking van het cultuurcentrum is het echter soms noodzakelijk dat er grenzen getrokken worden. De cultuurbeleidscoördinator nuanceert echter dat deze grenzen steeds arbitrair zijn en dat er steeds mensen zijn die, al naargelang hoe de grenzen getrokken worden, al dan niet tot een bepaalde groep behoren.

Dat kan misschien soms al eens interessant zijn om te doen omdat ge ergens iets moet afbakenen, zeker als ge doelgroepen wilt afbakenen. Maar dan gaat ge dat heel arbitrair moeten doen volgens mij. Zonder het gevoel van nu zijn we zeker dat we ze allemaal hebben of nu zijn we zeker dat we niet iemand bezig zijn die er niet bij hoort. Ik denk dat ge op een bepaald moment gewoon moet kiezen van hier trekken we de grens. (cubelcoH)

Grenzen zijn aldus volgens de cubelcoH relatief. Beide respondenten uit het cultuurcentrum geven een gelijkende metafoor om te kijken naar gemeenschap: het lappendeken. De cultuurfunctionaris uit CC de Hyacint (CFH) legde een (Vlaamse) gemeenschap als volgt uit en de cubelcoH stelde de metafoor van het lappendeken nog enigszins bij:

Als de Vlaamse gemeenschap een lappendeken is met allemaal die kleine andere culturen die allemaal samen, allemaal respect hebben voor elkaar, dan mag dat een Vlaamse cultuur voor mij zijn, maar 't mag niet één gekleurde deken zijn. (CFH)

(...) het is zelfs geen lappendeken he. Het zijn geen gemeenschappen allemaal naast elkaar, dus euh ze gelijk als dat ge vroeger hoe noemden ze dat weer van die diagrammen die overlappen. (...)Soms, ge zit eigenlijk in heel veel verschillende gemeenschappen. (cubelcoH)

Ook wat betreft wat een gemeenschap bindt, zijn beide respondenten akkoord. Gemeenschappen, zoals de naam zelf doet vermoeden, worden pas gevormd wanneer de leden van die gemeenschap iets gemeenschappelijks delen.

Er moet een gemeenschappelijk element zijn. Pas op, dat kan er heel rap komen he. Zet die groep bijeen en dat is niks, maar zet die groep bijeen en bedreig die met een geweer, die zal zich heel snel als groep slachtoffer voelen en als ge dat efkes laat duren, een vorm van gemeenschap vormen. (cubelcoH)

Ik heb mensen op mijn msn staan die ik van mijn leven nog niet gezien heb, en waar ik mijn eigen toch verbonden mee voel door gemeenschappelijke interesses. (CFH)

Dit korte intermezzo over hoe het cultuurcentrum naar gemeenschap kijkt, is slechts een indicatie over de beide respondenten van dit cultuurcentrum over de visie over gemeenschap en over hoe deze gemeenschap vorm krijgt. In de volgende paragrafen gaan we dieper in op de verschillende elementen van het conceptueel kader.

Bonding en bridging

Bonding en bridging netwerken zijn twee verschillende opvattingen hoe netwerken vorm kunnen gegeven worden binnen een samenleving. In de literatuurstudie maakte onder meer Putnam duidelijk dat zowel de intragroepsgerichte (bonding) als de intergroepsgerichte (bridging) netwerken noodzakelijk zijn om vertrouwen en verbondenheid tussen mensen te creëren (Putnam, 2000). De vraag is op welke netwerken de cultuurcentra inzetten.

De gemeenschapsvormende activiteiten van CCH richten zich zowel op bonding als bridging netwerken. Zowel uit de diepte-interviews als in de documenten is sterk materiaal terug te vinden dat deze bevinding staaft.

Wat onder bonding en bridging verstaan wordt, is de vraag. Aan de hand van de voorbeelden die de respondenten gaven, waren een zowel bondinggerichte als bridginggerichte werking vast te stellen. Een persdocument dat de gemeenschapsvormende werking van het cultuurcentrum beschrijft, geeft volgende visie weer over

(1) de netwerken met partners:

[Een voorgaand sociaal-artistiek project] was gemeenschapsvormend aangezien er netwerken op verschillende niveaus werden gecreëerd. Enerzijds tussen de verschillende instellingen, organisaties en diensten die als partner betrokken waren, met nieuwe initiatieven (...) tot gevolg. (documentH)

(2) bridging netwerken tussen gemeenschappen:

Anderzijds mogen de contacten, relaties en verbanden die gesmeed werden tussen de doelgroepen van de diverse partners ook niet onderschat worden. (documentH)

Diversiteit en ongelijkheid wekt angst op. (...) Ik ben blij dat er specifieke kampen [voor mensen zonder en mensen met een mentale handicap] bestaan, maar waarom wordt het gedaan? Omdat er nog altijd geacht wordt dat het niet mogelijk is, werelden te gaan matchen, terwijl wij het nu al vier of vijf jaar (...) doen. Het is perfect mogelijk. (partnerH)

Het huidige gemeenschapsvormende project herbergt ook een duidelijk bridging-aspect.

heel dat netwerk daar rond wordt wel wat aangesproken. 't Zit alleen verder dan die [bijzondere doel]groepen alleen. Ik denk hier in de zaal zelf ook wel, mensen zien, zien die mensen daar ook zitten, aan sommige mensen ziet ge dat, aan sommige niet, maar 'k zeg nu maar iet, er zit iemand in de zaal die kent die

vrijwilliger en die gast is daarbij. Er wordt ook wel mee gesproken, op een heel respectvolle manier, en achteraf of vooraf als men in 't café zit, ge kunt er ook niet naast kijken he. (CFH)

(3) bonding netwerken binnen een gemeenschap:

Bovendien stellen we ook vast dat de beeldvorming omtrent 'de andere' binnen de omgeving van 'de andere' (familie, instelling, vriendenkring, ...) wijzigde. De directe omgeving versterkt.

Aan de eerste editie van [het voorgaande sociaal-artistiek project] nam een tiener met het syndroom van Down deel. Ondanks het feit dat hij geen volzinnen kon uitspreken nam hij toch deel aan een workshop theater. Tijdens de voorstellingen slaagt de tiener er voor de eerste keer in om enkele volzinnen uit te spreken. Niet alleen zijn opvoeders, maar ook zijn ouders die in de zaal zaten waren met verstomming geslagen. "We staan versteld van onze zoon. We hebben over dit project niets verteld tegen onze familie omdat we dachten dat het met onze zoon, zoals altijd, toch niets ging worden. Als we dit hadden geweten hadden we hen wel durven meenemen." Tijdens [de tweede editie van het project] mochten we de tiener terug als deelnemer begroeten, met zijn hele familie als supporter in de zaal.

Bonding netwerken worden eveneens als de netwerken binnen de bijzondere doelgroepen bekeken. Putnam stelt dat netwerken in groepen (bonding) en netwerken tussen groepen (bridging) beiden aanwezig moeten zijn om vertrouwen te kunnen creëren. Binnen het cultuurcentrum zijn beide respondenten te vinden in zowel een bonding als een bridging benadering.

(...)ik geloof heel fel in de theorie van bonding en bridging. Dus de groepen onderling, euh versterken, sterker maken en dan proberen bruggen te slaan. (CFH)

Aangezien in de bevraging van de cultuurcentra bonding en bridging niet expliciet vermeld werden, is het opmerkelijk dat de CFH, in tegenstelling tot alle andere respondenten, zelf deze theorie aanhaalt om de werking van het cultuurcentrum te kaderen.

De CFH ziet bonding netwerken als een noodzakelijke voorwaarde om aan bridging te doen. Toegepast op hun werking met bijzondere doelgroepen, moeten deze interne gemeenschappen versterkt of **geëmancipeerd worden** vooraleer gemeenschappen met elkaar in contact mogen komen.

‘k zal u een voorbeeld geven, zet euh mensen met een psychische beperking, die toch al heel zwak staan, samen met ne hoop mondige, ‘k moet opletten wat ik zeg, maar ik zeg, in ’t wilde weg, studenten [uit een economische richting]. Ja, wie gaat het daar voor ’t zeggen hebben, ‘k moet daar toch geen tekening bij maken allez. Die gasten gaan waarschijnlijk allez die met hun psychische beperking gaan volledig overruled worden dus. Ik vind dat belangrijk om in eerste instantie die te zorgen dat de groepen die ge gaat mengen daar ook heel goed op voorbereid zijn. En degenen waar nodig, den ene gade moeten gaan versterken gaan, den andere gade moeten gaan sensibiliseren, ja voor da ge ja bruggen tussen die twee gaat slaan. (CFH)

Bonding netwerken versterken als vorm van emancipatie kunnen we duidelijk plaatsen binnen de specifieke werking met **bijzondere doelgroepen**.

De cultuurbeleidscoördinator bekrachtigt de visie dat bonding en bridging netwerken samen moeten gaan. Bonding netwerken zien we bij deze respondent terugkeren onder de noemer van een ‘doelgroepenbenadering’. De cubelcoH geeft echter ook de nuance dat een doelgroepenbenadering van het cultuurcentrum maar “*de bedoeling [heeft] om die doelgroep op die manier te benaderen om die uiteindelijk te betrekken bij een bepaalde gemeenschap waar zij nu niet bijhoren*” (cubelcoH), waar we bridging netwerken kunnen ontwaren.

De visie van de CFH veronderstelt echter dat er steeds zwakkere en sterkere groepen zijn, die in wezen even sterk gemaakt moeten worden voor de gemeenschappen met elkaar netwerken kunnen vormen. De respondent vindt bonding netwerken zeer belangrijk, doch moet bonding gecombineerd worden met bridging netwerken. De eigenheid van individuen in een gemeenschap en de eigenheid

van de gemeenschap moet behouden worden door voldoende sterke bonding netwerken te creëren.

Maar (...) die eigenheid ook alleen maar versterken, versterken, dat houdt natuurlijk ook een risico in. Ge moet er zo het evenwicht in zoeken. Allez als dat goe en dat proces goed begeleid wordt, kan dat de eigenheid alleen maar verrijken. Ge gaat dan misschien wel een ander soort eigenheid krijgen, maar ik denk dat die het oorspronkelijke elementen daar wel in behouden blijven. In de ideale omstandigheid blijft het goeie behouden en gaat het slechte weg. Maar ja dat is utopie.(CFH)

Maar sterke gemeenschappen kunnen ook een belemmering vormen om bridging netwerken te creëren.

(...)’t Goeie dan aan ’t feit dat die [Marokkaanse gemeenschap] met die behoefte [aan een moskee in de stad] zitten, maakt dat die groep ook zeer sterk is, een heel sterke en heel goeie vereniging is, maar euh wij kunnen geen bruggen gaan slaan of geen, allez ge kunt wel naar verschillende projecten toe proberen bruggen te slaan, maar geen fundamentele bruggen slaan zolang die fundamentele behoeften van een eigen plaats ingelost is. (CFH)

Deze sterke bonding netwerken in een gemeenschap kunnen een negatieve invloed hebben op het bewerkstelligen van bridging netwerken. Zo zijn er gemeenschappen die zich bewust in grote mate afsluiten van andere gemeenschappen, zoals de joodse gemeenschap in Antwerpen. Zo zien we bijvoorbeeld in de recente geschiedenis, de rellen in de voorsteden van Parijs, allochtone jongeren die in een gestigmatiseerde gemeenschap worden geduwd. Door de politieke repressiemaatregelen en stereotyp ingevulde mediaberichten worden hun banden met andere netwerken doorgesneden (Body-Gendrot, 2004, p.72-75).

Het optimisme van de CFH wordt door de cubelcoH echter genuanceerd. Niet alle gemeenschappen zijn met elkaar even intensief met elkaar te verbinden:

ik denk dat ge hoe dan ook altijd u bewust moet blijven van het feit dat alle gemeenschappen mengen dat dat niet gaat omdat ge zit nu eenmaal met bepaalde gemeenschapsgegevens die een ander niet kan hebben om maar te zeggen senioren en jeugd, ge kunt die mengen om eens met elkaar in contact te brengen, en dan het verhaal aan elkaar of wat dan ook he. Maar die continu gemengd willen zien euhm dat zal niet lukken. ‘k Bedoel op een bepaald moment is ne senior nen ouwe zagevent voor ne jongere. En dat zal altijd zo zijn en dat zal altijd zo blijven. (cubelcoH)

Bovendien heeft het cultuurcentrum het standpunt dat gemeenschapsvormende projecten over een zekere tijdspanne moeten lopen om werkelijk gemeenschapsvormend te zijn. Een kort project, zoals een sociaal-artistiek project, kan een positieve dynamiek teweegbrengen. Het cultuurcentrum hangt echter de visie aan dat gemeenschapsvorming enkel kan gebeuren met de nodige nazorg of continuïteit.

Die grote projecten, vind ik, zijn heel belangrijk omdat die ja, die creëren een netwerk he, die creëren een echte fundering om op verder te gaan, om verder te bouwen. Dus daarom vind ik die wel zeer waardevol, maar alleen die grote projecten doen, denk dat er een bepaald moment moet komen dat ge dan toch een aantal stappen verder durft te zetten. Dat gaat veel beter merk ik toch, met wat kleinschaliger projecten. Met kleinschaliger projecten kunde ook beter op maat werken. (CFH)

Deze respondenten wijzen beiden op het belang van bridging netwerken. Duidelijk is dat het cultuurcentrum vanuit ‘het mengen van gemeenschappen’ zijn projecten vormgeeft. Deze respondenten nuanceren de praktische kant van bonding en bridging netwerken. Ze halen alvast uit eigen ervaring een aantal kenmerken van bonding en bridging netwerken aan:

- Gemeenschappen moeten eerst intern sterk genoeg zijn (bonding netwerken) vooraleer men in contact kan treden met andere – al dan niet sterkere – groepen (bridging netwerken). Dit verhaal komt sterk naar boven in de werking

met bijzondere doelgroepen in relatie tot de ‘normale’ bevolking.

- Sommige gemeenschappen zijn moeilijk te bereiken en sommige gemeenschappen zijn moeilijk te mengen. Het voorbeeld van senioren en jongeren geeft aan dat het mengen van gemeenschappen mogelijk is, maar dat de intensiteit van deze bridging netwerken mogelijk minder sterk zal zijn.

Het evenwicht zoeken tussen bonding en bridging is de grote opgave voor de gemeenschapsvormende werking.

7.2.1.2 CC de Dahlia

De analyse van de verzamelde data bij CCD was een moeilijker opdracht dan bij CCH. De data leende zich minder snel tot een analyse, omdat er in vergelijking met het andere cultuurcentrum, veel moeilijker raakpunten te vinden waren. Bovendien kunnen we de vaststelling maken dat de visie van CCD minder helder geformuleerd is dan in CCH. Desondanks zijn de volgende resultaten over bonding en bridging netwerken in de data van het cultuurcentrum teruggevonden, mede door documenten over een ander project van het cultuurcentrum te raadplegen.

Wanneer we bonding en bridging netwerken in de gemeenschapsvormende werking bekijken, valt op dat het cultuurcentrum een uitgesproken keuze maakt voor bonding netwerken. De werking gericht op bijzondere doelgroepen illustreert dit:

Daarnaast proberen wij ook ieder jaar, nu dit jaar is dat niet gelukt, om euh een voorstelling op poten te zetten voor mentaal of geestelijk gehandicapten. Eigenlijk ook in samenspraak met de psychiatrische instellingen die [in de stad] gevestigd zijn. (...) die bewoners van die [psychiatrische instelling] en familie en personeelsleden die er werken die moet ge echt op een bepaalde manier er in betrekken en euh ja rechtstreeks vanuit hun gemeenschap eigenlijk benaderen. Ja anders kunt ge hen niet bereiken. (cubelcoD)

Bonding netwerken keren eveneens terug in het gemeenschapsvormende project, dat uitsluitend gericht wordt tot de bevolking van de eigen stad. Het versterken van de stadsgemeenschap, zien we aldus als een bonding netwerk. Het verschil met CCH is dat daar de werking gericht werd op deelname van 'iedereen' en men daarbij een regionale werking beoogt zonder duidelijke grens. Bovendien is een algemeen beleid van het cultuurcentrum om zich tot bepaalde doelgroepen binnen de stad te richten.

We hebben daar eigenlijk drie grote doelgroepen afgelijnd. Gewone cultuurtoeristen, [inwoners van de stad] in 't algemeen, en dan een aantal specifieke doelgroepen zoals gezinnen met kinderen en ook euh bewoners, personeelsleden en familieleden van mensen [die in een psychiatrische instelling in de stad] wonen. En dat vraagt toch eigenlijk wel een andere benadering. (cubelcoD)

Met benadering bedoelt de cubelcoD het afstemmen van de communicatie op de doelgroep waar het cultuurcentrum zich op richt. Deze communicatie moet het publiek aan activiteiten van het cultuurcentrum doen deelnemen.

Een connectie tussen bridging netwerken en de gemeenschapsvormende activiteit is niet terug te vinden in de dataverzameling. De vraag is nu of het cultuurcentrum een bondinggerichte werking envisionsceert. CCD heeft wat bonding en bridging netwerken betreft een intern zeer inconsistente visie. Zo vindt de CFD bridging netwerken eerst belemmerend voor gemeenschappen.

Ik heb zo het gevoel van 't is wel belangrijk dat die als groep versterkt worden, dat ge zegt dat ze weerbaar wordt. Euhm en aan de andere kant, wat is het effect van de focus te verleggen op de vermenging van de verschillende gemeenschappen als het effect daarvan is dat ze daar dan geïntimideerd of zo worden. (CFD)

Anderzijds formuleert de cultuurfunctionaris bridging netwerken als een verrijking voor gemeenschappen.

Als ze daardoor misschien ook binnen hun wereld blijven en daar niet uit kunnen gaan. Da ze dan ook niet in contact komen met omdat ze ook benaderd worden, gestigmatiseerd is misschien overdreven, maar dat ze dan benaderd worden vanuit die doelgroep en euh da ze dan ook niet de kans krijgen om zich te mengen. (CFD)

De antwoorden van deze respondent wijzen erop dat de CFD zich bewust is van gevaar van een bondinggerichte benadering. Opvallend is dat het cultuurcentrum toch kiest voor een doelgroepgerichte benadering voor bijvoorbeeld personen die in een psychiatrische instelling verblijven. Het gevaar lijkt hier reëel dat de personen uit de instellingen een label krijgen opgeplakt.

De samenleving behandelt volgens labelingtheorieën personen die als deviant of afwijkend van het normale beschouwd worden, anders (Mead, 1934). Onderzoek naar de effecten van labeling bij psychiatrische patiënten wijst erop dat individuen een negatief beeld ontwikkelen door een negatieve houding van de samenleving ten aanzien van deze sociale groep. Een negatief beeld over de psychische aandoening ontpopt zich bij psychiatrische patiënten in een negatieve perceptie van zichzelf. Het gedrag van de sociale omgeving past zich aan aan het label. Uiteindelijk verinnerlijkt de persoon met een psychische aandoening het beeld of het label van 'psychiatrisch patiënt' dat de samenleving voor ogen heeft, met vernietigend effect op het sociale netwerk van de patiënt (Link, Cullen e.a., 1989, pp.419-420).

De cubelcoD en de partners sluiten zich aan bij bridging netwerken en veroordelen bonding netwerken:

Ik ben eigenlijk van mening dat we dan eerder zouden moeten gaan om bepaalde gemeenschappen te mengen en met elkaar in contact te brengen. Dat ze mekaar zo versterken dan dat bepaalde gemeenschappen zelf te versterken en op die manier eigenlijk. Ik denk dat ge daarmee zelfs een onevenwicht mee gaat creëren. (cubelcoD)

Ik denk dat als ge [kiest voor bonding netwerken], lijkt me een sterke segregatie gaat krijgen. Als het echt wel om cultureel verschillende groepen bestaan en dan denk ik dat ge de segregatie gaat versterken. (partnerD)

We kunnen dus besluiten dat met betrekking tot het project van CCD en de achterliggende visie van het cultuurcentrum, de antwoorden van de respondenten inconsistent zijn. Er is geen eenduidige visie terug te vinden wat betreft bonding en bridging netwerken, hoewel we misschien voorzichtig een lichte neiging naar bridging netwerken kunnen vaststellen bij de diepte-interviews. In de gemeenschapsvormende werking is daar echter geen bewijs van terug te vinden; vooral bonding netwerken overheersen in de gemeenschapsvormende projecten.

De combinatie van bonding en bridging netwerken maakt volgens Putnam een samenleving sterker (Putnam, 2000). Bij onder meer Görgöz kunnen we vaststellen dat beide netwerken noodzakelijk zijn om minderheden te kunnen laten participeren aan de samenleving. In het decreet lokaal cultuurbeleid wordt deze participatie onder 'deelhebben aan cultuur' verstaan (Corijn & Lemmens, 2007, p.14). Zoals in de resultaten werd vastgesteld, heeft CCD een voornamelijk bondinggerichte werking, wat risico's inhoudt op segregatie (Görgöz, 2006, p.79). Bonding netwerken zijn noodzakelijk voor deze doelgroepen om aan hun specifieke noden te voldoen, maar bridging netwerken zijn noodzakelijk om deze bijzondere doelgroepen te verbinden met externe hulpbronnen (vb. financiële hulpbronnen, arbeidsmarkt, opleiding, huisvesting, cultuur,...) en die hen toegang geven tot informatiebronnen (Gitell & Vidal, 1998). Op dit gebied zien we dus een verschil optreden tussen beide cultuurcentra. CCD positioneert zich in haar gemeenschapsvormende werking rond bonding, CCH rond een combinatie van bonding en bridging, maar sterker op bridging.

7.2.2 Verbondenheid door ontmoeting of symbolen

Naast netwerken, bekijken we ook verbondenheid als een belangrijke rode draad in gemeenschap. Zonder verbondenheid tussen de leden in een netwerk, kan gemeenschap immers niet bestaan.

7.2.2.1 CC de Hyacint

Cultuurcentrum de Hyacint situeert zich in zijn gemeenschapsvormende activiteiten voornamelijk rond ontmoeting tussen verschillende bijzondere doelgroepen. Ontmoeting wordt als een cruciale factor gezien. In een ander gemeenschapsvormend project is de insteek ‘ontmoeting’ duidelijk terug te vinden:

het opzet van die avond is toch gewoon amateurkoks die hier uit [de stad] koken, en zorgen dat er mensen gaan eten. En dat zijn onbekenden, allez we proberen er toch voor te zorgen dat dat onbekenden zijn die daar naartoe gaan. En dan ziede toch nen hele avond lang, wanneer gaan mensen die elkaar totaal niet kennen nog eens ne ganse avond gewoon rond tafel zitten, dat ziede nergens meer. Dat ziede nie meer gebeuren. En op zo’ne avond gebeurt dat. (CFH)

Ontmoeting is een cruciale factor in de werking. Zo is bovendien het huidige gemeenschapsvormende project van het cultuurcentrum ook gericht op de ‘ontmoeting’ tussen een vrijwilliger en een persoon uit een bijzondere doelgroep.

Uit de data uit de diepte-interviews kwam ook de achterliggende visie van de respondenten uit het cultuurcentrum aan bod. Zo kunnen we vaststellen dat ontmoeting volgens de respondenten een netwerkversterkende functie heeft.

Die gemeenschappen kunnen zeker bestaan he maar ’t is nu misschien een lelijk woord, maar qua sterkte he denk toch dat ge die minder, minder moet inschatten, is dat minderwaardig allez ’t is een lelijk woord he, maar ik denk dat ge wel begrijpt wat ik wil

zeggen. (...)Ik denk dat [ontmoeting] in ieder geval gemeenschap een heel stuk sterker maakt, dat denk ik wel. (CFH)

Ik denk dat de echte gemeenschap maar ontstaat als die bevestigd wordt in ontmoeting en dat wil zeggen door die allez veronderstelde gemeenschap [cf. symbolische gemeenschap] uit te testen met uw buurman, in de straat met iemand dat ge tegenkomt, in de supermarkt. Dan wordt die maar allez dan denk ik maar dat ge gaat merken hoeveel dat die waard is en en hoe fragiel dat die misschien ook anderzijds ook is. (cubelcoH)

Ontmoeting is enerzijds een belangrijke visie in het cultuurcentrum op hoe verbindingen tussen mensen gemaakt en versterkt kunnen worden. Doch komen uit de resultaten ook verwijzingen naar een bewustzijn van gemeenschappen die gebaseerd zijn op een symbolische verbintenis naar boven.

het Vlaams Belang bijvoorbeeld, ge hebt zo ne plekker, plakker dat ge vanachter op den auto kunt hangen in plaats van de B van België, VL. Het Vlaams Belang heeft die nogal sterk verspreid. Stel u voor dat ik zo'n sticker en iemand anders heeft ook zo'n sticker, dat kan onmiddellijk een gevoel geven van wij zijn over het zelfde bezig maar dat betekent niet dat euhm iedereen daar een zelfde invulling onmiddellijk aan geeft als ge dat nog niet uitgetest hebt met echte ontmoeting.

De symbolische gemeenschap, waarbij de gemeenschap of een bepaald gedrag of materie symbool staat voor die gemeenschap, wordt door beide respondenten uit het cultuurcentrum aangehaald. Beiden geven echter aan dat ontmoeting (symbolische) gemeenschappen sterker maakt.

De cubelcoH zegt echter dat ontmoeting noodzakelijk is, omdat men de invulling achter het symbool cf. de VL-sticker, moet kennen om gemeenschapsbanden te versterken. Echter, een gemeenschap, niet op basis van de gemeenschappelijke interesses, kan echter ook een sterke basis vormen door samen deel van hetzelfde uit te maken. Moeten deze banden steeds geanalyseerd worden? Voor de cubelcoH zijn gemeenschappelijke elementen zeer belangrijk als bindmiddel

tussen groepen, maar de hoeveelheid gemeenschappelijke elementen is een belangrijke factor om van sterke of zwakke verbanden te spreken. Zwakke banden worden tussen gemeenschappen gauw gevormd, volgens de cultuurbeleidscoördinator. Volgende uitspraak is reeds gebruikt in een voorgaande paragraaf, maar toont duidelijk de idee van de cubelcoH.

Zet een groep mensen bijeen en dat vind ik op zich dat is geen gemeenschap. Er moet een een gemeenschappelijk element zijn. Pas op dat kan er heel rap komen he. Zet die groep bijeen en dat is niks maar euhm zet die groep bijeen en bedreig die met een geweer, die zal zich heel snel als groep slachtoffer voelen en als ge dat efkes laat duren, een vorm van gemeenschap vormen die zich herkennen in hun ervaringen in wat ze daar meegemaakt hebben. Maar dat is dan ook niet zo stevig. (cubelcoH)

Sterke banden kunnen echter maar bestaan indien een bepaalde groep mensen een belangrijk aantal gemeenschappelijke elementen deelt:

als gij echt spreekt over gemeenschap dan spreek ik over een ja een gemeenschappelijke ervaring, een gemeenschappelijk verleden, een herkenning in gemeenschappelijk denken over. Euhm appreciëren van. Euhm en dat kan bijvoorbeeld over cultuur gaan maar dat kan evenzeer over een een als we dan breed cultuur pakken kan dat ook over sport gaan (...) Maar dat is ook niet veel als (...) ge dat moet laten wegen dan gaat ge merken dat er nog veel dingen in die mate geen gemeenschappelijk verhaal zijn dat het heel snel terug uiteen kan liggen. Dus ja als ge voldoende gemeenschappelijke elementen hebt denk ik dat ge pas spreekt over gemeenschap. (cubelcoH)

Dit verhaal is ook terug te vinden bij de CFH. Het vormen van een gemeenschap vraagt tijd.

Ik denk niet dat als iemand met een vrijwilliger is weggeweest dat die dan onmiddellijk euhm daar een 'wij' van maakt, ik denk dat dat wel meer tijd nodig heeft allez. Dat zou het project veel te veel eer toedichten als dat op bij wijze van spreken op zo ene

avond gebeurd is. Ik denk dat dat ook een langer proces is. Maar denk dat [het project] wel één van die bouwstenen is die dat wel teweeg kan brengen. Maar zeggen dat dat zo op 1 2 3 daarmee gebeurd is, nee dat denk ik niet. (CFH)

De cultuurcentra vertellen ons bovendien dat een symbolische gemeenschap niet door middel van een vlag of voetbalsjaal moet bestaan. Het delen van een bepaalde eigenschap die losstaat van de leden van de gemeenschap, zoals het wonen in dezelfde straat of het spreken van eenzelfde taal – die symbool staat voor een bepaalde cultuur, vormt eveneens een basis voor een symbolische gemeenschap.

Symbolische gemeenschap wordt voornamelijk als een territoriaal gegeven aangehaald. Beide cultuurcentra spreken over territoriale gemeenschappen, zij het over verschillende niveaus. Zo onderscheiden we het macroniveau, waar we België en Vlaanderen onder plaatsen. Ten tweede zien we het gegeven van de stad terugkeren. De werking van CCD hoort duidelijk thuis onder dit mesoniveau. Op het microniveau tenslotte, situeert de gemeenschapsvormende werking van CCH zich het meeste. *“We proberen ook wat naar de wijken en zo toe te werken, naar de woonwijken”* (CFH).

En da ge en op dat vlak dan ook (...) tot heel wat inzet bereid zijn naar uw omgeving en u dus betrokken voelt bij uw buurt, ook al is dat iemand die dat totaal [niet] uw muziekinteresse heeft, culturele achtergrond heeft, scholing heeft, dat ge toch een gevoel hebt van ik hoor er bij en da ja dat kan een appartementsblok of een straat zijn.

Naast een project dat culturele voorstellingen naar de (sociale) woonwijken in de stad brengt, is er een stedelijk budget voorzien voor een samenwerking tussen cultuurcentrum en de deelgemeenten van de stad die minder betrokken zijn bij het culturele gebeuren.

't is daar precies allemaal dood want er gebeurt weinig. Ik moet de schepen daar nog eens over aanspreken dat we daar eens iets

moeten doen, dat daar zo eens terug wa dynamiek teweeg te brengen. (CFH)

Deze ‘dynamiek’ waar de respondent over handelt, kunnen we plaatsen onder het creëren van een draagvlak. Het is dat draagvlak waarover de directeur van CCD sprak in verband met het doel van het project: *“het scheppen van een duidelijk beeld van het ruime culturele landschap en het creëren van een groter maatschappelijk draagvlak en wederzijds begrip”*. Het is dat draagvlak dat volgens CCH wordt opgewekt door grootschalige (en sociaal-artistieke) projecten die de voorwaarden kan scheppen om een volgende stap in gemeenschapsvorming te zetten.

Dus dat kan ook zijn dat daar opbrengsten zijn, dat wordt dan expliciet gezegd, die opbrengsten moeten eigenlijk weer gebruikt worden in een volgend gemeenschapsvormend doel. (cubelcoH)

Als besluit de vraag van wat de respondenten als bindmiddel zien voor gemeenschap. De cubelcoH geeft meermaals de aanwezigheid van gemeenschappelijke elementen aan in een groep die tot gemeenschap leidt. De CFH stelt dat dit gemeenschappelijke element niet voor alle gemeenschappen zo simpel is. Het gemeenschappelijke element om in deze samenleving aan gemeenschapsvorming te doen, is volgens de CFH een gemeenschap gebaseerd op respect.

7.2.2.2 CC de Dahlia

Enkele citaten leiden de visie van CCD in:

We richten ons naar de volledige [stedelijke] bevolking en naar ons gekende cultuurconsumenten buiten [de stad]. (docD)

In de eerste plaats is van belang dat we de [inwoners van de stad] dat die op hoogte zijn van het culturele aanbod. (cubelcoD)

Wat we bedoelen met laagdrempelig is dat we vooral zorgen dat we een vol huis hebben en dat we vooral ook een vol huis hebben

van [inwoners van de stad], dat is vooral belangrijk bij laagdrempelig. Dus dat we rechtstreeks mensen van hier kunnen aanspreken eer dan mensen die van iets verder komen. (cubelcoD)

Het [gemeenschapsvormende project] is op de eerste plaats gericht naar de inwoners van [de stad]. (CFD)

Deze voorbeelden illustreren een duidelijke keuze voor het scheppen van verbondenheid in een symbolische gemeenschap. Zoals de vorige paragraaf reeds duidelijk maakte, zet CCD in op een gemeenschap die territoriaal bepaald is. De inwoners van de stad vormen het doelpubliek, waardoor het cultuurcentrum zich vooral op het mesoniveau richt. Een voorzichtige nuance maken we dat dit cultuurcentrum in vergelijking met CCH, zich voornamelijk richt op het reguliere publiek en enkele specifieke doelgroepen. De jongerenpagina in het cultuurmagazine doelt op jongeren, maar ook in CCH ijvert men om jongeren in het project te betrekken. Ook senioren worden in beide cultuurcentra als doelpubliek vermeld. Het zijn ook deze twee doelgroepen die minder vertegenwoordigd zijn in het publiek van de cultuurcentra (Colpaert & Heuts, 11.03.2008). CCH betreft in de gemeenschapsvormende werking ook personen uit bijzondere doelgroepen.

Bij vragen over gemeenschap en gemeenschapsvorming, geven beide respondenten antwoorden die laten zien dat het cultuurcentrum gemeenschap primair als een symbolische constructie ziet.

een gemeenschap is dat uit zich ook in symbolen soms of zo om zo maar iets te zeggen. Dan is dat, dan is dat een gemeenschap of een taal of zo als ik daarstraks zei, en dat verbindt u. Maar bijvoorbeeld een gemeenschap als, er zijn gemeenschappen die dat dezelfde interesse voor iets hebben, dan bindt u dat ook. (CFD)

(...) nu hetgene dat we nu georganiseerd hebben met de Vlaamse feestdag. Er zijn eigenlijk mensen die nog altijd ja die in een collectieve gemeenschap zitten, die dezelfde manier hebben van denken, die in die Vlaamse manier van leven zitten. Die daar naartoe komen, die ja da daar naartoe komen, dat publiek is

gewoon één blok, daar is iedereen hetzelfde. Euh er is solidariteit onder dat. Dat is gewoon zo een natuurlijk gegeven als ge op die manier iets organiseert.

Enkele jaren geleden is er een heel grote tentoonstelling georganiseerd (...) die eigenlijk focust op de belangrijke levensmomenten in de verschillende wereldgodsdiensten. (cubelcoD)

De plaats van ontmoeting is in het cultuurcentrum minder duidelijk. Enkel de cultuurfunctionaris heeft over ontmoeting gesproken in het kader van gemeenschapsvorming:

Maar een gemeenschap ja gewoon waarin gewoon mensen met verschillende ideeën dus als ge gewoon kijkt van een gemeenschap is bijvoorbeeld een geografische of kijk de Vlaamse Gemeenschap, dan euh da 's euh iets van we maken deel uit van de Vlaamse gemeenschap maar ja het enigste waar we dan zeker van zijn dat ons bindt, is dat we deel uitmaken ervan.

Euhm maar dat is niet genoeg denk ik, om mensen, om die gemeenschap bij mekaar te houden. Want het verschil is dan inderdaad veel belangrijker om in stand te houden, dat ge leert omgaan met verschillend zijn. En euh als ge daarmee kunt omgaan, dan gaat ge ook beter samenwonen denk ik. (CFD)

Wat is dan wel nodig om een gemeenschap bij elkaar te houden volgens deze respondent? Hoewel de cultuurfunctionaris wijst op het feit dat lichamelijke ontmoeting met een andere persoon intenser is dan geen ontmoeting, vindt CFD ontmoeting niet noodzakelijk. Een gemeenschap heeft wel een veruitwendiging nodig opdat de leden van die gemeenschap weten dat ze tot dezelfde gemeenschap behoren. De 'ontmoeting' die CFD aanhaalt, doelt dus niet op lichamelijke ontmoeting, maar op het herkennen van zichzelf in het symbolische aspect van een gemeenschap.

Ik denk dat het wel helpt dat ge mekander tegenkomt. Da 's dan ook weer zo een moment, allez tot een gemeenschap behoren is wel een sociaal gebeuren denk ik. Euhm ik ben gewoon aan 't

zoeken naar een voorbeeld van hoe dat ge dan tot een gemeenschap behoort zonder dat ge echt in contact staat met elkaar. Allez dat heeft altijd een veruitwendiging nodig denk ik, een gemeenschap. Want anders weet ge ook niet van elkaar dat ge tot dezelfde gemeenschap behoort. (CFD)

Illustratief is het voorbeeld van CFD: *“ja, bijvoorbeeld Belgen, wanneer voelt ge u Belg, stom voorbeeld, als 't nationale voetbalploeg ergens de finale speelt, dan zijn we ineens allemaal Belg”* (CFD).

7.2.3 Gemeenschapsvorming en cultuurparticipatie

De cultuurcentra hebben vanuit het decreet lokaal cultuurbeleid een drievoudige taak meegekregen, namelijk cultuurspreiding, cultuurparticipatie en gemeenschapsvorming. Doorheen de data worden de termen gemeenschapsvorming en participatie echter vaak door elkaar gebruikt. Deze vaststelling gaat zelfs zo ver, dat we bij cultuurcentrum de Dahlia kunnen vaststellen dat van de bewuste gemeenschapsvormende activiteiten in de betekenis van deze verhandeling, bijna geen sprake is. Gemeenschapsvorming gaat over het vormen van gemeenschappen, door het creëren van netwerken en verbondenheid tussen mensen. Cultuurparticipatie bevat de diverse inspanningen met betrekking tot de toeleiding naar het cultuuraanbod in het centrum. Cultuurparticipatie is nauw verbonden met beide andere opdrachten (Vlaams Parlement, 13.07.2001b , p.11).

De scheidingslijn is tussen deze twee begrippen niet altijd eenvoudig te trekken. De data bij CCD wijst zelfs op een zeer consistente verwarring van de respondenten in het cultuurcentrum. In het cultuurbeleidsplan staat gemeenschapsvorming zonder onderscheid bij participatie vermeld. In de uitspraken over het project vinden we enkel cultuurparticipatie terug. Dit kunnen we staven aan de hand van een intern document en citaten van de cultuurfunctionaris als van de cultuurbeleidscoördinator:

[Met het project] trachten we verschillende specifieke doelgroepen te bereiken. Er komt bijvoorbeeld een jongeren- en

kinderpagina in de cultuurkrant. We schenken ook aandacht aan de prijssegmentatie (-26 tarief, +55, OCMW, ...) en de toegankelijkheid (openbaar vervoer, plattegrond, rolstoelgebruikers, slechthorenden, ...). (docD)

Wij maken promotie voor [de verenigingen] net zoals zij promotie maken voor ons, al dan niet indirect. En euhm, hoe we nog aan gemeenschapsvorming doen. Ik denk gewoon proberen euhm veel doelgroepen te bereiken, dat we ook een aanbod hebben voor gezinnen, maar ook dat wij naar onze programmering een beetje kijken. (...) we willen meer mensen kennis laten maken met het culturele aanbod doordat we laagdrempeliger gaan communiceren.

(...) ik denk dat er veel mensen zijn en dan bedoel ik de mensen die misschien wel geïnteresseerd zouden kunnen zijn in cultuur, maar niet in de hoedanigheid van cultureel centrum, van daar ga ik niet heen. (CFD)

Ook de cultuurbeleidscoördinator wijst op het belang van laagdrempelig te gaan werken als een gemeenschapsvormende insteek, maar dit hoort thuis onder de noemer cultuurparticipatie.

Gemeenschapsvorming wordt hier eigenlijk vooral ook bekeken vanuit de hoek van de verenigingen en het laagdrempelige aanbod dat zij brengen. Omdat hier ook eigenlijk binnen te brengen in het cultureel centrum. (...)

Wat we bedoelen met laagdrempelig is dat we vooral zorgen dat we een vol huis hebben en dat we vooral ook een vol huis hebben van [inwoners van de stad] , dat is vooral belangrijk bij laagdrempelig. (...) (cubelcoD)

De cubelcoD haalt bovendien nog aan dat de verenigingen de culturele basis vormen van de stad. De verenigingen betrekken heeft ook als doel om hun achterban naar het cultuurcentrum te krijgen. Gemeenschapsvorming wordt in CCD dus op één lijn gesteld met cultuurparticipatie.

Dat cultuurparticipatie dichtbij gemeenschapsvorming staat, illustreert ook het project van CC de Hyacint. Bijzondere

doelgroepen laten deelnemen aan cultuur staat in nauwe samenwerking met de ontmoeting en dialoog tussen de persoon uit het reguliere publiek en de persoon uit de doelgroep. Het verschil in dit cultuurcentrum is de sterke nadruk op de ontmoeting tussen verschillende gemeenschappen.

7.3 Het belang van gemeenschapsvorming

Naast de betekenis van gemeenschapsvorming, heeft deze verhandeling ook het belang van gemeenschapsvorming onderzocht. Een belangrijke onderzoekshypothese luidt immers dat het belang dat een cultuurcentrum aan gemeenschapsvorming hecht, de visie van een cultuurcentrum sterk beïnvloedt.

Het belang dat een cultuurcentrum aan gemeenschapsvorming hecht, willen we achtereenvolgens onderzoeken aan de hand van het aanbod van de onderzochte cultuurcentra en de rol die de respondenten in cultuur zien om aan gemeenschapsvorming te doen. Tenslotte heeft deze paragraaf ook oog voor wat het belang dat cultuurcentra hechten aan deze opdracht, beïnvloedt.

7.3.1 Gemeenschapsvorming in het aanbod

Het culturele aanbod van een cultuurcentrum zegt veel over waar de prioriteiten van een cultuurcentrum liggen. De cultuurbeleidsplannen en andere bijkomende documenten van beide cultuurcentra geven een objectief beeld weer van de activiteiten van het cultuurcentrum die onder gemeenschapsvorming thuishoren. Een vaststelling is dat tussen beide cultuurcentra een verschil bestaat in de plaats die gemeenschapsvorming inneemt in de organisatie. Zo bestaat in CCH een apart luik ‘gemeenschapsvorming’ in de programmering en in de budgettering. Dit bestaat in CCD niet. Graag hadden we het aandeel van gemeenschapsvormende activiteiten in de totale aanbod van het cultuurcentrum nog besproken. De bedoeling was dat het aantal projecten en de werkingsmiddelen in het kader van gemeenschapsvorming hier aan bod zouden komen. Jammer genoeg

was het onmogelijk om een goede vergelijking te maken, daar CCH een heel andere middelenverdeling hanteert dan CCD.

7.3.2 De rol van cultuur in gemeenschapsvorming

Naast een beeld over hoe de beide onderzochte cultuurcentra hun werkmiddelen verdelen over gemeenschapsvorming, is het ook belangrijk hoe de cultuurcentra de rol zien van cultuur en het cultuurcentrum in het realiseren van gemeenschap.

Een eerste besluit is dat beide cultuurcentra cultuur niet als het middel bij uitstek zien om aan gemeenschapsvorming te doen. CCD zien we dat de rol van cultuur sterk in vraag stelt. CCH echter ziet cultuur als een waardevolle bijdrage om aan gemeenschapsvorming te doen, maar nuanceert dat ook andere beleidsdomeinen moeten betrokken worden.

u tot de gemeenschap betrokken voelen en een rol spelen in gemeenschap, dat gaat over veel meer dan louter cultuur. Want euhm hoe moet ik dat zeggen, allez ik denk soms wel eens dat we met heel dat gemeenschappenverhaal vooral de vernislaag aan 't leggen zijn. Maar dat we dat niet en daar moeten we ons wel bewust van blijven dat we dat veel breder moeten blijven zien dan alleen en dan zeker het lokale overheidsverhaal van cultuur. (cubelcoH)

allez waarom moet ook cultuur aan gemeenschapsvorming moeten doen? Euhm ja ik denk euh 't is belangrijk dat mensen, dat we geen individuen worden die alleen maar op zichzelf leven. Maar ik vraag mij af of dat nodig is. (...) ja gemeenschapsvorming, euh is dat iets dat ge überhaupt in de hand kunt werken? En dan via cultuur. (CFD)

Een verschil is evenwel dat CCH een sterk geloof koestert in cultuur als katalysator voor gemeenschapsvorming. CFH zegt dat *“ge moet geloven in de sociale functies achter cultuur”*. Gemeenschapsvorming ziet men in CCH als een opdracht die doorheen de ganse werking gerealiseerd kan worden.

‘k wil zeggen, naar gemeenschapsvorming toe, alle zaken die wij doen van ons reguliere werking, dingen die niet onmiddellijk met gemeenschapsvorming of met die andere te maken hebben, proberen we toch wel de reflex te kweken en die zit er eigenlijk wel goed in, om te zien van ja hoe kunnen we de andere hieraan koppelen. Euh kunnen we daar of daar nog die invalshoek insteken? Soms gaat dat, soms gaat dat ook niet, maar ’t is wel belangrijk daarover na te denken en en te zien wat ge daarmee doet. (CFH)

Opnieuw is duidelijk een tweedeling te onderscheiden tussen de twee cultuurcentra. Terwijl CCH duidelijk gemeenschapsvorming in zijn werking opneemt, ziet CCD cultuur zeker niet als een prioritaire invalshoek voor een gemeenschapsvormende werking.

Ik denk dat het voor mij ook al begint met van ja wat is gemeenschapsvorming? Da ’s zo... Eerlijk gezegd is het iets waar dat ik niet zo doelbewust mee bezig ben van. Da ’s nie mijn prioriteit. Als ik ga programmeren dan dan zijn er eerst een aantal andere criteria die ik zal doorlopen vooraleer. Allez ge gaat nie en dat is misschien niet de bedoeling maar ’t komt nogal kunstmatig over om te zeggen van en nu gaan we programmeren om mensen bij elkaar te brengen. Of allez. Ik denk dat het eerder de bedoeling is om een goed aanbod te brengen en dat ook doelgroepgericht te brengen. En die gemeenschapsvorming, dat is iets wat er bij komt. (CFD)

Het onderscheid tussen de twee cultuurcentra is een onderscheid in **geloof in de maakbaarheid van de samenleving**. De vraag of cultuur een invloed kan uitoefenen op de sociale structuren in de regio, wordt door CCD negatief beantwoord, door CCH respectievelijk positief. Deze positieve invloed bekijkt CCH voornamelijk vanuit het creëren van een leefbare samenleving, teneinde de ‘verzuring’ tegen te gaan. Verzuring duidt op een algemeen gevoel dat mensen moeilijker met elkaar kunnen omgaan (minder verbondenheid) doordat er minder verdraagzaamheid zou zijn. Ook een afwijzende houding en wantrouwen ten opzichte van

het overheidsbeleid (Elchardus & Smits, 2002). De respondent beaamt deze definitie door volgende uitspraak:

Zorgen dat mensen terug op een normale manier met elkaar kunnen omgaan, zowel individueel als op groepsniveau. En ook zorgen dat die mogelijkheden er zijn. En mensen die uiteindelijk dat niet willen en daar zelf voor kiezen, dan is dat hun goed recht. Maar 't is erg als die mogelijkheden er niet zijn. Dus voor mij werken aan gemeenschapsvorming is vooral werken rond creëren van die mogelijkheden. Da's voor mij zowat de essentie van gemeenschapsvorming. (CFH)

7.3.3 Beïnvloedende factoren

Uit de data-analyse zijn een aantal factoren naar boven gekomen die mogelijk een invloed hebben op de keuzes die een cultuurcentrum maakt over gemeenschapsvorming. Voor een aantal factoren kunnen we enige bevestiging vinden, andere factoren zijn niet verder onderzocht en vormen interessante hypothesen voor verder onderzoek.

Betrokken cultuurfunctionaris

In beide cultuurcentra is één cultuurfunctionaris meer dan de andere cultuurfunctionarissen bezig met gemeenschapsvorming. We zien echter een verschil op twee niveaus van de cultuurfunctionaris, waarbij een vermoeden heerst dat ze een impact hebben om de realisatie van gemeenschapsvormende activiteiten. In de eerste plaats zien we dat de betrokken cultuurfunctionarissen in beide cultuurcentra een andere functie bekleden. Dit is een verschil op organisatieniveau. Beiden ontfermen ze zich over de programmatie, maar in CCH stelt zich een duidelijk verschil. *“Het thema [gemeenschapsvorming] is opgenomen binnen het beleidsplan en er is een personeelslid actief mee bezig”*, stelt een tekst over de gemeenschapsvormende werking van CCH. De betrokken cultuurfunctionaris specificeert zijn opdracht als volgt:

Mijn takenpakket bestaat uit 50% gemeenschapsvorming en 50% programmerie van onder andere humor. Er zijn cultuurfunctionarissen die gemeenschapsvorming als deel van hun takenpakket doen en er zijn er die dat voltijds doen. Ik vind deels beter want dan heb je een kruisbestuiving. (CFH)

CCH heeft een cultuurfunctionaris in dienst die zich specifiek met gemeenschapsvorming bezig houdt. Dat is een heel andere organisatorische structuur dan CCD, waar een heel andere cultuurfunctionaris het gemeenschapsvormende project op poten zet:

Ik ben cultuurfunctionaris maar ik hou me eigenlijk voornamelijk bezig met de communicatie en marketing. (...) wij werken met een directeur die ook cultuurfunctionaris is en die euh doet de programmering klassiek en de zakelijke leiding. Euhm en samen met mij doet hij ook de programmering jazz, ik euh doe marketing en communicatie maar ook euh pop, rock en songwriter, singer-songwriter en concerten. (CFD)

Het gemeenschapsvormende project van CCD kadert voornamelijk in het communicatieplan van het cultuurcentrum, wat de keuze voor deze cultuurfunctionaris verklaart. De hypothese luidt aldus dat de functie van de cultuurfunctionaris die belast is met gemeenschapsvorming, een invloed heeft op de realisatie van het project.

Een bijkomende nuance die we moeten maken, is dat de achtergrondkenmerken van de cultuurfunctionaris een grote invloed kunnen hebben op hoe gemeenschapsvorming vorm krijgt. Dit is een verschil op persoonsniveau.

'k Hou mijn hart ook een beetje vast, euh nu niet dat ik een megagrote fan ben van Anciaux, maar 't is zijn kind euh. Wat gaat gebeuren op de moment dat hij daar niet meer zit, en een totaal andere ploeg euh komt te zitten. Gaan we dan terug naar af, zijn we dan verder? Allez dat zijn zo vraagtekens die die blijven hangen, want allez ge hoort dat er vorig jaar nog een aantal hevige tegenstanders nog horen zeggen van ach mannen, 'k moet

nog maar, ‘k moet nog twee jaar mijn been stijf houden en wisselt dat weer. Dus euh... Terwijl dat ik dan, dat zal misschien ook wel mijn, mijn achtergrond zijn. Uiteindelijk ben ik en blijf ik een sociaal assistent. Vanuit m’n opleiding en ook vanuit m’n eigen overtuiging sta ik open voor die manier van werken. (CFH)

De cultuurfunctionaris in CCD heeft als vooropleiding communicatiewetenschappen gestudeerd. De vooropleiding van de betrokken cultuurfunctionaris lijkt zeer sterk samen te hangen met de betekenis en belang van gemeenschapsvorming van het cultuurcentrum. Toch is het steeds de keuze van het cultuurcentrum om net deze persoon aan te nemen of op gemeenschapsvorming te zetten.

Identiteit van de stad

In de cultuurbeleidsplannen van de cultuurcentra, maken beide cultuurcentra een omgevingsanalyse. Zoals een eerder hoofdstuk aanhaalde, heeft het decreet niet enkel de bedoeling om mensen naar het cultuurcentrum te brengen, maar ook (actief) in de omgeving te gaan bewegen. Cultuur moet buiten de muren van het cultuurcentrum treden. De omgevingsanalyse is dus een belangrijk instrument om met de omgeving aan de slag te gaan. Zo zien we dat we met cultuurcentra van eenzelfde kaliber te maken hebben; beide cultuurcentra identificeren zich met de eigenheid van hun stad. Meer bepaald zeggen beide centra dat ze zich kenmerken door hun zorgsector. Uit de diepte-interviews kunnen we vaststellen dat ze zich beide identificeren met de aanwezigheid van instellingen voor personen met psychische aandoeningen. Deze instellingen dragen voor beide cultuurcentra bij tot imago van het cultuurcentrum.

Een historisch gegeven en cultuurpatrimonium, noem het identiteit, dat voor [het cultuurcentrum] de ideale hefboom is om een samenwerking tussen cultuur, instellingen en bevolking op te zetten. (documentH)

[Het project] gaat over elkaar ontmoeten en elkaar ontmoeten in de zin van twee vreemde mensen die elkaar ontmoeten en daarbij zit nog eens iemand die anders is. (...) De identiteit van het barmhartige kunnen we er wel weer uit trekken. (partnerH)

Daarnaast staat de stad in de omgeving bekend voor de zorgsector, waarvan de psychiatrische ziekenhuizen een belangrijk voorbeeld zijn. (cultuurbeleidsplanD)

De cultuurcentra gaan echter heel verschillend om met bijzondere doelgroepen uit de omgeving. Zo zien we dat CCH uitgesproken kiest om deze doelgroepen bij hun gemeenschapsvormende werking te betrekken. CCD ziet deze bijzondere doelgroepen eerder als een moeilijkheid en kiezen voor een eenzijdig doelgroepgerichte benadering van deze groepen (cf. bonding en bridging netwerken).

Hoewel beide cultuurcentra het noodzakelijk vinden om met bijzondere doelgroepen aan de slag te gaan, hanteren de twee cultuurcentra duidelijk een verschillend mensbeeld.

[In de stad] ligt een pad tot positief benaderen van alternatieve doelgroepen, niet om doelgroepenbeleid als eindpunt te zien, maar als opstap naar een benaderen van 'iedereen'. De 'ander' wordt zo verbreed tot 'iedereen' want iedereen is wel eens een ander... voor de ander. Hierin zit ook ruimte voor interculturaliseren, voor doelgroepen als jeugd, senioren, gezinnen, ... (cultuurbeleidsplanH)

CCH ziet cultuur als het middel bij uitstek om mensen met een beperking als gelijkwaardig te behandelen. CCD opteert voor afzonderlijke benaderingen voor bijzondere doelgroepen. De invloed van deze factor is daarom niet eenduidig. Beide cultuurcentra geven aan met deze doelgroepen die eigen zijn aan hun omgeving aan de slag te willen gaan, maar doen dit op een zeer diverse manier. Meer bepaald zien we dat CCH zich op bridging netwerken richt tussen de 'normale' en 'bijzondere' doelgroepen. CCD richt zich meer op bonding netwerken tussen leden van de 'normale' doelgroepen.

Profiel van het cultuurcentrum

Een andere belangrijke factor die het traject van de cultuurcentra in gemeenschapsvorming bepaalt, is het profiel dat het cultuurcentrum aanneemt.

Wij hebben er dan meer voor gekozen om het CC rond gemeenschapsvorming te profileren, de context en identiteit van de stad gebruiken. We werken vooral rond omgaan met 'de ander'. (CFH)

Dat we gewoon mensen willen bereiken in onze omgeving hier in [de stad]. Dat merk je ook aan onze programmering. 't Is euh als ge de lijst ziet van wat hier speelt of wat in [naburige steden] speelt dat ge heel veel dingen tegenkomt die elkaar overlappen. Omdat ge die cultuurspreidende functie dan ook opneemt dat ge de mensen die hier in de buurt woont, dat ge die ook het aanbod moet kunnen brengen dat ze, dat ge de dingen die toeren dat ge die een plaats geeft hier. (CFD)

Zo zien we dat CCH zich specifiek profileert rond gemeenschapsvorming, terwijl CCD zich profileert op het vlak van cultuurspreiding. Te verwachten is dan een meer uitgedachte visie bij een cultuurcentrum dat zich toelegt op de gemeenschapsvormende opdracht, dan een cultuurcentrum dat gemeenschapsvorming als een bijkomende zaak ziet. In het geval van CCH zien we bovendien dat het profiel van het cultuurcentrum sterk samenhangt met de identiteit van de stad. CCD ziet onder meer de subsidievoorwaarden als reden voor het cultuurcentrum om aan gemeenschapsvorming te doen:

Ik denk dat dat ook de evolutie van de sector is en de ondersteuning ook euh als gesubsidieerde euh instantie opereer je een beetje naar de dingen die worden voorgeschreven. (CFD)

Ik denk dat [gemeenschapsvorming] vooral ook in de eerste plaats te maken heeft met de visie van de bevoegde minister, hij vindt dat heel belangrijk. (...) 't Is ook zo gegroeid omdat de jaren

ervoor de focus vooral lag op de iets hogere cultuur. (...) ook cultuurcreatie werd echt gesubsidieerd. De nadruk op kwaliteit, heel fel op beeldende kunsten, waardoor het andere een beetje verwaarloosd werd. (...) Ik denk dat dat vooral een oorzaak is geweest waarom dat het nu een klein beetje meer aan de andere kant afhelpt van ja eigenlijk een beetje meer publieksverbreding, meer mensen bereiken. Gemeenschappen met elkaar in contact brengen. Wat niet wil zeggen dat dat over een paar jaar euh heel anders kan zijn natuurlijk. Dat kan wel eens veranderen denk ik. (cubelcoD)

In CCD kunnen we een voornamelijk extrinsieke motivatie vaststellen om aan gemeenschapsvorming te doen. In CCH is de gemeenschapsvormende werking voornamelijk intrinsiek gemotiveerd, verbonden met de identiteit van de stad.

Periode bezig met gemeenschapsvorming

Het onderzoekstechnisch ontwerp baseerde zich voor de keuze van twee cultuurcentra op hoe lang een cultuurcentrum reeds bezig was met gemeenschapsvorming. De achterliggende hypothese was dat cultuurcentra die niet lang met gemeenschapsvorming bezig zijn, ook een minder uitgesproken visie over gemeenschapsvorming hebben. De vooronderstelling in deze hypothese is dat een cultuurcentrum eerst ervaring met gemeenschapsvorming moet opdoen eer een visie duidelijk kan afgelijnd worden binnen het cultuurcentrum.

In dit onderzoek zien we deze hypothese gestaafd, daar CCD minder lang dan CCH bezig is met gemeenschapsvorming en inderdaad een veel minder duidelijke visie heeft ontwikkeld. Doch mogen we niet vergeten dat de tijd dat een cultuurcentrum bezig is met gemeenschapsvorming, niet de enige factor is die hiermee te maken heeft. Zo hebben we gezien dat het belang dat aan gemeenschapsvorming gehecht wordt, in beide cultuurcentra sterk verschillend is. We kunnen daarom niet bevestigen, noch uitsluiten dat tijdsduur een belangrijke factor is om de betekenis of het belang van gemeenschapsvorming in een cultuurcentrum te verklaren.

7.4 Conclusies

Dit onderzoek heeft één grote onderzoeksvraag geformuleerd voor de aanvang van de dataverzameling. De onderzoeksvraag bestond uit de vraag wat *de visie is van de cultuurcentra op hun gemeenschapsvormende opdracht*. Naast de vraag wat voor projecten cultuurcentra opzetten, peilden deelvragen van deze onderzoeksvraag naar twee grote vragen, namelijk naar wat een cultuurcentrum als gemeenschapsvorming ziet en hoe belangrijk de cultuurcentra gemeenschapsvorming vinden. De betekenis hebben we afgebakend naar netwerken (bonding en bridging) en verbondenheid (op basis van gemeenschappelijke symbolen of ontmoeting/dialogo).

Wat netwerken betreft, zien we dat bridging netwerken in beide cultuurcentra als belangrijk beschouwd worden. In het ene cultuurcentrum (CCH) zien we dat de combinatie bonding en bridging netwerken sterk wordt aangehangen in de werking, waarvan zowel in het cultuurcentrum als in het project als bij de partners bewijs van is gevonden. In het andere zien we geen overtuigende keuze voor bridging netwerken. Dit cultuurcentrum heeft geen consistente kijk op netwerken. Bonding netwerken worden bijvoorbeeld theoretisch als minder belangrijk beschouwd en van beide netwerken te combineren vinden we geen bewijs. Wanneer we het project van CCD bekijken, zien we dat CCD in de praktijk een heel bondinggerichte visie hanteert.

Qua verbondenheid zien we hetzelfde patroon terugkeren. In CCD zien we een duidelijke keuze voor symbolische verbondenheid door hun uitdrukkelijke keuze voor de stadsbewoners in het project te betrekken. De respondenten geven aan dat ontmoeting gemeenschapsversterkend werkt, maar het cultuurcentrum is primair geen ontmoetingsplaats. In CCH zien we een combinatie van beide terugkeren. Het project draagt de identiteit van de stad uit, wat een symbolische verbondenheid insinueert, maar alle respondenten wijzen ook op het belang van ontmoeting en dialoog tussen verschillende gemeenschappen.

We zien in dit onderzoek eveneens een link tussen de keuze voor bridging netwerken en de noodzaak aan ontmoeting. Bridging netwerken bewerkstelligen tussen verschillende gemeenschappen,

vraagt om ontmoeting en dialoog, vinden we terug in de literatuur (Hooghe, 2006; Görgöz, 2006). Symbolische verbondenheid creëren kan niet geplaatst worden onder bonding netwerken alleen. De leden van een symbolische gemeenschap, zoals België of een bepaalde wijk, kunnen immers heel erg van elkaar verschillen. Het verschil, brengt de nood aan dialoog teweeg. Symbolische verbondenheid wordt bovendien in de werking van de cultuurcentra voornamelijk gekenmerkt als ‘territoriale’ verbondenheid; verbondenheid door het wonen op eenzelfde plaats. Corijn & Lemmens zien in het decreet lokaal cultuurbeleid de roep naar versterking van de Vlaamse cultuur (2007, p.44). De cultuurcentra mikken daarbij op verschillende niveaus: België/Vlaanderen (cf. natiestaatidee), de stad en de deelgemeenten of wijken in een stad. De cultuurcentra spelen in hun gemeenschapsvormende werking voornamelijk in op de stad en de deelgemeenten. CCD speelt ook in op het nationale niveau, maar zet dit project niet bij gemeenschapsvorming.

We legden de cultuurcentra naast de vraag “wat is gemeenschapsvorming”, eveneens de vraag “hoe belangrijk is gemeenschapsvorming” voor. Het belang van gemeenschapsvorming is vastgesteld op basis van het aandeel van gemeenschapsvorming in het aanbod en wat de cultuurcentra als de rol zien van cultuur en cultuurcentra in het vormen van gemeenschappen. Cultuur in het gemeenschapsvormend verhaal kan een meerwaarde betekenen en daar zijn beide cultuurcentra het mee eens. CCD stelt echter de bijdrage van cultuur in vraag. Cultuur wordt in beide cultuurcentra niet gezien als een exclusief verhaal; andere beleidsdomeinen zouden eveneens betrokken moeten worden om werkelijk verschil te maken. Weliswaar is een verschil in engagement vast te stellen tussen de twee cultuurcentra. Bij CCH heerst een sterk geloof in de maakbaarheid van de samenleving. Bij CCD kunnen de respondenten niet zeggen waarom cultuur een meerwaarde vormt.

De onderzoekshypothese is dat het belang dat aan de gemeenschapsvormende opdracht gehecht wordt in een cultuurcentrum, een invloed heeft op de betekenis. Dit kunnen we met dit onderzoek echter niet vaststellen. We zien echter wel dat het belang dat een cultuurcentrum hecht aan gemeenschapsvorming in het cultuurcentrum, een grote invloed heeft op de aanwezigheid van een duidelijke visie, die gedragen wordt door medewerkers. Zo

kunnen we zeggen dat CCH, dat veel belang hecht aan gemeenschapsvorming, een duidelijk afgelijnde visie vertoont. Deze visie vinden we terug in zowel de documenten, als de interviews met de cultuurbeleidscoördinator, cultuurfunctionaris en de partners.

We hebben bovendien vastgesteld dat het belang dat een cultuurcentrum aan gemeenschapsvorming hecht, afhankelijk kan zijn van verschillende factoren. Over de werkelijke impact van deze factoren, kunnen we moeilijk gefundeerde uitspraken doen. Deze informatie is immers doorheen verschillende data aan bod gekomen, maar maakte geen onderdeel uit van de onderzoeksvragen. Van de rol van cultuur en gemeenschapsvorming in het aanbod hebben we heel wat aanwijzingen gevonden dat het invloed heeft op het belang dat een cultuurcentrum aan gemeenschapsvorming schenkt. Van de volgende factoren kunnen we enkel vermoeden dat het een invloed heeft: functie van de betrokken cultuurfunctionaris, identiteit van de stad, profiel van het cultuurcentrum en de periode dat een cultuurcentrum met gemeenschapsvorming bezig is.

7.5 Reflectie over het onderzoek

In verband met de kwaliteit van het onderzoek, formuleren we een aantal punten waar rekening mee moet gehouden worden. We hebben met een kwalitatief onderzoek te maken en dat heeft een aantal gevolgen. Zo kan in verband met de *betrouwbaarheid* moeilijk uitspraken gedaan worden. Het meetinstrument van dit onderzoek is immers de onderzoeker zelf die de vaststellingen en de interpretaties doet. Om de betrouwbaarheid te versterken, is voor de diepte-interviews gebruik gemaakt van dezelfde voorgestructureerde topiclijst. Voor de analyse van de data is hetzelfde conceptuele kader aangewend.

Wat de *geldigheid* van het onderzoek betreft, kunnen we besluiten dat we gemeten hebben wat gemeten moest worden. De onderzoeksvragen zijn door middel van de interne documenten en de diepte-interviews adequaat kunnen beantwoord worden. Een casestudy was daarom een geschikte methode om de onderzoeksvragen op te lossen. De antwoorden van de respondenten konden daardoor getoetst worden aan de interne documenten van het

cultuurcentrum. De vragenlijst die gebruikt werd voor de diepte-interviews, komt bovendien uit de onderzoeksvragen en conceptueel kader voort. Daarbij wilden we de respondenten geen woorden in de mond leggen. Zoals in het vooronderzoek reeds duidelijk werd, zijn heel wat termen in verband met gemeenschapsvorming vaak normatief geladen. Gemeenschapsvorming, gemeenschap, sociale cohesie waren echter wel sensitizing concepts in de bevraging.

Representativiteit is in kwalitatief onderzoek ook vaak moeilijk. In dit onderzoek kunnen we ons die vraag zeker stellen. Uiteindelijk is voor de analyse voornamelijk gebruik gemaakt van de interne documenten van een cultuurcentrum en de twee kerninterviews van de cultuurbeleidscoördinator en de cultuurfunctionaris. De interviews met de partners hadden een eerder flankerende en toetsende rol. Bovendien kunnen we ons ook de vraag stellen of twee cases wel voldoende zijn om representatieve uitspraken te doen over de Vlaamse cultuurcentra. Dit onderzoek moet echter als een explorerend onderzoek gezien worden. Naar onze overtuiging hebben we twee geloofwaardige cultuurcentra kunnen onderzoeken, namelijk een cultuurcentrum dat zich specifiek richt op de kunst- en cultuurspreiding en een cultuurcentrum dat zich toelegt op gemeenschapsvorming. In het werkveld moeten cultuurcentra een evenwicht vinden tussen deze twee centrale opdrachten. Zo heeft Cultuur Lokaal enkele cultuurcentra van nabij bekeken die zich rond de gemeenschapsvormende pool situeerden (Corijn & Lemmens, 2007). Echter, verder onderzoek is nodig om de bevindingen te kunnen staven. Het kan wel een richtlijn zijn voor verder onderzoek.

Kwalitatief onderzoek heeft bovendien als eigenschap dat de onderzoeker *betrokken* wordt bij het onderzoek. Dit kan twee gevolgen hebben. Ten eerste kan de aanwezigheid van de onderzoeker het gedrag en de antwoorden van de respondenten beïnvloeden. Verder kunnen de achtergrondkenmerken van de onderzoeker meespelen. Zo kan bijvoorbeeld het feit dat de onderzoeker een sociaal werker is, een invloed hebben op het onderzoek. Tenslotte nog een bemerking op de mogelijkheid om het onderzoek te *generaliseren*. Om onze bevindingen te kunnen veralgemenen, is het toch noodzakelijk dat meerdere cultuurcentra bevraagd worden.

8 Algemeen besluit

“Alle samenlevingen, zonder uitzondering, sturen het gedrag van hun leden. Zij proberen sommige gedragingen (bijvoorbeeld diefstal) zeldzaam en andere (bijvoorbeeld zorgzaamheid tegenover kinderen) frequent te maken”, zegt Elchardus (2003, z.p.) Het beleid legt bepaalde gedragingen op vanuit de idee dat diversiteit en individualisering het sociale weefsel doen verzwakken. Het individu moet immers competent genoeg gemaakt worden om deel te kunnen nemen aan cultuur en diversiteit zorgt voor een moeilijk behoud van de normatieve consensus in de samenleving. In Vlaanderen is echter geen onomstotelijk bewijs terug te vinden dat deze maatschappelijke tendensen een probleem vormen. Diversiteit wordt door mensen vaak wel als een bedreiging ervaren en heeft een negatieve invloed op het vertrouwen. De vraag is in welke mate de regering een wetenschappelijke grond heeft om gemeenschapsvorming vooraan op de politieke agenda te plaatsen. Maar ze doet het wel.

We stelden ons dan de vraag hoe gemeenschapsvorming dan zou moeten gebeuren en we ontwikkelden een conceptueel kader dat de verschillende theorieën over gemeenschap bundelt. We ontwikkelden het op een manier dat het aangepast is aan de hedendaagse noden. We hebben dit conceptueel model meegenomen in het onderzoek van de twee casestudies. Interne documenten en diepte-interviews met de betrokken cultuurfunctionaris en cultuurbeleidscoördinator leverden, onderling getoetst en vergeleken met de interviews van de betrokken partners, een interessante tweedeling op. We zien dat ondanks wat het steunpunt van lokaal cultuurbeleid tracht te ontwikkelen als ‘good practice’, in het werkveld ook andere invullingen van gemeenschapsvorming zijn. We hebben twee cultuurcentra bevestigd en beiden formuleerden een verschillend gemeenschapsvormend project. CCH koos voor een actief project met partners uit de sociale instellingen uit de regio. CCD koos voor een actief receptief project met als partners de stedelijke culturele diensten en de plaatselijke verenigingen. Algemeen konden we vaststellen dat er tussen beide cultuurcentra een duidelijk verschil optrad in betekenis en belang van gemeenschapsvorming. Bovendien was de visie van één

cultuurcentrum niet helemaal consistent; de visie was niet gedragen in het cultuurcentrum.

CCH is een cultuurcentrum wat het steunpunt lokaal cultuurbeleid onder een good practice zou verstaan. Een breed werkingsgebied, het betrekken van bijzondere doelgroepen, en een actieve inbreng in de gemeenschap ook buiten het cultuurcentrum (Corijn & Lemmens, 2007). We konden vaststellen dat zij opteeden voor een combinatie van bonding en bridging netwerken en voor ontmoeting en dialoog tussen verschillende gemeenschappen. Symbolische gemeenschap konden we ook vaststellen in dit cultuurcentrum, maar de ontmoeting tussen verschillende gemeenschappen staat centraal in de visie en in de gemeenschapsvormende werking. Bonding en bridging netwerken worden, zoals Putnam en Görgöz het aanbevelen, in combinatie gebruikt (Putnam, 2003; Görgöz, 2006). De nadruk ligt evenwel in het kunnen samenbrengen van verschillende doelgroepen en die reflex zien we doorheen de gehele gemeenschapsvormende werking terugkeren.

CCD kiest voor een project dat voornamelijk gericht is op bonding netwerken: het reguliere publiek (stadsbewoners) wordt aangesproken. In de diepte-interviews komt naar boven dat bridging netwerken als het meest waardevol worden ingeschat. De gemeenschapsvormende werking van het cultuurcentrum situeert zich echter enkel rond de bonding netwerken. Ook vormt symbolische gemeenschap de voornaamste inzet van de gemeenschapsvormende werking. Het betrekken van stadsbewoners vormt de belangrijkste pijler.

Het belang van gemeenschapsvorming verschilt tussen beide cultuurcentra ook zeer sterk. Gemeenschapsvorming neemt een belangrijker positie in, zowel in de structuur van de organisatie als in de visie van het cultuurcentrum, in CCH dan in CCD. We kunnen langs één kant vaststellen dat er cultuurcentra zijn die expliciet voor gemeenschapsvorming opteren en cultuurcentra die zich toeleggen op cultuurspreiding als hoofdopdracht.

Beleidsaanbevelingen

Gemeenschapsvorming is een nieuwe insteek in het cultuurbeleid, maar het mag geenszins als een probleem gezien worden dat een aantal cultuurcentra zich (blijvend) toeleggen op cultuurspreiding. Begrijpelijk, als we zien dat het de gemeenschapscentra zijn die gemeenschapsvorming als kernopdracht in zich dragen. Vaak spelen de tradities van het cultuurcentrum en het personeel een rol in de keuzes die het cultuurcentrum maakt. Echter, ondanks de kleine rol die gemeenschapsvorming in sommige cultuurcentra maar speelt, moet deze rol zeker doordacht zijn. Dat niet alle cultuurcentra reeds een duidelijke en gegronde visie hebben ontwikkeld, heeft ons onderzoek weliswaar aangetoond. Dat vormt een tegenstelling met de bedoeling van het decreet, dat in de eerste plaats een gemeentelijk cultuurbeleidsplan heeft ingesteld opdat het lokale cultuurbeleid zou worden gefundeerd. Het feit dat cultuurcentra hun gemeenschapsvormende activiteiten niet altijd doordacht uitvoeren, is op zich onrustbarend. De Vlaamse heeft immers een bepaald doel met het gemeenschapsvormende luik van cultuur, namelijk het sociale weefsel versterken dat verzwakt wordt door meer diversiteit. Wanneer echter door cultuurcentra enkel wordt ingezet op bonding netwerken, werkt het opzet in plaats van integratie net segregatie in de hand. Cultuurcentra moeten zich enigszins bewust worden van de functie van gemeenschapsvorming en wat de functie van het cultuurcentrum daarin kan zijn. De rol van gemeenschapsvorming kan klein of groot zijn, maar het cultuurcentrum moet wel zijn maatschappelijke verantwoordelijkheid opnemen. Het is daarom belangrijk dat cultuurcentra zich bewust worden van het belang en de betekenis van gemeenschapsvorming en hun keuzes verantwoord afwegen.

Bovendien wordt de functie van gemeenschapsvorming in één van de onderzochte cultuurcentra voornamelijk gelijkgesteld aan cultuurparticipatie. Ook in het andere cultuurcentrum zien we dat cultuurparticipatie en gemeenschapsvorming hand in hand gaan. Doch moet er een duidelijk onderscheid worden gemaakt tussen wat cultuurparticipatie betekent en wat gemeenschapsvorming inhoudt. Cultuurparticipatie gaat immers om mensen die niet kunnen

participeren of zich niet terugvinden in het cultuuraanbod van het cultuurcentrum, op alle mogelijke manieren te betrekken (Corijn & Lemmens, 2007, p.14). Gemeenschapsvorming daarentegen moet een stapje verder gaan. Gemeenschap gaat over banden en verbondenheid tussen mensen, gemeenschapsvorming om deze verbindingen te creëren. Te weinig gespecificeerde begrippen zorgen echter voor verkeerde vooronderstellingen van de invulling van gemeenschap bij de cultuurcentra en een onduidelijke richtlijn voor het beleid om juist te subsidiëren. Een duidelijker onderscheid tussen deze twee opdrachten is dus noodzakelijk.

Referentielijst

- Almond, G. & Verba, S. (1963). *The Civic Culture, Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. New Jersey: Princeton University Press.
- Anderson, B. (1991). *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism (revised edition)*. London: Verso.
- Anderson, B. (1999). *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism (revised edition)*. London: Verso
- Bauman, Z. (2001). *Community. Seeking safety in an insecure world*. Cambridge: Polity.
- Baxter, P. & Jack, S. (2008). Qualitative Case Study Methodology: Study Design and Implementation for Novice Researchers. *The Qualitative Report*, (4), 544 – 559.
- Beck, U. (1992). *Risk Society: Towards a New Modernity*. London: Sage.
- Billiet, J. & Waeye, H. (eds.) (2006). *Een samenleving onderzocht. Methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek*. Antwerpen: De Boeck.
- Blokland, T. (2000). Unraveling Three of a kind: Cohesion, community and Solidarity. *The Netherlands' Journal of Social Sciences*, 36, (1), 56 – 70.
- Blokland-Potters, T. (1998). *Wat stadsbewoners bindt. Sociale relaties in een achterstandswijk*. Kampen: KOK Agora.
- Body-Gendrot, S. (2004). Stedelijk geweld in Frankrijk. Onbeantwoorde vragen. *Justitiële verkenningen*, 30 (7), 69-80.

Boeije, H. (2005). *Analyseren in kwalitatief onderzoek. Denken en doen*. Boom.

Cohen, A.P. (1985). *The symbolic Construction of Community*. Routledge.

Colpaert, J. & De Kepper, M. (1998). *Cultuurspreiding in Vlaanderen. Een studie van het gesubsidieerde podiumgebeuren*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.

Colpaert, J., Glorieux, I., Lauwerysen, K. & Moens, M. (2007). *Cultuurkijker. Er is genoeg voor iedereen. Empirische bouwstenen voor een genuanceerde visie op de cultuurdeelname in Vlaanderen*. Antwerpen: De Boeck.

Colpaert, J. & Heuts, H. (11.03.2008). *Jan en alleman? De gebruikers van cultuur- en gemeenschapscentra*. Bornem: CC Ter Dilft [presentatie].

Corijn, E. & Lemmens, S. (2007). *Het Sociale van Cultuur. Lokaal cultuurbeleid en gemeenschapsvorming*. Brussel: Cultuur Lokaal.

Cultuur Lokaal (2003). *Cultuurcentra en gemeenschapscentra (her)schrijven hun verhaal*. Sneuvelnota studiedag 21 november 2003.

Cultuur Lokaal (12.07.2008). “*Wie bereiken de cultuur- en gemeenschapscentra?*” *Resultaten van het gebruikersonderzoek*. [<http://www.jeugdwerknet.be/printpdf/nieuws/item/wie-bereiken-de-cultuur-en-gemeenschapscentra>]

de Beer, P., Bussemaker, J. & Kalma, P. (red.) (2005). *Keuzen in de sociale zekerheid*. Amsterdam: De Burcht en Wiardi Beckman Stichting.

De Saeger, R. (2007). Uitdaging tot een ruimtelijk netwerk. In: Schramme, A. & Gillard, E. (red.) (2007). *Cultuurcentra in een veranderende samenleving*. Leuven: Lannoo.

De Valk, J.M.M. e.a. (1977). *Encyclopedie van de sociologie*. Amsterdam: Elsevier.

Dobbelaere, K. (2003). De katholieke kerk in het begin van de 21ste eeuw. *Tijdschrift voor Sociologie*, 24(1).

Durkheim, E. (1972 [1893]). *De la Division du Travail Social*. Paris: PUF.

Elchardus, M. (2003). Op in rook? In: Elchardus, M. & Glorieux, I. (red.) (2003). *De symbolische samenleving*. Tiel: Lannoo.

Elchardus, M. & Smits, W.(2002). *Anatomie en oorzaken van het wantrouwen*. Brussel: VUBPRESS.

Gitell, R. & Vidal, A. (1998). *Community Organizing. Building Social Capital as a Development Strategy*. Thousand Oaks: Sage.

Görgöz, R. (2006). Gemeenschapsvorming en diversiteit: de Dr. Jeckyll & Mr. Hyde of de Bert & Ernie van het hedendaagse samenleven? In: Cockx, F. & Devriendt, J. (2006). *Ne zanger is een groep*. Brussel: SoCiuS, 70-85.

Granovetter, M. (1973). The Strength of Weak Ties. In: *American Journal of Sociology*, 78 (6), 1360-1380.

Halpern, D. (2005). *Social Capital*. Cambridge: Polity Press. Introduction: Concepts, History and Measurement.

Hooghe, M. (1999). Inleiding: Verenigingen, democratie en sociaal kapitaal. *Tijdschrift voor sociologie*, 20(3-4), 233-246.

Hooghe, M. (2003). *Sociaal kapitaal in Vlaanderen. Verenigingen en democratische politieke cultuur*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Hooghe, M. (2006). Gemeenschapsvorming en sociale cohesie. Een sociologische analyse. In: Cockx, F. & Devriendt, J. (2006). *Ne zanger is een groep*. Brussel: SoCiuS, 29-39.

Hooghe, M. (2007). Social Capital and Diversity. Generalized Trust, Social Cohesion and Regimes of Diversity. In: *Canadian Journal of Political Science*, 40 (3), 709-732.

Hooghe, M. & Houtman, D. (2003). Omstreden instituties, instellingen in een geïndividualiseerde samenleving. *Sociologische Gids*, 30(2), 115-130.

Hooghe, M., Trappers, A., Meuleman, B. & Reeskens, T. (2008). Migration to European Countries. A Structural Explanation of Patterns, 1980-2004. In: *International Migration Review*, 42 (2), 476-504.

Hooghe, M., Reeskens, T., Stolle, D. & Trappers, A. (2009). Ethnic Diversity and Generalized Trust in Europe. A Cross-National Multilevel Study. In: *Comparative Political Studies*, 42 (2), 198-223.

Jenkins, R. (2004). *Social Identity*. UK: University of Sheffield.

Kunneman, H. (1996). *Van theemutscultuur naar walkmanego. Contouren van postmoderne individualiteit*. Antwerpen: Boom.

Laermans, R. (2002). *Het cultureel regiem. Cultuur en beleid in Vlaanderen*. Tielt: Lannoo.

Laermans, R., Lievens, J. & Waeye, H. (2003). *Cultuurkijker. Aanzetten voor cultuuronderzoek in Vlaanderen (jaarboek 2002)*. Antwerpen: De Boeck.

Laermans, R.(red.) (2007). *Cultuurkijker: Cultuurparticipatie in meervoud. Empirische bouwstenen voor een genuanceerde visie op de cultuurdeelname in Vlaanderen*. Antwerpen: De Boeck.

Link, B.G., Cullen, F.T., Struening, E., Shrout, P.E. & Dohrenwend, B.P. (1989). A Modified Labeling Theory Approach to Mental Disorders: An Empirical Assessment. *American Sociological Review*, 54 (3), 400-423.

McPherson, M., Smith-Lovin, L. & Cook, J. M. (2001). Birds of a Feather: Homophily in Social Networks. In: *Annual Review of Sociology*, 27 (August), 415-444.

Mead, G.H. (1934). *Mind, Self, and Society*. Chicago: The University of Chicago Press.

Mortelmans, D.(2007). *Handboek kwalitatieve onderzoeksmethoden*. Leuven: Acco.

Putnam, R.D. (1993). *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.

Putnam, R.D. (1995). Bowling alone: America's declining social capital. *Journal of Democracy*, 6(1): 65-78.

Putnam, R.D. (2000). *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon and Schuster.

Putnam, R.D. (2007). E Pluribus Unum. Diversity and Community in the Twenty-First Century. In: *Scandinavian Political Studies*, 30 (2), 137-174.

Reeskens, T. & Hooghe, M. (2009). Bemoeilijkt etnisch-culturele diversiteit het samenleven in Vlaanderen? Het effect van lokale diversiteit op sociaal kapitaal in Vlaamse gemeenten. In:

Vanderleyden, L., Callens, M. & Noppe, J. (red.) (2009). *De sociale staat van Vlaanderen 2009*. Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.

Schnabel, P., Bijl, R. & de Hart, J. (red.) (2008). *Betrekkelijke betrokkenheid. Studies in sociale cohesie*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Schramme, A. (2007). Cultuur- en gemeenschapscentra vanuit cultuurhistorisch perspectief. In: Schramme, A. & Gillard, E. (red.) (2007). *Cultuurcentra in een veranderende samenleving*. Leuven: Lannoo.

Sniderman, P. & Hagendoorn, L. (2007). *When Ways of Life Collide. Multiculturalism and Its Discontents in The Netherlands*. Princeton: Princeton University Press.

Soenen, R. (2001). *Diversiteit in verbondenheid. Derde versie van de paper in het kader van de Task Force Leven in de stad: thema 'sociale cohesie en etnische diversiteit*. Gent: Universiteit Gent, Steunpunt ICO.

Soenen, R. (2006). Stitch & Split. Een relationele versie van gemeenschap. In: Cockx, F. & Devriendt, J. (2006). *Ne zanger is een groep*. Brussel: SoCiuS, 40-55.

Stolle, D. (1998). Bowling Together, Bowling Alone. The Development of Generalized Trust in Voluntary Associations. *Political Psychology*, 19(3), 497-525.

Strangleman, T. (2001). Networks, place and identities in post-industrial mining communities. *International Journal of Urban and Regional Research*, 25 (2), 253-267.

Studiedienst van de Vlaamse Regering (2009). *Vlaamse regionale indicatoren 2009*. Brussel: Vlaamse Overheid.

Tajfel, H. & Turner, J. (1986). An Integrative Theory of Intergroup Conflict. In: Worchel, S. & Austin, W. (eds.). *Psychology of Intergroup Relations*. Chicago: Nelson-Hall, 2-24.

Van Hecke, E. (1997). *Hiërarchie van de stedelijke kernen in Vlaanderen*. Leuven: Instituut voor Sociale en Economische Geografie KU Leuven.

Verlot, M. (1999). *Allochtonen in het onderwijs. Een politiek-antropologische onderzoek naar het integratiebeleid in de Vlaamse Gemeenschap en de Franse Gemeenschap van België (1988 – 1998)*. Gent: Universiteit Gent [doctoraatsverhandeling].

Verstraete, G. (2006). *Diversiteit op de agenda van de cultuursector. Over het hoe?* Brussel: Kunst en Democratie.

Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming (15.07.2009). *Overzicht van de eindtermen en ontwikkelingsdoelen*. [<http://www.ond.vlaanderen.be/DVO/secundair/index.htm>]

Vlaams Parlement (12.01.2000). Beleidsnota Cultuur 1999-2004. *Belgisch Staatsblad*.

Vlaams Parlement (13.07.2001a). Ontwerp van decreet houdende het stimuleren van een kwalitatief en integraal lokaal cultuurbeleid. *Belgisch Staatsblad*.

Vlaams Parlement (16.05.2007). Ontwerp van decreet houdende wijziging van het decreet van 13 juli 2001 houdende het stimuleren van een kwalitatief en integraal lokaal cultuurbeleid. *Belgisch Staatsblad*.

Vlaams Parlement (13.07.2001b). *Memorie van toelichting bij het decreet houdende het stimuleren van een kwalitatief en integraal lokaal cultuurbeleid*. [www.cultuurinwetteren.be/downloads/toelichting_decreet.pdf]

Vlaams Parlement (24.10.2004). Beleidsnota Cultuur 2004-2009. *Belgisch Staatsblad*.

Vlaamse Raad. (06.06.1993). Voorstel van decreet betreffende de erkenning en subsidiëring van de Nederlandstalige culturele centra die het culturele leven in de Vlaamse Gemeenschap bevorderen. *Belgisch Staatsblad*.

Wellman, B. (1999). The network community: An introduction. In: Wellman, B. (eds.) (1999). *Networks in the global village*. Boulder, CO: Westview, pp.1-48.

Wellman, B. (2001). Physical place and cyber place: The rise of personalized networking. *International Journal of Urban and Regional Research*, 25, 227-252.

Yin, R.K. (2003). *Case study research: Design and methods* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.

Zelfde inburgeringscursus voor elke nieuwkomer (11.09.2008). *Knack* [<http://www.knack.be/nieuws/belgie/zelfde-inburgeringscursus-voor-elke-nieuwkomer/site72-section24-article22518.html>].

Bijlagen

Bijlage 1: Vragenlijst diepte-interviews

1. Inleiding: de eigen werkplek

- Kan u de organisatie waarin u werkt toelichten?
- Wat is uw functie in de organisatie?
- Hoe lang werkt u reeds in de organisatie?
- Welk diploma heeft u behaald?
- Hoe bent u in deze job beland?
- Hoe bent u betrokken geraakt bij het project?

2. Gemeenschapsvormend project

Verloop project?

Samenwerking:

- Hoe lang?
- Reeds andere projecten met deze personen? CC?
- Relatie met het CC? (professioneel – gevoelsmatig)
- Relatie met de andere medewerkers? (professioneel – gevoelsmatig)
- Trekkers, duwers?

Doelstellingen project:

- Welke doelstelling?
- DS bereikt? Waarom wel/niet?
- Hoe?

Doelstellingen partners:

- Visie van het CC?
- Verschillen met DS andere deelnemers/ CC?
- Overeenkomsten DS?
- Remmingen in het proces?
- Stimulansen?

3. *Betekenis / belang gemeenschapsvorming*

Individualisering ↔ gemeenschapsvorming: de maatschappelijke context

- Wie wil men met het project bereiken?
- Volgens sommige literatuur is het belangrijk om het individu voorop te stellen. Anderen zeggen dan weer dat we moeten werken aan gemeenschap. Wat vindt u hiervan?
- Vormen deze doelen tegenpolen, of kunnen ze naast of met elkaar bestaan volgens u?
- Wat zijn voor- en nadelen volgens u van elke benadering?
- Wat ziet u als de belangrijkste benadering in de huidige tijd?
- Stelling: In deze maatschappij leeft iedereen op zichzelf. Er is geen solidariteit meer.

Diversiteit

- We krijgen in deze wereld steeds meer te maken met diversiteit. Wat verstaat u onder dit begrip?
- Stelling: Om aan diversiteit te werken, moet men kleine, lokale gemeenschappen bevorderen in plaats van aan één grote Vlaamse cultuur te werken.
- Verschil in- en uitgroepen. Gaan mensen door middel van het gemeenschapsvormend project anders denken over wie tot de in- en uitgroepen behoren?

- Cultuurbeleidsnota: “De mens maakt dus niet slechts deel uit van één gemeenschap, maar van essentieel diverse gemeenschappen”.

Bonding ↔ bridging netwerken

- Omgaan met diversiteit:
 - Gemeenschappen versterken
 - Gemeenschappen mixen
 - Welke benadering meest aangewezen om om te gaan met diversiteit?
 - in uw huidige werk?
 - in het project?

Ontmoeting ↔ symbolische gemeenschap

- Opvatting ‘gemeenschap’:
 - collectieve, gemeenschappelijke identiteit opwekken tussen deelnemers en de mensen die er invloed van ondervinden. De focus op het herkennen van gelijkheid, dat het verschil overstijgt,
 - of als een project dat gericht is op dialoog tussen mij en de ander. Het verschil staat centraal en wordt gerespecteerd. (Leren) dialoog voeren met de ander, zonder gelijkheid als doel te hebben, is noodzakelijk in deze diverse samenleving. Een gemeenschappelijke identiteit is voorbijgestreefd, omdat nu iedereen heel verschillend is.
- Stelling: Werken aan een gemeenschappelijke identiteit tussen alle mensen die in Vlaanderen wonen is nutteloos.

Rol van cultuur/cultuurcentrum

De cultuurcentra zijn in het verleden opgericht om de Vlaamse cultuur te verspreiden.

- Is er nog een Vlaamse cultuur?
- Hoe ziet u het project in het kader van ‘het verspreiden van de Vlaamse cultuur’?

Bijlage 2: Informatieve peiling cultuurcentra naar gemeenschapsvormende activiteiten

Korte vragenlijst over gemeenschapsvorming in uw cultuurcentrum

Deze vragenlijst is bedoeld om een idee te krijgen over hoe en of uw cultuurcentrum reeds met gemeenschapsvorming bezig is. U hoeft geen uitgebreide antwoorden te geven, enkele kernachtige zinnen zijn genoeg. U mag ook verwijzen naar (internet)bronnen, waar meer informatie te vinden is, als u dat wil. **Alvast hartelijk bedankt voor uw medewerking!**

Vragen over het cultuurcentrum in het algemeen

1. Is uw cultuurcentrum reeds met gemeenschapsvorming bezig?
2. Zo ja, hoe lang reeds en op welke manier?

Vragen over gemeenschapsvormende activiteiten

3. Over welke activiteit(en) gaat het? Kan u kort schetsen?
4. Wordt er samengewerkt met partners, en zo ja, wie zijn deze partners dan?
5. Wanneer en hoe lang loopt het volledige project?
6. Wat is de doelstelling van het project?
7. Wie wilt het project bereiken?
8. Welke methodiek wordt er gehanteerd?

9. Heeft het cultuurcentrum **documentatie** ter beschikking over het project zoals het cultuurbeleidsplan, het actieplan, jaarverslagen, (interne) werkverslagen,... die het mogelijk maken om processen rond gemeenschapsvorming weer te geven?

Zo ja, kan ik indien ik uw cultuurcentrum zou selecteren toegang krijgen tot dit materiaal?

Bedankt!

Bijlage 3: Codeboom visie cultuurcentra

De onderstaande codeboom is uit de dataverzameling voortgekomen en heeft geleid tot een grondige analyse.

